

HANDILEG

En etnografisk undersøgelse af projekt HandiLeg
for mennesker med udviklingshandicap

Lise Specht Petersen

2020:7

MOVEMENTS

HandiLeg

En etnografisk undersøgelse af projekt HandiLeg
for mennesker med udviklingshandicap

Lise Specht Petersen

**HandiLeg – en etnografisk undersøgelse af projekt HandiLeg
for mennesker med udviklingshandicap**

Lise Specht Petersen

Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk
Universitet (2018) og Gerlev Center for Leg og Bevægelse,
Gerlev Idrætshøjskole (2019-2020)

Udgivet 2020

ISBN 978-87-94006-17-0 (trykt version)

ISBN 978-87-94006-18-7 (pdf)

Serie: Movements, 2020:7

Serieudgiver: Institut for Idræt og Biomekanik

Forsidefoto: Getty Images/Mirko Pradelli/EyeEm

Fotografier, hvor anden fotograf ikke er angivet © Lise Specht Petersen

Tryk: Grafisk Center, Odense

Indhold

1. Indledning.....	5
2. Formålet med undersøgelsen	7
3. Gennemførelse af projekt HandiLeg	10
3.1. Hvem har deltaget i projekt HandiLeg?	10
3.2. Legeinstruktør kurset	12
3.3. HandiLeg events	12
3.4. Vejledninger	12
3.5. Midtvejsseminar for medarbejdere og koordinatore	13
4. Metode.....	14
4.1. Deltagende observation	14
4.2. Logbøger	16
4.3. Fokusgruppeinterview	17
4.4. Midtvejsseminaret for medarbejdere og koordinatore	18
5. Analysefokus.....	19
6. Fænomenet HandiLeg og lege-praksis på instruktørkurset i HandiLeg	20
6.1. Teoretiske og empiriske blik på HandiLeg	20
6.2. HandiLeg som tre dimensioner af bevægelse	22
6.3. HandiLeg som kropslig bevægelse og bevægelsesleg	23
6.3.1. Hvad karakteriserer bevægelsesleg?	23
6.3.2. Bevægelseslegenes regler og kompleksitet	23
6.3.3. Historiefortælling og metakommunikation i HandiLeg.....	24
6.3.4. (Fange)legens logik og drilleri som en væsentlig drivkraft.....	27
6.3.5. Fraværet af en taber – og betydningen heraf	28
6.3.6. Tredjekroppen som en vigtig medspiller i HandiLeg.....	28
6.4. HandiLeg som emotionel bevægelse	30
6.4.1. Legens latter	31
6.4.2. Atmosfæren til HandiLeg.....	33
6.5. HandiLeg som social bevægelse?	35
7. Kompetenceudvikling i HandiLeg	37
7.1. Hvordan er der blevet arbejdet med HandiLeg?.....	37
7.1.1. Legeformidling i et roligt tempo - et trin ad gangen	38
7.1.2. Legens gentagelse	41
7.1.3. Legen og legeredskaberne må tilpasses borgernes individuelle kompetencer.....	42
7.1.4. Andre værktøjer i den legedidaktiske redskabskasse	45
7.2. Didaktisk overskud, improvisation og relationskompetence	45

8. HandiLegs betydning for borgere – og for medarbejderne.....	49
8.1. Bevægelsesglæde og livsglæde – at bevæge sig og at blive bevæget – sammen med andre.....	49
8.2. Rum for “selvforglemmelse” eller “et frirum fra besværet”	53
8.3. Mestring og initiativ hos borgerne i HandiLeg	53
8.4. Ejerskab og empowerment.....	55
8.5. Relationer	57
8.5.1. Relationer mellem borgerne	57
8.5.2. Relationer mellem borgere og medarbejderne.....	59
8.5.3. Relationer (og legegejst) mellem kollegerne	60
8.6. Legefællesskabet i HandiLeg og dets betydning(er)	61
8.6.1. Fællesskab i forskellighed – potentialer og udfordringer.....	61
8.6.2. Modstand mod legefællesskabet – og barrierer for at lykkes med HandiLeg lokalt.....	63
9. Samarbejde om gennemførelse af HandiLeg og implementering heraf	66
9.1. Hvilke samarbejder er der blevet etableret eller taget initiativ til?	67
9.2. Gennemførelse og implementering af HandiLeg lokalt	68
9.2.1. Hvad karakteriserer de steder, hvor man er godt på vej?	69
9.2.2. HandiLeg på bosteder samt på produktions- og værksteder	70
9.3. Prioritering af medarbejderressourcer til implementering af HandiLeg.....	73
9.4. Det kollegiale samarbejde og engagement på tværs af institutioner og borgergrupper	74
9.5. Potentiale i forhold til et fortsat samarbejde på tværs af steder – oplevelsen af et fælles tredje	75
9.6. Samarbejde med uddannelsesinstitutioner, daginstitutioner og skoler	75
10. Mulighedsrum i HandiLeg – og kunsten at indtage disse mulighedsrum	78
10.1. HandiLegs betydning – kropsligt, emotionelt og socialt	79
10.2. Kompetenceudvikling i HandiLeg	80
10.3. Implementering af HandiLeg i den pædagogiske praksis	81
10.4. Legens egenverdi	81
10.5. At skabe ”social bevægelse” på tværs af borger- og medarbejdergrupper	82
10.5.1. At indtænke HandiLeg som en væsentlig del af borgernes beskæftigelse?	82
10.5.2. At skabe mulighed for at HandiLeg er noget man kan gå til?	83
10.6. Erfarings- og videndeling samt samskabelse om HandiLeg på ledelsesniveau	83
Litteratur	85

1. Indledning

De er jo holdt op med at spørge "ej, skal vi have idræt?". Nu spørger de: "Skal vi lege?". Vi har også lavet navnet om, fordi førhen hed det "Idræt for Sjøv", nu hedder det "HandiLeg". Så vi har simpelthen givet det et nyt navn. (Medarbejder på aktivitetssenter).

Sådan formulerer en medarbejder fra et aktivitetssenter, som tilbyder aktiviteter og støtte til borgere med betydelige og varige fysiske og psykiske funktionsnedsættelser, som har deltaget i projekt HandiLeg sammen med borgere fra aktivitetssentret. Igennem hele kursusforløbet i HandiLeg har denne medarbejder og hendes kolleger udvist et stort engagement og stor kreativitet i forhold til udvikling af legeaktiviteterne for aktivitetssentrets borgere. Denne borgergruppe adskiller sig fra mange af de øvrige deltagere i HandiLeg ved at have betydelige og varige fysiske og psykiske funktionsnedsættelser, og mange af borgerne er kørestolsbrugere. Spørgsmålet er imidlertid, om den idrætspraksis, som normalt udfolder sig på stedet, blot har fået et nyt navn, eller om tilgangen til HandiLeg og lege-praksis har ændret noget i den tilgang, medarbejderne ellers har og benytter sig af, når de gennemfører idræts- og bevægelsesaktiviteter eller træning med deres borgere og det samspil, der er mellem kolleger og borgere herom. For hvad er HandiLeg egentlig, og hvad har HandiLeg bidraget til i medarbejdernes pædagogiske praksis? Både i forhold til selve indholdet i form af de lege- og bevægelsesaktiviteter og i forhold til det legende samvær, der udspiller sig mellem borgere og medarbejdere til HandiLeg. Og i forlængelse heraf; hvilken betydning får denne lege-praksis for samværet og relationerne mellem borgere og de professionelle?

Hvad er HandiLeg?

Projekt HandiLeg for mennesker med fysiske og psykiske udviklingshandicap er udviklet på Gerlev Center for Leg og Bevægelse (GCLB) og gennemføres i samarbejde med syv danske kommuner i 2018-2020.

Projektet ledes af Lars Hazelton, seniorkonsulent og legeinstruktør ved GCLB. Lars Hazelton udviklede og afprøvede i 2011-12 HandiLeg som et "eksperiment" på Aktivitets- og Værkstedssenteret ved den selvejende institution Filadelfia i Dianalund for mennesker med udviklingshandicap. En undersøgelse af HandiLeg dengang viste, at HandiLeg aktiviteterne vakte stor glæde hos brugerne på aktivitets- og værkstedssentret, og at de havde stor lyst til at deltage (Ahler, 2013). I Hedensted Kommune i Østjylland gennemførtes i 2014 et andet mindre projekt HandiLeg på otte bosteder. De professionelle, dvs. medarbejderne både ved Filadelfia i Dianalund samt i Hedensted Kommune, var overraskede over projekt HandiLeg's succes og borgernes store lyst og engagement. Det var således både Gerlevs egen erfaring, men i høj grad også medarbejdernes vurdering, at HandiLeg har stor værdi for mennesker med udviklingshandicap. Men som andre "eksperimenter" der viser sig at fungere i det "laboratorium", de er udviklet i, ved vi ikke om eksperimentet HandiLeg også fungerer og har samme værdi for borgere med udviklingshandicap, når HandiLeg formidles til og gennemføres af andre end de personer, der har udviklet HandiLeg, og som besidder de særlige praktisk-pædagogiske evner til formidling af leg for voksne samt formår at invitere deltagerne ind i

legens univers. Eventuelle anbefalinger om, at HandiLeg bør udbredes som et aktivitetstilbud på alle bosteder for mennesker med udviklingshandicap, afhænger således af, hvor godt HandiLeg som aktivitetstilbud og pædagogisk praksis kan ”implementeres” til kommuner og tilhørende bosteder, hvor det er de professionelle selv, der gennemfører HandiLeg aktiviteterne for og sammen med borgerne. Dette var baggrunden for gennemførelsen af det nuværende projekt HandiLeg i en større skala.

Den primære målgruppe i projekt HandiLeg er mennesker med udviklingshandicap. Det er en meget bred målgruppe, som spænder fra mennesker med lette udviklingsforstyrrelser til borgere, som har mere fysiske handicaps. I de fleste kommuner er de deltagende borgeres handicap ”i den lette ende” med sigte på, at disse borgere vil have de bedste forudsætninger for deltagelse i kurset og efterfølgende evt. fungere som HandiLeg instruktører. Men i nogle af kommunerne har man valgt at lade borgere med sværere fysiske og psykiske udviklingshandicap deltage i kursusforløbet. Den sekundære målgruppe i projekt HandiLeg er det professionelle personale, som arbejder med borgerne. Det er en bredt sammensat personalegruppe med flere specialister (pædagoger, fysio- og ergoterapeuter, psyko-motoriske terapeuter, sundhedskonsulenter og andre fagprofessionelle), men pædagogerne udgør den største faggruppe.

Projekt HandiLeg er støttet af Trygfonden, som også finansierer den undersøgelse af HandiLeg, som denne rapport præsenterer resultaterne af. Der er tale om en etnografisk undersøgelse udarbejdet af legeforsker og ph.d. Lise Specht Petersen i perioden 2018-2020.

2. Formålet med undersøgelsen

Forskningen i implementering af offentlige indsatser og projekter viser, at en vellykket implementering især afhænger af, hvordan indsatsen er organiseret og af 'markarbejdernes' kompetencer og holdninger til indsatsen (Winther og Lehmann 2008). Det overordnede formål med denne forskningsbaserede undersøgelse var at undersøge disse to sider af en vellykket implementering, men derudover var formålet at belyse, hvilken betydning HandiLeg har for mennesker med udviklingshandicap.

1. 'Samproduktion' om realiseringen af HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap

HandiLegs implementering og succes vil for det første afhænge af, at der udvikles et frugtbart samarbejde mellem en række parter: a) Mellem kommunen og bostedet / institutionen / det beskyttede værksted¹ (i det følgende benævnt bostedet), b) mellem bostedet og borgere med udviklingshandicap samt deres pårørende og c) mellem bostedet og evt. frivillige og foreninger med erfaring i leg og fysisk aktivitet eller erfaring med mennesker med udviklingshandicap. Den form for samarbejde betegnes i den internationale forskning som co-production (på dansk har det fået betegnelsen samskabelse eller samproduktion).

Co-production beskrives som et ligeværdigt, helhedsorienteret og langvarigt samarbejde mellem offentlige myndigheder og borgere/brugere samt civile aktører om at udvikle og gennemføre velfærdsydelser (Ibsen og Espersen 2016). Co-production er baseret på langvarige samproducerende relationer baseret på oplevelser af gensidig afhængighed.

Den forskningsbaserede evaluering af 'HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap' skal derfor belyse,

- a) Hvilke former for samarbejder, der etableres om gennemførelse af HandiLeg og*
- b) hvilken betydning samarbejdet har for realiseringen af indsatsen i den lokale kontekst.*

2. De professionelles (markarbejdernes) kompetencer til at stå for HandiLeg

En anden afgørende forudsætning for en vellykket implementering af HandiLeg er, at de ansatte og eventuelle pårørende og frivillige formår at stå for HandiLeg, så det får værdi for målgruppen. Forskningen i implementering viser, at 'markarbejdernes' (her forstået som de, som i det daglige omgås borgerne med udviklingshandicap) kompetencer og holdninger i forhold til den konkrete indsats er helt afgørende for, at indsatsen bliver en succes.

Kompetence vedrører en persons evne til eller færdighed i at udføre bestemte handlinger. Der skelnes som regel mellem formel kompetence og reel kompetence. Formel kompetence består af retten (eller myndigheden) til at udøve et bestemt job eller særlige opgaver (fx en

¹ Hvor man tidligere benyttede betegnelsen "beskyttet værksted" anvender de fleste kommuner i dag betegnelsen "beskyttet beskæftigelse". Enkelte steder har man dog bevaret betegnelsen "værksted" – hvilket er tilfældet flere af de "steder", der deltager i HandiLeg.

autorisation til at være læge, fysioterapeut eller pædagog), som er opnået ved gennemførelse af en uddannelse. Det er samtidig typisk forbundet med bestemte krav til udøvelsen af jobbet. Medarbejdere på bosteder har i dag ingen formelle kompetencer til at kunne stå for aktiviteter som HandiLeg. Reel kompetence er en noget bredere forståelse af begrebet som den ekspertise eller kunnen, som et job eller en bestemt opgave kræver, dvs. 'et individs handlingsformåen i relation til en bestemt opgave, situation eller kontekst' (Ellström 1997: 21). I denne forståelse er kompetence noget man tilegner sig fra mange sider af tilværelsen (Karpatschhof 1998; Niss 1999). Det centrale ved denne forståelse af kompetencebegrebet er altså individets kapacitet eller potentialer i relation til en bestemt kontekst med særlige krav og forventninger samt evne til at håndtere en problemsituation. Til forskel fra dannelse kan kompetence måles. 'Kompetence er noget synligt og direkte målbart i en persons handlerepertoire: handlingerne er udført inden for afgrænsede områder – fysiske, sociale, sproglige'. (Schultz Jørgensen 2001: 187). Men det er ikke muligt at undersøge kompetence uafhængigt af den sammenhæng, som viden og færdigheder skal bruges i. Kompetence handler om den enkeltes evne til at bruge viden og færdigheder i konkrete situationer og til løsning af konkrete opgaver. Det er dette, som skal undersøges i denne undersøgelse. Dette projekts mål er at give medarbejdere og andre, som omgås borgere med udviklingshandicap, realkompetencer i at kunne stå for HandiLeg.

Normalt skelner man mellem tre typer af kompetence: Faglige kompetencer, der knytter sig specifikt til den funktion, en person har; almene kompetencer, der knytter sig til de kompetencer, forskellige medarbejdergrupper nødvendigvis må besidde for at kunne arbejde sammen; og personlige kompetencer, der knytter sig til mellemmenneskelige situationer – eks. ansvarlighed. Dette projekt sigter især på at give medarbejderne faglige og almene kompetencer i relation til HandiLeg og lignende aktiviteter.

Teoretisk kan man skelne mellem tre måder, man kan tilegne sig bestemte kompetencer:

Formel læring foregår i det formelle uddannelsessystem på uddannelser, der er godkendt og støttet af det offentlige, og hvor den studerende opnår en merit, hvis eksamen består. Formel læring foregår med et bevidst mål om at lære. Ikke-formel læring foregår på uddannelser og kurser, som også har et bevidst mål om at kvalificere deltagerne, men som ikke er en del af det offentligt godkendte uddannelses-, eksamens- og meritssystem. Den læring, der sigtes på i projekt 'HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap', er ikke-formel læring. Ud over denne intentionelle læring sker der også læring på en mere uformel, indirekte og mindre intentionel måde. Sædvanligvis benævnt som uformel læring. Det er fx den læring, der sker, når en medarbejder på et bosted følger en kollega og tager ved lære af den måde pågældende kommunikerer med og støtter de individuelle borgere med udviklingshandicap.

Det er selvfølgelig ikke nyt, at vi lærer i de sammenhænge, hvor vi arbejder og engagerer os. Det nye er, at det tillægges en meget større betydning, end man hidtil har gjort. Ny pædagogisk forskning viser, at man lærer bedre, hvis undervisningen tager udgangspunkt i konkrete problemstillinger, som den enkelte er engageret i, og hvis den foregår i den sammenhæng, hvor den skal bruges. Konkrete problemer og opgaver skaber et behov for at tilegne sig viden for at løse problemet. Det betegnes som 'problembaseret læring' ('situated learning') (Lave og Wenger 1991; Krogh Christensen 2011; Pettersen 2001; Wahlgren 2009).

Inspireret af ovenstående forståelse af kompetencebegrebet skal denne undersøgelse belyse

- a) hvilke kompetencer medarbejdere mv. (som i projektet betegnes som 'den sekundære målgruppe') har tilegnet sig gennem kursusforløbet til at kunne planlægge og stå for HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap,*
- b) hvilke sider af kursusforløbet som især har betydning for tilegnelsen af disse kompetencer, og*
- c) hvilke kompetencer der eventuelt mangler hos deltagerne efter kursusforløbet for at stå for HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap.*

3. HandiLegs værdi for mennesker med udviklingshandicap

Den sidste del af den forskningsbaserede evaluering af projektet skal undersøge, hvad borgere med udviklingshandicap får ud af at deltage i HandiLeg. Normalt baseres en sådan effekt- eller betydningsundersøgelse enten på deltagernes egne subjektive vurdering af udbyttet eller på tilnærmede objektive målinger af de ønskede effekter af indsatsen (fx diverse sundhedsmål). Den første metode er vanskelig og tidskrævende og i nogle tilfælde umulig, fordi mange mennesker med udviklingshandicap vil have svært ved at give en troværdig vurdering af, hvilken betydning HandiLeg har haft og hvad de har fået ud af at deltage i HandiLeg. Den anden metode er der ikke ressourcer til i denne undersøgelse. Undersøgelsen baseres således først og fremmest på den sekundære målgruppes vurdering af, hvad borgere med udviklingshandicap har fået ud af at deltage i HandiLeg i de gennemførte interviews samt de udfyldte logbøger.

3. Gennemførelse af projekt HandiLeg

3.1. Hvem har deltaget i projekt HandiLeg?

Samlet set deltager syv kommuner i projekt HandiLeg, og kommunerne er udvalgt således, at der er kommuner fra alle regioner i Danmark. Heraf deltager de seks kommuner i projekt HandiLeg med støtte fra Trygfonden. Det er Morsø Kommune i Region Nordjylland, Viborg Kommune i Region Midtjylland, Varde Kommune i Region Syddanmark, Slagelse Kommune og Vordingborg Kommune fra Region Sjælland og endelig Rudersdal Kommune fra Region Hovedstaden. Derudover deltager Køge Kommune i projekt HandiLeg, som de selv dækker udgifterne til.

Projektets primære målgruppe er unge, voksne og ældre med udviklingshandicap, og den sekundære målgruppe i projekt HandiLeg er de professionelle, dvs. det personale, som er omkring og arbejder med borgerne. Det er en bredt sammensat personalegruppe. Størstedelen af de medarbejdere, der har deltaget på kursusforløbet til legeinstruktør i HandiLeg, er pædagoger eller pædagogiske assistenter, men derudover også fysio- og ergoterapeuter, afspændingspædagoger, psyko-motoriske terapeuter, social- og sundhedshjælpere, plejere m.v. Men pædagogerne er den største faggruppe. Fra hvert sted har der været fire borgere og to medarbejdere på kursus i HandiLeg sammen - og samlet set 30 deltagere på kurset i hver af de syv kommuner. HandiLeg instruktørkursen er blevet gennemført et centralt sted i kommunen og er forløbet over seks hele kursusdage fordelt over en periode på ca. et halvt år.

Deltagere og medborgere er alle de borgere og pædagoger, som har været med til en aktivitet i HandiLeg. Udover at deltage på kursernes praktiske del, har medborgerne typisk deltaget i de store events i kommunerne eller ved de lege-besøg, som har fundet sted lokalt de enkelte steder, som deltager i projekt HandiLeg. I flere kommuner har der været overskud hos de borgere og pædagoger, som har været på kursus i at blive instruktører i HandiLeg, til at rumme ”andre medborgere” og deres pædagoger. Man har derfor givet adgang til, at flere har kunne deltage i den praktiske del af kurserne. Således har også borgere med ”tungere handicaps” indimellem deltaget på kurserne, hvilket har fremmet og udvidet forståelsen for, hvem der kan have glæde af HandiLeg.

I alle syv kommuner er der kursister repræsenteret fra fem forskellige steder i kommunen. Betegnelsen sted dækker over bosteder, aktivitets- og dagcentre, arbejdspladser og produktionsvirksomheder og klubber. Der er altså både tale om steder, hvor borgerne bor og lever, arbejder eller kommer i deres fritid. HandiLeg er noget, som borgere og pædagoger praktiserer sammen, både på legeinstruktørkursen i HandiLeg, og når de gennemfører HandiLeg på deres respektive steder.

Udvælgelse af steder i de deltagende kommuner skete på de indledende møder, som projektlederen holdt med de kommunale ledere og medarbejdere. I alle de syv deltagende kommuner holdt projektlederen et informationsmøde for ledelsen og medarbejderne og i flere kommuner desuden også for borgerne om projektet. Her fik deltagerne praktiske ”smagsprøver på HandiLeg”. På denne baggrund blev det besluttet hvilke steder, der skulle deltage på

kursusforløbet i HandiLeg. En oversigt over de steder, der har deltaget i projekt HandiLeg fra de syv kommuner er listet i tabel 1 nedenfor.

Tabel 1: Oversigt kommuner og steder, der har deltaget i projekt HandiLeg

REGION MIDTJYLLAND	REGION NORDJYLLAND	REGION SYDDANMARK	REGION NORDSJÆLLAND
VIBORG KOMMUNE	MORSØ KOMMUNE	VARDE KOMMUNE	RUDERSDAL KOMMUNE
Den selvejende institution Fynbohus	Grønparken Bosted	Beskæftigelsestilbud Afdeling 1. Lundvej Varde	Botilbuddet Biskop Svanes Vej
Ungdomsskollegiet Tårnly	Smallegade Bosted	Beskæftigelsestilbud Afdeling 2. Lundvej, Varde	Bofællesskabet Langebjerg
Bofællesskaberne Kærsangervej	Nørregade Bosted	Beskæftigelsen Viaduktvej Produktionen Energivej, Ølgod	Dagtilbuddet Lærken
Aktivitetshuset Skrivnersvej	Produktionen N. A. Christensensvej	Botilbuddet Rosenvænget, Ølgod	Ruder Es Birkerød
Aktivitetshuset Gimle	Morsø Kompetencecenter H.C Ørstedesvej (produktion/gartneri/aktivitet)	Aflastning: 12-46 år. Årre	Værkstederne Rude Skov
REGION SJÆLLAND			
VORDINGBORG KOMMUNE	SLAGELSE KOMMUNE	KØGE KOMMUNE	
Rødegårdsvej Præstø	VASAC Rosenkildevej 91B "Kulturhuset"	Aktivitetscentret Blumesvej	
Bostedet Topasvænget Stege, Møn	Specialcenter Slagelse Rosenkildevej 69	Støttecentret "Huset" i Ølbø	
Aktivitetshuset Præstø	Specialcenter Skælskør afd. Aktivitets og samværstilbuddet	ITC Produktion og Dagcenter	
Bostedet Sankelmarksvej Vordingborg	CSU-Slagelse (STU) Center for specialundervisning		
Bostedet Ungebyen Præstø.	ACV Autisme Center Rosenkildevej 83		

3.2. Legeinstruktør kurset

Kursusforløbet i HandiLeg har bestået af seks kursusdage á seks lektioner. I praksis har der typisk været tale om fire lektioner om formiddagen efterfulgt af en frokostpause og to lektioner over middag. Kursusdagene er blevet planlagt i samarbejde mellem projektleder Lars Hazelton og koordinatorene for HandiLeg i hver enkelt kommune. Kurserne er blevet gennemført i en periode fra seks til ni måneder. Indholdet på kursusdagene har for det første handlet om at afprøve mange forskellige typer af lege, og for det andet har der været fokus på den praktisk-pædagogiske formidling af legene. Legene er løbende blevet varieret i kompleksitetsgrad og justeret i forhold til deltagernes fysiske og mentale kompetencer og motivation.

Efter afslutningen af kursusforløbet har projektlederen været på besøg de enkelte steder igen med sigte på at hjælpe og sparre medarbejdere og borgere i forhold til deres egen forankring af HandiLeg-praksis lokalt.

3.3. HandiLeg events

I forbindelse med gennemførelse af projekt HandiLeg havde hver kommune mulighed for at gennemføre to større eller mindre events, hvor det var muligt at markere kommunens deltagelse i HandiLeg. Gennemførelsen af disse events blev planlagt i et samarbejde mellem den kommunale koordinator og projektleder Lars Hazelton. Hensigten med disse HandiLeg events har været at involvere alle de legeinstruktører, der har deltaget på kurset – både borgere og pædagoger – som med støtte fra projektlederen kunne stå for formidling af HandiLeg på forskellig vis. Til gennemførelse af disse events har projektlederen bidraget aktivt og har desuden haft ekstra grej til lege og spil og PR-banner m.v. med i HandiLeg bilen. I nogle af kommunerne er der blevet gennemført events, som udelukkende har været vendt mod deltagere fra specialområdet, mens andre har gennemført mere åbne og offentlige events midt i byen.

3.4. Vejledninger

Igennem hele projektperioden har kommunerne kunne få sparring og vejledning fra projektleder Lars Hazelton. Vejledningerne var fra starten indtænkt som det “kit”, som skulle få de indledende besøg, de seks kursusdage og de to events samt de opfølgende besøg til at hænge sammen. De forskellige udfordringer, der kan være i forhold til gennemførelsen af projekt HandiLeg, hvad enten de er af praktisk eller pædagogisk karakter, er vigtige at forholde sig til løbende i forhold til målet om at forankre af HandiLeg i borgernes hverdagsliv og i pædagogernes arbejde. Et er at være på kursus, noget andet er at få det til at fungere på de forskellige steder.

Før kursusstart besøgte projektlederen alle “stederne” for at få indblik i såvel borgernes hverdagsliv og pædagogernes arbejdsforhold, som stedernes fysiske rammer og udfoldelsesmuligheder. Efter gennemførelsen af legeinstruktørkurset har projektlederen været på besøg

igen for at støtte op om den lokale forankring af HandiLeg på de enkelte steder.

Hver kommune har samlet set haft mulighed for at få i alt 15 vejledninger, hvilket typisk svarer til tre vejledninger pr. "sted", hvor projektlederen har været på besøg. Det er meget forskelligt, hvordan vejledningerne er blevet brugt. I nogle kommuner har man valgt at samle alle deltagere til fælles vejledninger, og i andre har der været fokus på de enkelte steders individuelle behov for sparring og støtte til gennemførelse af legeaktiviteterne².

3.5. Midtvejsseminar for medarbejdere og koordinatore

I forbindelse med gennemførelsen af projekt HandiLeg planlagde og gennemførte Lars Hazelton et to-dages midtvejsseminar for alle medarbejdere og koordinatore fra de syv deltagende kommuner. Midtvejsseminaret blev gennemført den 16.-17. september 2019 i Gerlev Legepark med overnatning på Gerlev Idrætshøjskole. Her var alle kommunerne repræsenteret, og medarbejderne havde mulighed for at udveksle erfaringer med hinanden – både kollegialt i de enkelte kommuner og på tværs af kommuner og steder – om de forskellige måder, man havde arbejdet med og praktiseret HandiLeg. I alt deltog 40 ledere og medarbejdere. Udover projektleder Lars Hazelton deltog forsker Lise Specht Petersen og lektor Tine Fristrup fra Aarhus Universitet på hele seminaret. Projektlederen har overvejet om projektet udover midtvejsseminaret ville kunne huse et tilsvarende seminar, hvor borgerne også deltog, hvilket ville kræve en del resurser af kommunerne og fordre forskellige regionale løsninger³. Denne del er imidlertid ikke blevet gennemført, bl.a. pga. Covid 19 pandemien.

2 Nogle steder er medarbejderne blevet skiftet ud igennem projektperioden og nye borgere har ønsket at komme med. Derfor er nogle vejledninger blevet erstattet af en ekstra kursusdag for "de nye" medarbejdere og borgere.

3 Projektlederen havde planer om at gennemføre to midtvejsseminarer, hvor borgerne også kunne deltage sammen på tværs af kommunerne. Et midtvejsseminar i Vest Danmark for borgere og medarbejdere i de tre jyske kommuner og et i Øst Danmark for deltagerne i de fire sjællandske kommuner. Planen er at gennemføre disse i løbet af 2021, såfremt omstændighederne muliggør dette.

4. Metode

De metoder, der tages i anvendelse til undersøgelsen af HandiLeg, er først og fremmest inspireret af det etnografiske feltarbejde. For det første er der gennemført deltagende observation, hvor forskeren har deltaget i det kursusforløb i HandiLeg, der er gennemført for medarbejdere og borgere i de deltagende kommuner. For det andet er der blevet indsamlet logbøger, som de medarbejdere, der har deltaget i kursusforløbet i HandiLeg løbende har udarbejdet. Logbøgerne belyser, hvilke erfaringer medarbejderne har gjort sig, når de selv har stået for gennemførelse af HandiLeg lokalt, og er efterfølgende blevet tilsendt såvel projektleder Lars Hazelton og forsker Lise Specht Petersen. De har både været afsæt for en fortsat udvikling af praksis og for undersøgelsen og analysen af, hvordan det er gået med gennemførelse af HandiLeg. For det tredje er der gennemført i alt syv fokusgruppeinterviews med medarbejdere og koordinatorer fra fire af de syv deltagende kommuner, der har deltaget i HandiLeg forløbet.

4.1. Deltagende observation

Forskeren har gennemført deltagende observation i sammenlagt 17 hele dage fordelt på fire kommuner; Slagelse (to observationsdage), Køge (seks observationsdage), Rudersdal (seks observationsdage) og Vordingborg (en observationsdag) samt deltagelse i midtvejsseminaret i Gerlev (to dage). I forbindelse med gennemførelsen af observationsbesøg var forskeren med i legen størstedelen af tiden sammen med borgere og medarbejdere. Men derudover genererede forskeren fotografiske feltnoter samt auditive feltnoter, som udgør et vigtigt afsæt for analysen og de ”tætte beskrivelser” af lege-praksis, de legendes engagement og motivation for at deltage i legen samt hvilken betydning, det legende samvær havde for deltagerne, mens legen foregik og efterfølgende.

Fotografiske feltnoter

Fotografiske feltnoter (Rasmussen, 2007, Petersen, 2014, 2020) er fotografier taget på stedet i forbindelse med den deltagende observation. De fotografiske feltnoter gør det muligt at fastholde det observerede i erindringen på en anden måde end det skrevne (etnografiske) note-ark gør, og fungerer i første omgang som forskerens huskeseddel (Rasmussen, 2007) i forhold til de mange forskellige (lege og andre) begivenheder, der udspiller sig i løbet af en dag. Og de fotografiske feltnoter rummer for det andet utallige detaljerige informationer, der har væsentlig betydning i den efterfølgende analyseproces af, hvordan legen er foregået og har bevæget sig i det fysiske rum. De fotografiske feltnoter illustrerer eksempelvis, på hvilke måder de, der leger, indtager rummet og kropsligt positionerer sig i forhold til hinanden på et givent tidspunkt. De kan rumme ansigtsudtryk, der eksempelvis udtrykker glæde, koncentration, nysgerrighed, oplevelsen af farefuldhed eller eftertænksomhed hos de legende - hvad enten der er tale om børn, unge eller voksne.

Auditive feltnoter

Auditive feltnoter (Petersen, 2014, 2020) er små båndoptagelser af, hvordan legen udspiller sig på stedet under observationsbesøget, og hvor forskeren desuden indtaler umiddelbare tanker om de aktiviteter, der foregår på stedet, *mens* de foregår. Med lydoptagelserne af igangværende legeaktiviteter kan forskeren genkalde sig de stemninger og den atmosfære, der er knyttet til disse begivenheder i det øjeblik, de finder sted, og fastholde nærværet i de enkelte begivenheder i den efterfølgende analyseproces. Dette vil stort set være umuligt, hvis de skulle nedfældes samtidig med, at legen foregår eller umiddelbart derefter. Det gælder i særlig grad, når forskeren selv deltager.

"Tætte beskrivelser"

De fotografiske og auditive feltnoter genereret i forbindelse med forskerens deltagende observation udgør det empiriske materiale, som danner afsæt for "tætte beskrivelser" (*thick descriptions*, Geertz, 1973; Rasmussen 2013) af den lege-praksis, der foregår til HandiLeg. Disse tætte beskrivelser tegner et billede af "legens felt", dvs. hvordan legen udspiller sig mellem de legende (borgere med udviklingshandicap og medarbejdere) samt hvad der synes at have betydning for, *hvordan* legen udspiller sig. Udover forskerens egne tætte beskrivelser af HandiLeg praksis inddrages praksisbeskrivelser fra bogen om HandiLeg, som Lars Hazelton har skrevet i projektperioden (Hazelton, 2020) samt eksempler hentet fra de uformelle samtaler, som forskeren og projektlederen har haft igennem hele projektforløbet.

4.2. Logbøger

Logbogsskemaerne var et værktøj, der oprindeligt blev udarbejdet af projektleder Lars Hazelton⁴ inden projektet startede i 2018, som indeholdt følgende spørgsmål;

Logbogsskema HandiLeg

Faktuelt:

- Vi har gennemført HandiLeg på vort ”sted” antal gange i de sidste to uger:
- Vi har haft HandiLeg på følgende ugedag(e):
- Vi havde HandiLeg i ca. så lang tid ad gangen:
- Vi var dette antal beboere og personale til HandiLeg:
- Vi legede følgende (legens navn og/eller kort beskrivelse):

Oplevet:

- Vi oplevede, at beboerne ved HandiLeg var:
- Vi oplevede, at personalet ved HandiLeg var:
- Vi har en særlig oplevelse ved HandiLeg:
- Vi synes, at vi i har lært følgende om HandiLeg:

Pædagogisk udvikling:

- Vi kunne, mens vi havde HandiLeg, se at:
- Vi er opmærksomme på at HandiLeg næste gang skal være:
- Vi synes, at beboerne kan gøre følgende i HandiLeg:
- Vi synes, at vore kollegaer kan gøre følgende i HandiLeg:

Social udvikling:

- Vi fornemmer følgende ”stemning” hos beboerne efter HandiLeg:
- Vi fornemmer følgende ”stemning” hos vore kollegaer efter HandiLeg:
- Vi ser en social udvikling på ”stedet” i retningen af følgende efter HandiLeg:
- Vi kan se udviklingen gennem følgende reaktioner:

Sundhedsmæssig udvikling:

- Vi kan se, at holdningen til leg, bevægelse og fysik aktivitet ændre sig i retningen af:
- Vi kan se, at beboerne udvikler sig i følgende retning sundhedsmæssig:
- Vi kan se, at kollegaerne udvikler sig i følgende retning sundhedsmæssig:
- Vi kan se følgende ændringer i sundheden:

Udarbejdet af Lars Hazelton 2018

⁴ Udarbejdelsen af logbogsskemaerne tog afsæt i et spørgeskema, som blev udarbejdet til det tidligere projekt Handileg i Hedensted Kommune i 2014 til medarbejderne på de otte bosteder, der dengang deltog i projekt HandiLeg i Hedensted Kommune. Erfaringen hermed var, at logbogen skulle gøres mere enkel, samtidig med at der var særlige spørgsmål, som skulle efterforskes yderligere.

Tanken med disse logbogsskemaer var, at medarbejderne med jævne mellemrum skulle reflektere over den HandiLeg-praksis, der blev gennemført lokalt på de respektive bosteder, aktivitetscentre eller produktionssteder. De tematikker, som der spørges ind til i logbøgerne, handler om medarbejdernes oplevelser og erfaringer med HandiLeg generelt, samt om den pædagogiske, sociale og sundhedsmæssige udvikling, de oplever i forbindelse med gennemførelse af HandiLeg, og som har betydning for borgernes trivsel og livskvalitet.

Forskeren videreudviklede og ændrede logbogsskemaet både i forhold til indhold og op-sætning. Den væsentligste ændring var, at der blev tilføjet nogle specifikke spørgsmål om, hvilke lege, medarbejdere og borgere legede sammen lokalt samt hvilke erfaringer, medarbejdere og borgere gjorde sig med disse specifikke lege i forhold til deres borgere. Derudover tilføjede forskeren enkelte spørgsmål, der handlede om medarbejdernes samvær og relationer med borgerne til HandiLeg samt om erfaringerne med organisering af HandiLeg lokalt. Det logbogsskema, som forskeren reviderede i starten af 2019 i dialog med projektlederen, er vedlagt i bilag 1 i denne rapport.

Med afsæt i de logbøger, der er blevet tilsendt forskeren og projektlederen, var det tanken, at det skulle være muligt at følge projektets gennemførelse og den udvikling, der skete over tid de enkelte steder, men også hvilke udfordringer, man havde, som det videre projekt skulle forsøge at finde gode løsninger på. Alle de logbøger, som er blevet tilsendt forskeren og projektlederen er efterfølgende blevet indtastet i et samlet dokument fra hver af de syv kommuner med samtlige notater og fortællinger i perioden fra projektstart i 2018 til september 2019 umiddelbart inden gennemførelsen af midtvejsseminaret. Forskeren udarbejdede desuden et samlet analysedokument med alle logbogssvarene fra samtlige kommuner. Disse dokumenter har sammen med den øvrige genererede empiri dannet afsæt for analysen. Analysen heraf blev præsenteret på midtvejsseminaret i september 2019 for medarbejderne i Gerlev. Efter midtvejsseminaret har forskeren kun modtaget ganske få logbøger fra medarbejderne, som er blevet tilføjet dokumentet og danner afsæt for den samlede analyse.

4.3. Fokusgruppeinterview

Samlet set er der gennemført syv fokusgruppeinterviews med de medarbejdere og koordinato-
rer, der har deltaget i Projekt HandiLeg eller har været aktivt deltagende i gennemførelsen af HandiLeg. Der er gennemført to fokusgruppeinterview med ca. et halvt års mellemrum i tre af de syv deltagende kommuner. Det første interview blev så vidt muligt gennemført umiddelbart efter deltagelsen i kursusforløbet, og det andet blev gennemført ca. et halvt år derefter. Formålet hermed var at følge udviklingen af forløbet over tid og få medarbejdernes perspektiver på de erfaringer, de gjorde sig med HandiLeg i praksis over en længere periode. Dels i forhold til gennemførelse af HandiLeg i det daglige men også i forhold til, hvilke perspektiver de havde i forhold til hensigten om at implementere HandiLeg lokalt på de enkelte steder og på tværs af steder i kommunerne. I en fjerde kommune er der gennemført et enkelt fokusgruppeinterview med medarbejdere og en ny koordinator for HandiLeg, som ikke havde deltaget i kursusforløbet i HandiLeg, men som var meget aktivt involveret i at opbygge en uddannelse til HandiLeg instruktør. En oversigt over hvilke steder og fagprofessionelle,

der har deltaget i de syv fokusgruppeinterview er vedlagt i bilag 2.

Alle syv fokusgruppeinterview er af ca. 1,5 times varighed og er blevet transkriberet i deres fulde længde.

4.4. Midtvejsseminaret for medarbejdere og koordinatore

Kort før midtvejsseminariet, der blev gennemført i Gerlev den 16.-17. september 2019 i Gerlev Legepark, havde den sidste af de syv kommuner afsluttet sit kursusforløb. Alle var således ”færdiguddannede” i HandiLeg, og flere havde allerede gjort sig mange erfaringer med egen HandiLeg praksis og havde brugt en del af deres vejledninger og events. Forsker Lise Specht Petersen, som har stået for undersøgelsen, og Tine Fristrup, lektor ved DPU ved Aarhus Universitet, deltog begge dage på seminaret. På den første dag havde hver kommune en time til at præsentere, hvordan de hver især havde arbejdet med gennemførelse af HandiLeg, hvad de syntes de var lykkedes med indtil da, og hvilke udfordringer de oplevede. Efterfølgende kunne medarbejderne fra de andre kommuner stille spørgsmål og udveksle erfaringer. Kommunernes præsentationer af, hvordan de arbejdede med gennemførelse og implementering af HandiLeg blev optaget på video og indgår som en del af det empiriske materiale for den samlede undersøgelse. Kommunerne stod derudover for formidling og gennemførelse af 20 minutters HandiLeg-aktiviteter for hinanden udendørs i Gerlev Legepark. Om aftenen var der mulighed for yderligere erfaringsudveksling og uformel dialog og videndeling i forhold til, hvordan der arbejdes med Handileg rundt omkring i kommunerne. Dagen efter holdt forsker Lise Specht Petersen et oplæg om de foreløbige fund baseret på deltagernes logbøger, observationer og interviews. I forlængelse heraf holdt Tine Fristrup fra DPU et oplæg, som havde til formål at sætte gang i en faglig diskussion ift. den pædagogiske praksis med HandiLeg.

5. Analysefokus

Den første del af analysen stiller skarpt på ”fænomenet HandiLeg” og i forlængelse heraf, hvad der karakteriserer den lege-praksis, der foregår på kursusforløbet til HandiLeg.

I den anden del af analysen ses der på, hvilke kompetencer medarbejdere og borgere har tilegnet sig ved deltagelse i HandiLeg. For det første helt konkret ved deltagelse i legen sammen med kolleger og borgere fra andre steder. Og for det andet ved selv at skulle stå for og rammesætte HandiLeg sammen med deres borgere på egen hånd. Denne del giver nogle bud på, hvad deltagelse i leg kan bidrage med – ikke alene for borgerne – men også i forhold til et kollegialt samarbejde på tværs af kommunens forskellige arbejdssteder inden for specialområdet.

I den tredje del af analysen stilles skarpt på betydningen af HandiLeg for deltagerne. Dels for de borgere med forskellige former for udviklingshandicap, der har deltaget og dels for de professionelle, som til daglig arbejder med borgerne, og deres pædagogiske praksis med disse borgere.

I den fjerde del af analysen ses der på det samarbejde, der er foregået i bestræbelserne på at implementere HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap i de syv kommuner. Både i forhold til hvilke tiltag, der *er* blevet iværksat og hvilke ideer, der har været på tegnebrættet i de forskellige kommuner i forhold til at udbrede kendskabet til HandiLeg. Spørgsmålet om hvorvidt det lykkes kommunerne at implementere HandiLeg vil blive diskuteret ud fra den præmis, at der i starten af 2020 var taget afsæt til forskellige initiativer i forhold til, hvordan man ville arbejde videre med HandiLeg i den praktisk-pædagogiske hverdagspraksis, som imidlertid blev sat helt på pause i marts 2020⁵. Diskussionen af hvordan det er gået med implementeringen af HandiLeg vil derfor tage afsæt i de potentialer, udfordringer og dilemmaer de kommunale medarbejdere og koordinators oplevede i starten af 2020 i forhold til målsætningen om at implementere HandiLeg fremadrettet. Dels i forhold til den praktisk-pædagogiske hverdagspraksis og dels i forhold til en mere overordnet strategisk satsning i kommunerne.

I den femte og sidste del af analysen ses der på, hvilket samlet mulighedsrum HandiLeg har åbnet op for, dvs. både hvilke potentialer, udfordringer og dilemmaer projekt HandiLeg er stødt på i forhold til gennemførelse og implementering af HandiLeg lokalt. Endvidere rettes opmærksomheden mod betydningen af *legens egenverdi* og på hvad der skal til for at genskabe legefællesskabet og den legende atmosfære, som blev skabt på tværs af borger- og medarbejdergrupper på kurset. Endelig diskuteres spørgsmålet om, hvordan borgerne kan få reel indflydelse på deres deltagelse i HandiLeg, når legeaktiviteterne ikke længere er understøttet af projekt HandiLeg. Her diskuteres det, hvordan man kan skabe bedre mulighed for, at HandiLeg bliver et tilbud borgerne kan ”gå til” og at HandiLeg aktiviteterne muligvis kunne tænkes som en væsentlig del af den beskyttede beskæftigelse for nogle af de borgere med udviklingshandicap, der har deltaget og vist interesse heri - understøttet af medarbejdere i kommunerne.

5 Gennemførelsen af de sidste indsatser på projekt HandiLeg – dvs. opfølgende møder, events og vejledninger - har ligget stille siden marts 2020 og er indtil videre udsat til 2021. Gennemførelsen af denne undersøgelse er således færdiggjort inden projektet er afsluttet og er baseret på empirisk materiale generet indtil starten af marts 2020.

6. Fænomenet HandiLeg og lege-praksis på instruktørkurset i HandiLeg

Analysen af fænomenet HandiLeg, der præsenteres i det følgende, er baseret på såvel teoretisk som empirisk funderede perspektiver på leg hos legeforskere og teoretikere (Møller, 1997; 2001; 2010, Damkjær, 1991, Eichberg, 2013, Petersen, 2014) og retter et særligt fokus på *bevægelseslegen* (Damkjær, 1991, Petersen, 2014) samt på *tre dimensioner af bevægelse* (Eichberg, 2013), der kendetegner HandiLeg; en kropslig dimension, en emotionel dimension og en social dimension.

6.1. Teoretiske og empiriske blik på HandiLeg

De teoretiske perspektiver, som analysen er inspireret af, er bl.a. den idræts- og bevægelses-kulturforskning, som er foregået ved den tidligere forskningsinstitution Idrætsforsk ved Gerlev Idrætshøjskole, hvor Jørn Møller forskede i historiske idræts-lege i Danmark i slutningen af 1980'erne og i 1990'erne (Møller, 1997; 2001; 2010)⁶. Den praktisk-pædagogiske formidling af de historiske idræts-lege, der er foregået i Gerlev (Idrætshistorisk Værksted) siden etableringen af Gerlev Legepark⁷ i 1999, bygger på Jørn Møllers forskning. Igennem de seneste 30 år har seniorkonsulent og projektleder Lars Hazelton formidlet disse historiske idræts-lege både som underviser og formidler i Gerlev Legepark og i forbindelse med udvikling af Gerlevs mange fondsfinansierede projekter, der er gennemført i samarbejde med danske kommuner. Indholdet af de lege, der formidles og leges til HandiLeg knytter således direkte an til de traditionelle idræts-lege og historiske spil, som er blevet formidlet i Gerlev igennem flere årtier (Hazelton, 2020). Men samtidig er HandiLeg i særlig grad tilpasset den primære målgruppe af mennesker med udviklingshandicap, med sigte på at uddanne disse borgere til legeinstruktører i HandiLeg sammen med det pædagogiske og sundhedsfaglige personale. Udover Jørns Møllers forskning i historiske idræts-lege bygger analysen af fænomenet HandiLeg på en række andre teoretiske forståelser og undersøgelser af leg og bevægelse hos forskere i leg, kropskultur og bevægelse. Analysen af fænomenet HandiLeg er bl.a. inspireret

6 Jørn Møller (1943-2009), cand.phil. og ph.d. var lege- og idrætsforsker på Gerlev Idrætshøjskole. Det var Jørn Møller, der iværksatte daværende Idrætshistorisk Værksted og Gerlev Legepark, der nu drives af Gerlev Center for Leg og Bevægelse ved Gerlev Idrætshøjskole. På Idrætshistorisk Værksted blev der eksperimenteret med formidling af Jørn Møllers forskning i en praktisk-pædagogisk retning (dvs. hvordan leger man de 400 lege). Jørn Møller blev i 1980 tilknyttet Gerlev Idrætshøjskole som lærer og forsker ved den daværende selvejende forskningsinstitution Idrætsforsk. Jørn Møller primære forskningsfelt var kulturforståelse og formidling med vægt på traditionelle idræts-lege og historiske spil. Med etableringen af Gerlev Legepark i 1999 blev Jørn Møllers forskning i de traditionelle lege og historiske spil mere alment tilgængelige, og Lars Hazelton (seniorkonsulent i Gerlev Center for Leg og Bevægelse) har igennem de sidste 30 stået for formidling af disse lege - også på nye måder og i mange forskellige projektsammenhænge (bl.a. i projekt Byens leg) – men i de første mange år sammen med Jørn Møller i Idrætshistorisk værksted og på Gerlev Idrætshøjskole.

7 <https://gerlevlegepark.dk/besog-gerlev-legepark/>

af Henning Eichbergs⁸ forskning i leg og bevægelseskultur og af kultursociolog Søren Damkjærs ansats til en teori om bevægelsesleg (Damkjær, 1991). Derudover tager analysen også afsæt i empirisk legeforskning, gennemført ved Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund igennem en årrække (Petersen, 2014; 2018; 2020).

Et godt sted at starte, inden vi kaster os ud i en analyse af HandiLeg, er at starte med legen selv.

Alle legens deltagere befinder sig i en rundkreds midt på parkeringspladsen med et fælles reb i hænderne. Nogle af borgerne befinder sig i en kørestol mellem de stående med en medarbejder bag sig. "Tyren" befinder sig inde midt i kredsen. Til daglig har tyren et virke som konsulent i kommunen, men i dag deltager han i projekt HandiLeg. Han er udstyret med to lange skumrør, som han holder i hænderne som horn foran panden, og med sin krops pludselige bevægelser agerer han, at han er den farlige tyr, der farer frem og stanger. Meningen er, at tyren skal forsøge at stange og fange en af deltagerne, men idet tyren nærmer sig, må de slippe rebet og løbe væk, hvis de kan. Denne gang har tyren ikke heldet med sig, fordi den kvinde, som tyren har udset sig, formår at undslippe. Det gør hun med hjælp fra den pædagog, der står bag hende, og som behændigt får kørestolen, kvinden sidder i, bakket bagud og væk fra den farlige tyr. Flere af deltagerne griner højlydt. Hvis tyren var lykkedes med at fange kvinden skulle hun have ageret rollen som den farlige tyr. Men nu må Tyren stange videre og forsøge at være mere listig, så den kan fange en af de andre deltagere i legen. (Observationsbeskrivelse HandiLeg, oktober 2018).

Denne legebegivenhed fandt sted den første kursdag til HandiLeg i en af de sjællandske kommuner. Legen foregik udendørs på en parkeringsplads, idet det her var lettere at manøvrere rundt med kørestolene end i aktivitetscentrets grønne have. Observationsbeskrivelsen fra denne første kursdag til HandiLeg vidner om, at de, der deltager i legen, alle er en del af et *legefællesskab*, et fællesskab der etableres mellem medarbejdere og borgere med svære eller lettere fysiske eller mentale udviklingshandicap. Uanset hvilken krop, de enkelte deltagere har, opstår der et legende fællesskab i den bevægelsesleg, der udspiller sig i kredsen om og med tyren i midten. Endvidere er legen karakteriseret ved *forskellige dimensioner af bevægelse*.

8 Henning Eichberg (1945-2017), prof. og kultursociolog og historiker var ansat på Idrætsforsk ved Gerlev Idræthøjskole i perioden 1987-89 samt fra 1991-2004 og var derefter ansat på Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund ved Syddansk Universitet fra 2004 til sin død i 2017. Hennings forskning favnede meget bredt, men særlig kendt blev han for sin kritiske idræts- og legeforskning og forskning i krops- og bevægelseskultur samt i sociale bevægelser.

6.2. HandiLeg som tre dimensioner af bevægelse

Grundlæggende kan man tale om *tre dimensioner af bevægelse* (Eichberg, 2010), som alle har betydning og spiller en væsentlig rolle i HandiLeg. Den første dimension af, hvad vi kan forstå ved bevægelse er den fysiske og *kropslige bevægelse*. De, der deltager i HandiLeg er i bevægelse med deres egen krop (egen-kroppen), hvilket i HandiLeg sker i interaktion med de andre legendes kroppe (anden-kroppen). Den anden dimension og betydning, der ligger i ordet bevægelse, og som spiller en væsentlig rolle i HandiLeg, er den *emotionelle bevægelse*. Den emotionelle bevægelse er karakteriseret ved, at de legende - både de deltagende borgere med udviklingshandicap og de professionelle *bevæges af legen*. Der er tale om følelser og stemninger af meget forskellig karakter, som de individuelle (legende) subjekter oplever i sig selv og hos de andre legende, *mens* de deltager i den fælles leg og evt. også *efter*, at de har leget. Den emotionelle bevægelse er en indre oplevelse, der ofte kommer fysisk til udtryk i de legendes *latter* eller smil på læben, som et tegn på oplevelsen af en opløftet stemning, en genkendelsens glæde ved en yndlings leg, i form af overraskelse, begejstring, koncentration og fordybelse. Den emotionelle bevægelse er noget den enkelte legende oplever, mens der leges – men i nogle tilfælde varer oplevelsen af den emotionelle bevægelse også ved, når legen er slut. Den tredje dimension eller forståelse af bevægelse, der har betydning i HandiLeg, er den *sociale bevægelse*. Den sociale bevægelse omhandler det *fællesskab*, der opstår mellem de legende, mens legen udspiller sig mellem deltagerne, men indimellem også efterfølgende som en følge af, at man har leget sammen.

I det følgende vil analysen se nærmere på disse tre dimensioner af bevægelse.

6.3. HandiLeg som kropslig bevægelse og bevægelsesleg

Det første, der karakteriserer HandiLeg, er, at der er tale om *kropslig leg* (Petersen, 2014) og her mere specifikt *bevægelsesleg*, der foregår mellem flere interagerende kroppe, der kan blive fysisk trætte (Damkjær, 1991, Petersen, 2014). Langt de fleste af de lege, der leges til HandiLeg, er bevægelseslege med regler, som hele tiden justeres i forhold til legens deltagere og deres kompetencer og motivation. Derudover er HandiLeg kendetegnet ved fraværet af en taber (Eichberg, 2013). Det sidste vender vi tilbage til.

6.3.1. Hvad karakteriserer bevægelsesleg?

Kultursociolog Søren Damkjær taler om, at bevægelseslegens væsen ”*skal søges i en semiotik, i de bevægelige kroppes kodning og afkodning*” (Damkjær, 1991), hvor de legende deltager med hver deres individuelle krop (egen-kroppen) og interagerer med de andre deltagers kroppe (anden-kroppen) i bevægelseslegen. Desuden skal deltagerne i en bevægelsesleg have forudsætninger for at forstå, hvad regler og relevant information betyder, og ”*de skal kunne sætte noget på spil i legen*” (Ibid, 1991).

Bevægelsesleg handler om et system af regler, der definerer forholdet mellem omverden, egenkroppens bevægelseshandlinger og andenkroppens bevægelseshandlinger. (Damkjær, 1991).

De forudsætninger, som deltagerne i HandiLeg har, er utrolig forskellige. Det gælder både hvad angår de fysiske og kropslige forudsætninger for deltagelse i legen med egen-kroppen og interaktion med anden-kroppen, og det gælder de psykiske og mentale forudsætninger hos de legende. Begge forhold spiller en væsentlig rolle i forhold til, hvordan deltagerne er i stand til at *afkode* legens regler og kan sætte sig selv i spil i legen.

6.3.2. Bevægelseslegenes regler og kompleksitet

Bevægelseslegens regler kan være af mere eller mindre kompleks karakter. I bogen om HandiLeg (Hazelton, 2020) beskrives det, hvordan de enkelte lege kan leges i forskellige versioner afhængig af deltagerne og de kontekstuelle forhold. Disse forskellige versioner af legene adskiller sig i forhold til reglernes kompleksitetsgrad, således at legenes regler og rammer hele tiden kan og skal justeres og tilpasses de legendes fysiske og mentale forudsætninger og motivation. Grundlæggende er det de samme lege, der leges til HandiLeg, som Gerlev Center for Leg og Bevægelse (GCLB) arbejder med for andre målgrupper i mange forskellige sammenhænge. Men samtidig har instruktøren i HandiLeg et særligt fokus på at gøre formidlingen af legene så enkel som mulig, og variere og tilpasse eller formidle legene i mindre overskuelige versioner, således at de giver mening for deltagerne. I bogen om HandiLeg, som Lars Hazelton har forfattet i løbet af projektet, beskrives det således;

Hvilken variation af legen er bedst? Hvilken eller hvilke versioner af legen, som er bedst, afhænger af deltagerne. Deres ønsker og forudsætninger, og den samlede situation hvori deltagerne vil lege. Hvis HandiLeg skaber glæde og fællesskab ved, at

man leger en leg i én bestemt variation hele tiden, er det fint. Hvis det er variation nr. 2 eller nr. 5, som er bedst, så er det sådan, man leger her. Hvis deltagerne i HandiLeg har brug for udfordringer, kan man bruge versionerne af en leg til at bygge legen op fra det helt simple og rolige i variation nr. 1. til en kompleks og dynamisk leg i de sidste versioner. (Hazelton, 2020).

Dette er altid væsentligt i leg, at legen skal vedblive at være sjov og meningsfuld, men i HandiLeg er de legendes kropslige forudsætninger for bevægelse, håndtering af redskaber og mentale forståelser af legens (spille)regler som udgangspunkt meget forskellige. En vigtig erkendelse i forhold til HandiLeg er, at legen ikke skal udvikle sig til noget mere komplekst, hvis den skal blive ved med at være sjov. Det forholder sig derimod ofte omvendt således, at *gentagelsen* af den samme leg med forholdsvis enkle regler ofte skaber den største lege- og bevægelsesglæde hos deltagerne i HandiLeg. Det gælder ikke alene for borgerne, det er også en erkendelse, som flere medarbejdere har haft, hvilket vil blive uddybet senere i analysen. Legen behøver ikke at være kompleks for, at den opleves som meningsfuld og sjov.

6.3.3. Historiefortælling og metakommunikation i HandiLeg

Langt de fleste af de bevægelseslege, der leges til HandiLeg, rummer små historiefortællinger, som kommunikerer både verbalt og kropsligt, mens legen foregår. Lars Hazelton fremhæver den narrative tilgang i HandiLeg på følgende vis;

I HandiLeg er en historie eller den narrative tilgang ofte meget vellykket til formidling af leg. I stedet for at forklare legen, begynder du som instruktør at fortælle deltagerne en historie. De fleste holder af at lytte til en god historie, og i modsætning til en skematisk forklaring med regler, som let bliver uoverskuelig, fastholdes opmærksomheden af din korte fortælling. Som instruktør vil du vil blive forbløffet over, hvor stærkt den narrative tilgang til legen virker. Gør historien kort og konkret, og lad de redskaber, du skal bruge, støtte din fortælling. (Hazelton, 2020).

Legens fortælling formidles fx i en remse eller en sang, som gentages igen og igen. Ofte forstærkes fortællingen ved intonation og skiftende stemmевolumen og tempo. I andre af legene fortælles legens historie med kroppes bevægelser – fra mindre bevægelser som et vink med armen eller et blink i øjet til større bevægelser, hvor hele kroppen er i bevægelse og interagerer med anden-kroppen. Ofte er der tale om begge dele på én gang – og de interagerende kroppes fortælling forstærkes af skiftende intonation og styrke i stemmевolumen samt temposkift i bevægelser, fagter og de ord og remser, der synges.

Det er den anden kursusdag i HandiLeg, en oktoberdag, hvor kurset er rykket inden døre. Det er mere eller mindre de samme deltagere som sidst, da HandiLeg foregik ude på parkeringspladsen foran aktivitetscentret. "Nu vil jeg bede Karen om at tage paraplyen og gå ind i mid-

ten", introducerer Lars. "Du er nemlig den første, der er på" Lars hæver stemmen og siger med et lidt andet tonefald, der angiver et stemnings-skift. "Og så er det sådan, at vi **leger**, at vi er lidt **sure** på Karen, men det er bare noget vi leger, for hun har **stjålet** vores ven". Og vi skal lige rykke lidt, så vi kan nå hinandens hænder. Vi skal starte med at pege på Karen, og vi må godt se sådan lidt mugne ud" Og så synger vi, siger Lars og synger: "Tyv, ja tyv det skal du være, for Du stjal vor lille ven". Men jeg har det håb tilbage, at jeg får mig en igen". Lars begynder at klappe i hænderne, mens vi andre følger trop, og alle de, der kan, synger; "Åh ja en igen, åh ja, en igen, åh ja en igen, KOOOOOOM IIIIGEEN". Henvendt til Karen siger Lars, "Og imens der går du sådan lidt rundt i dine fine nye sko, du må godt gå sådan lidt rundt. Vi tager den lige en gang til. Nu er deltagerne mere med på sangen. Derefter introduceres det næste i sanglegen. "Så bliver vi sådan lidt søvnige", fortsætter Lars, mens han kommer med nogle høje snorkelyde, som deltagerne også begynder at imitere. Derefter lyder det fra Lars. "Og så strækker vi os lige lidt", mens han derefter synger videre i et langsomt tempo; "Jeg tror, Du går og sover.... og ikke passer på din ven". Verset gentages, mens deltagerne synger med og forsøger at se søvnige ud på forskellig vis. "Men så vågner jeg... prrrr-pyyy" Efterfulgt af en kort pause. "Åh nej ... jeg sover ej, jeg sover ej, jeg våger... jeg passer på min ven". Legen fortsætter med endnu en dimension, hvor Karen i midten af kredsen nu får en fin paraply af Lars, der foldes ud, og som alle beundrer, fordi den er udsmykket med fine illustrationer indeni. "Dengang Karen tog ud at rejse, glemte hun sin paraply.... Den har kostet mange penge, den var li' så god som ny.... Åh ja god som ny - åh ja god som ny". Da vi har leget legen flere gange, og de fleste af deltagerne har prøvet at være inde i midten af kredsen, fortæller Lars, at legen jo egentlig er en dans, så nu skal vi op og stå og danse sanglegen. (HandiLeg 30. okt. 2018).

I mange af de bevægelses- og sanglege, der leges til HandiLeg, tildeles deltagerne roller på skift, således at alle deltagere får mulighed for at være i centrum af kredsen. I de bevægelseslege, hvor der er mere fysisk bevægelse og fart over feltet, handler fortællingerne ofte om farlige dyr, men også dyr, som de fleste kan identificere sig med og har let ved at holde af, eller gerne vil beskytte. Det gælder fx i historiefortællingen om den farlige tyr i *Tyren i det røde hav* og i historien om den sultne kat på musejagt i *Katten efter musen*, hvor legens logik handler om at hjælpe musen eller katten – afhængig af deltagerne, og hvad der giver mening for, at legen bliver ved med at leve og være sjov. Legens fantasiunivers fordrer, at deltagerne forstår, hvad der er på spil, og at ”*det bare er noget vi leger*”. Når Lars Hazelton siger, at ”*nu må I gerne se lidt sure ud på Karen*”, handler det om, at Karen i legen har ”stjålet vores lille ven”. Ligeledes er der tale om metakommunikation (Bateson, 2000), når vi i legen er enige om, at tyren er meget farlig og vil stange os, samtidig med, at vi godt ved, at tyrens stangen ikke vil forårsage, at vi falder døde om, for som lege- og kommunikationsteoretikeren Gregory Bateson udtrykker det;

The playful nip denotes the bite, but does not denote what be denoted by the bite” (Bateson, 1976 p. 121).

Den meta-kommunikation, de legende mestrer i fantasilegens univers, kan imidlertid også være vanskelig for nogle af deltagerne i HandiLeg. Og det kan der komme nogle sjove oplevelser ud af, hvilket den følgende beskrivelse af en legeoplevelse fra HandiLeg vidner om;

Vi er i gang med legen ”*Katten efter musen*”. Anne står i midten af en rundkreds, som formes af de øvrige deltagere, der står hånd i hånd. Anne er Mus, og uden for kredsen står en anden borger. Det er Katten, som skal prøve at fange Musen, når den kommer uden for kredsen af deltagere. Legen handler om, hvor mange gange Musen kan smutte ud og ind af rundkredsen, inden Katten fanger den. Men da der er gået et minuts tid, og Anne endnu ikke rørt har sig ud af pletten inde i rundkredsen, er legen ved at gå i stå. Den borger, som er Katten, siger ”*miav*” og lister rundt om kredsen. Alle holder deres hænder højt, mens de kalder på Musen: ”*Kom her, der er hul igennem ved vores arme, nu er Kattene over på den anden side af kredsen*”. De prøver at hjælpe Anne. Men Anne bliver stående, hvor hun er. Så fortæller Lars historien om, at Musen er sulten og skal have ost, og derfor må Musen prøve at komme ud af kredsen. Der er nu gået to minutter, og intet sker. Anne bliver, hvor hun er, og legen er nu for alvor ved at gå død. Lars prøver igen, denne gang med et lidt mere dramatisk tonefald: ”*Musen er så sulten!*”. Anne ser alvorligt på ham og siger: ”*Musen har lige spist frokost*”. Så bryder hele forsamlingen ud i latter. Anne har fuldstændig ret, vi har lige spist frokost, så hvorfor skulle Musen vove pelsen for et stykke ost? (Uddraget er hentet fra praksisfortælling fra bogen HandiLeg, Hazelton, 2020).

6.3.4. (Fange)legens logik og drilleri som en væsentlig drivkraft

Mange af de bevægelseslege, der leges til HandiLeg, er også fangelege. Nogle af de fangelege, der ofte leges til HandiLeg, er ”Tyren i det røde hav” og ”Katten efter musen”. I legen ”Tyren i det Røde Hav” (som blev beskrevet tidligere) gælder det om at undslippe den farlige tyr i midten af kredsen, hvilket deltagerne forsøger ved at slippe rebtovet, førend tyren stanger løs og fanger en af deltagerne. At deltagerne venter med at slippe rebtovet - lige akkurat i sekundet før, de fanges - spiller en særdeles væsentlig rolle i legen. Fangelegens logik handler om det drillende element, som må siges at være ligeså betydningsfuld eller endog væsentligere, end selve det at undgå at blive fanget.

Vi driller i (fange-) legen – og selve legen driller. I legen skabes overraskende situationer mellem menneskene og verden. (Henning Eichberg, 2015).

I ”Katten efter Musen” er udgangspunktet, at alle legende står i en rundkreds med hinanden i hænderne, og de deltagere, der befinder sig i en kørestol sidder mellem de stående. I kredsen er der aktive musehuller under deltagernes hænder, som deltagerne kan åbne og lukke, hvorved det gøres lettere eller sværere at slippe igennem. Det indbyggede drilleri, som gør det lettere henholdsvis sværere for musen eller katten at slippe igennem, er en vigtig dimension i legen. Instruktøren i HandiLeg spiller ofte en vigtig rolle i formidlingen af dette venlige drilleri, når han hjælper deltagerne med henholdsvis at åbne og lukke musehullet. I det øjeblik deltagerne forstår, hvad der er på spil i legen, begynder det godmodige drilleri af både mus og kat at udfolde sig mellem de legende.

Umiddelbart kunne man jo bare løbe afsted så hurtigt som overhovedet muligt med det samme. Men hvis dette var tilfældet var det sjove i legen hurtigt forbi. Fangelegens logik handler altså ikke alene om at løbe så hurtigt som muligt, men derimod om det drillende element i legen, der gør, at fangelegen vedbliver med at være overraskende og fængslende.

Legen ser godt nok ud, som om den følger det simple princip om at løbe af sted så hurtigt som muligt. Men hvis dette virkelig var fangelegens logik, ville legen hurtigt komme til at gå i stå. Den langsomste af de legende ville hurtigt være synlig – og stå grædende tilbage uden chance. Så ville legen være slut. Men sådan sker det ikke i den virkelige legs verden. Legen fortsætter. (Henning Eichberg, 2015).

For at ”Tyren i det Røde Hav” eller ”Katten efter Musen” skal vedblive at være sjov, forudsætter det, at deltagerne forstår at *afkode* legens regler, og at de i en vis udstrækning kan lege med deres bevægelsesmønster og temposkift fra hurtigt til langsomt afhængig af, hvem der står i midten, og hvem deltageren i midten forsøger at stange efter. Fangelegens logik handler altså ikke alene om *at fange*, men i lige så høj grad om *at drille* og udfordre den, der forsøger at fange én. Dette sker med fornemmelse og Gefühl for anden-kroppens kropslige bevægelsesmønster og de legendes forskellige forudsætninger. Det indebærer desuden, at de legende indimellem må ”hjælpe” legekammeraterne ved at være hurtig henholdsvis foregive at være langsom eller mere eller mindre snedig. Der er noget i legen, der er vigtigere end at vinde, og det er *selve legen*.

6.3.5. Fraværet af en taber – og betydningen heraf

Fornemmelsen af, hvad der er på spil i legen for de enkelte deltagere er således en væsentlig dimension. Samtidig er legen kendetegnet ved fraværet af en taber, som Eichberg udtrykker det;

Det er (...) i alle legendes interesse, at den absolutte taber ikke bliver produceret. Denne logik – fraværet af taberen – udgør tagfat-legens sociale kvalitet. Åbenbart er der noget vigtigere end at vinde: Det vigtigste er selve legen. Legens socialitet kan godt kaldes etisk, men denne etik har ikke med en bevidst moral at gøre, den er helt kropslig. Den er ikke nedskrevet i en bog af regler. Under løbet er ingen sig bevidst om noget i den stil: Du skal ikke gøre taberen trist! Eller: Det er vigtigere at deltage end at vinde! Eller: Du skal prioritere fællesskabet! Nej, legens etik er rent praktisk. Den gøres bare gennem kropslig bevægelse. (Henning Eichberg, 2015).

At stige ind i legen med egen-kroppen og (pædagogisk) blik for anden-kroppen

HandiLeg er således karakteriseret ved kropslig bevægelse, hvor egen- og anden-kroppen interagerer inden for et sæt af regler, som hele tiden justeres på en sådan måde, at legen forekommer meningsfuld for deltagerne hvilket sker i en stadig *afkodning* af de legendes individuelle bevægelsesmæssige og mentale handle- og mulighedsrum.

6.3.6. Tredjekroppen som en vigtig medspiller i HandiLeg

Samtidig med, at de legende bevæger sig med deres egen fysiske krop (egen-kroppen) og interagerer med de andres kroppe (anden-kroppe) i legen, er sansen og *blikket* for de legendes individuelle kropslige formåenhed og intentionalitet af stor betydning. Mens nogle (kroppe) kan løbe hurtigt, er andre afhængige af hjælp fra anden-kroppen til at bevæge sig. Det er fx tilfældet for de fleste af de deltagere, der befinder sig i en kørestol og i al hast skal væk fra en farlig tyr med horn, som det blev beskrevet i legebegivenheden på parkeringspladsen tidligere. Men uanset om den legende befinder sig i en kørestol eller ej, har praksis på kurset i HandiLeg vist, at det er muligt at deltage i legen på næsten lige vilkår med de øvrige deltagere. Det fordrer imidlertid, at anden-kroppen har et særligt opmærksomt (pædagogisk) blik for det legende subjekts særlige perspektiv, motivation og intentionalitet. I det følgende gives et eksempel på, hvordan dette ”blik” får betydning.

Der har været flere inde som den farlige tyr. Det er en populær rolle, som giver deltagerne mulighed for at optræde, brøle højt, være snedige, hurtige eller blive hjulpet af instruktørerne, hvis man er usikker på al den opmærksomhed, man får i centrum af kredsen. På et tidspunkt bliver B stanget. B's pædagog hjælper med at tænde for el-kørestolen og løsne fingrene fra rebet, som løftes højt, mens han kører ind i kredsen. B sidder spændt som en flitsbue, kun de brede læderstropper forhindrer, at han spjætter helt ud af stolen, og han brøler af glæde, da vi prøver at

få hans hænder til at holde om skumrøret. B er klar, nu er det ham, der er tyren! Hun er dygtig, B's pædagog. Ude fra min plads i kredsen bag rebet kan jeg se, hvordan hun prøver at tolke B's blik, opmærksom på hvem han retter sit imod, og hvem han gerne vil fange. Hun er nødt til at styre el-kørestolen. B er så optændt af lutter glæde og spænding, at hans arme hvirvler rundt med skumrøret, og pædagogen og B griner højlydt. Hun ser også med et andet blik på B – hun kender ham – og efter kort tid hjælper hun B til at fange én, han har haft kig på. Da B har løst sin "opgave" i rollen som tyr synker han sammen – helt træt, måske også fysisk udmattet? Legen forsætter, og imens sidder B lidt væk derfra sammen med pædagogen. De smiler begge to. (Praksisfortælling, Hazelton, 2020).

Ovenstående beskrivelse vidner om det særlige blik, som pædagogen har for borgerens intentionelitet og motivation i forhold til Bs deltagelse i legen med egen-kroppen og interaktion med anden-kroppen. B har en meningsfuld oplevelse af at være legende sammen med de andre deltagere. Bagefter er han tydeligvis træt, men samtidig meget emotionelt bevæget og glad efter at have udfoldet sig med sin egen krop og sanser i interaktion med de andre legende. Pædagogen formår at læse Bs kropslige og sanselige intentionelitet og at interagere i samspil hermed, hvilket sker ved, at hun afstemmer sit eget bevægelsesmønster i forhold til Bs intentionelle blik og kropssprog. Herved synes borgerens kropslige og sansemæssige intentionelitet og pædagogens handlende agens så at sige at smelte sammen i legen til et fælles tredje. Dette fælles tredje kan begrebsliggøres som *tredjekroppen*. Tredjekroppen er altså en legeskrop, som tager afsæt i egen-kroppens intentionelitet, sanselighed og motivation for at bevæge sig på en bestemt måde i den legende interaktion understøttet af anden-kroppen. Eksemplet vidner om, hvordan legen bliver en glædesfuld og meningsfuld oplevelse – både for borgeren og for pædagogen – og er et smukt eksempel på, hvilken afgørende betydning pædagogens kompetencer i forhold til at afstemme borgerens intentionelitet har for den måde, legen udspiller sig på. Så let er det imidlertid ikke altid, hvilket den følgende beskrivelse fra praksis illustrerer. Det følgende eksempel er ligeledes fra Lars Hazeltons beskrivelse af, hvordan de professionelles evne til at stige ind i legen sammen med borgeren har altafgørende betydning for, at HandiLeg lykkes og fremstår meningsfuld for deltagerne. I dette eksempel lykkes det ikke som i foregående eksempel fra praksis;

Som legeinstruktør er jeg med i legen, og vi har det sjovt, da jeg ser, at to pædagoger kommer gående sammen med to borgere i kørestole. Den ene befinder sig i en el-kørestol, de stopper op i udkanten af græsplænen og ser på os, der leger. Jeg kan se, at de to borgere ser på den leg, vi er i gang med, med stor interesse. Men samtidig kan jeg også høre, at en af pædagogerne siger hen over hovedet på den ene af borgerne; *"Det er vist ikke noget for dig"*. Jeg forlader legen og går hen og sætter mig på hug ved siden af borgeren i el-kørestolen. Hans hænder tyder på nedsat håndfunktion – han har meget lidt styrke i fingrene. *"Vil du være med?"* spørger jeg, mens jeg ser ham i øjnene, og han spjætter op i et stort grin. *"Stop lige legen, vi skal lige have C med"*, siger jeg, og deltagerne rykker velvilligt til side, så C's store el-kørestol kan komme hen til rebet. Alle venter roligt på, at C får åbnet sine fingre og med min hjælp får fat om rebet. *"Nu skal du sku' passe på, at tyren ikke fanger dig C"*. Der lyder et grynt fra C – hvilket jeg tolker som, at han er tilfreds over at være med og spændt på, hvad der skal ske nu. *"Kan du slukke for El-kørestolen og dreje kontrolpinden væk fra rebet?"* spørger jeg C's pædagog. Det kan hun. *"Kan du holde fast i rebet sammen med C?"* Pædagogen er en ældre kvinde og blikket flakker lidt. *"Ok ingen problem, jeg holder fast sammen med C og du står for teknikken"*. Hun ser lettet ud. Legen går i gang igen. (Praksisfortælling, Lars Hazelton, 2020).

I dette tilfælde har pædagogen tydeligvis ikke det samme blik for borgerens intentionalitet, som det var tilfældet i forrige begivenhed. Dette kan dels skyldes konkrete erfaringer med og fornemmelse for, at denne borger faktisk *godt* kan deltage, hvis hans deltagelse understøttes af pædagogen eller en anden (i dette tilfælde legeinstruktøren) – kropsligt og intentionelt. Dels kan det naturligvis også handle om pædagogens egne (kropslige) erfaringer med eller motivation for at stige ind i legens univers med egen-kroppen. Det mulighedsrum, HandiLeg tilbyder, afhænger i høj grad af de medarbejdere, der deltager sammen med borgerne, og hvordan de interagerer i legefællesskabet og forsøger at afstemme borgernes intentionalitet.

6.4. HandiLeg som emotionel bevægelse

Samtidig med at HandiLeg altså er karakteriseret ved kropslig bevægelse i form af bevægelseslege mellem flere interagerende kroppe (egen- og anden-kroppen samt i visse tilfælde tredjekroppen), er der en anden dimension, der spiller en afgørende rolle i HandiLeg. Det er den *emotionelle bevægelse*, som deltagerne oplever til HandiLeg. Den emotionelle bevægelse opleves og kommer til udtryk, når de legende bevæger sig og interagerer i legen, når de driller og udfordrer hinanden (for sjov), når de overraskes, fanges eller får lov at slippe igennem uden at blive fanget osv. Den emotionelle bevægelse er tæt forbundet med den kropslige bevægelse

og er i sagens natur en subjektiv oplevelse hos den enkelte. Når og mens der leges HandiLeg bevæges det enkelte subjekt emotionelt på forskellig vis – afhængig af hvem de individuelle deltagere er, og hvad de oplever. Emotionel bevægelse er kendetegnet ved de stemninger og følelser, den enkelte oplever i HandiLeg, mens der leges men til tider også *efter*, at man har leget. Men emotionel bevægelse er i høj grad også noget, de legende sanser hos hinanden, og emotionel bevægelse kan ”smitte”.

”Jeg ser en kæmpe stor glæde, altså en glæde, som spirer hver gang, at legen kommer på banen. Hver gang, at der skal leges, så er der julelys i alles øjne”. (Koordinator for HandiLeg og sundhedskonsulent).

Den emotionelle bevægelse, som den enkelte oplever indadtil, kommer samtidig til udtryk udadtil i form af smil, latter og andre former for lyde og mimik, der vidner om glæde, overraskelse eller forskrækkelse, koncentration eller fordybelse, drilskhed og spidsfindighed. Når de legende er mest opslugte af legen vil deres glædesfyldte, nysgerrige årvågenhed eller forsigtighed kunne aflæses i deres ansigtsudtryk og kropslige bevægelsesmønstre, der indikerer drilskhed og spidsfindigheder, når de legende eksempelvis lister sig ind på hinanden, eller når de sniger sig udenom. Eller når de legende kaster sig åbenlyst ud i legens vildskab eller kampgejst i forsøget på at fange én bestemt person, som vedkommende har særligt udsøgt sig eller har særlig kær (deres pædagog eller konsulent fra kommunen eller en, man er lidt lun på).

Flere af de medarbejdere, der har deltaget i HandiLeg, giver udtryk for, at de oplever deres borgere – og i nogle tilfælde også deres kolleger – på nye måder i kraft af samværet til HandiLeg. Fx oplever en medarbejder fra et aktivitetscenter, at en af hendes borgere har vist sig at være langt mindre skrøbelig, end hun ellers havde gået og troet;

”Hun er altså blind. Og jeg skal bare sige klem-dask, så kommer den, og hun glæder sig (...). Jeg har opdaget, at vi taler jo rigtig meget om det her med at være tryghedspersoner. Og så lige pludselig ... så kommer ham der bragende ind fra højre og tager fat i hende, og nu skal de dælme spille, ikke? Og jeg står i min almen-pædagogiske teori og tænker ”Fuck! Nu går det galt”, ikke? Og der var bare ikke noget, der gik galt. De havde en fest. Hun grinede, og hun ventede jo på, at han skulle komme, og sådan har det været med alle på det her (kursus). (Socialpædagog på aktivitetscenter).

6.4.1. Legens latter

Et af de mest tydelige kropslige udtryk for den emotionelle bevægelse, deltagerne oplever i HandiLeg, kommer til udtryk i den latter, der ofte hurtigt spreder sig i rummet blandt deltagerne til HandiLeg. Latteren fortæller os noget om legens ikke-alvor (Eichberg, 2013), og det er ofte, når vi fejler, at legen for alvor bliver rigtig sjov, som fx når tyren stanger vildt omkring, mens byttet undslipper.

Den latter, der høres til HandiLeg, er ofte kendetegnet ved en nærmest euforisk stemning, som deltagerne oplever i ”legens vildskab og voldsomhed”. I fangelegen Klim-Dask er dette meget tydeligt, og denne er af de mest populære lege i HandiLeg.

Klim-daskeren giver jo både noget lyd, og så er der mange sanser, der bliver sat i gang ved den. Det er jo sådan et langt skumrør, som du skal knalde ned i jorden og sige, ”nu er det mig, der kommer”. Og det der med at kunne få så meget lyd som overhovedet muligt ud af den, når man knalder den ned, og så (løbe) efter de andre, så man bliver også rørt. (Medarbejder på aktivitets- og dagcenter).

En væsentlig del af forklaringen på, at legen er så populær - både blandt borgerne og medarbejdere – synes at være, at den både er “farlig og forbudt”. Legens logik handler om, at det er tilladt at slå vildt og voldsomt med skumrøret, som giver et dejligt højt klask, når det rammer jorden, og denne vildskab og voldsomhed tiltaler stort set alle. Det skyldes bl.a., at der ligger et stort overraskelsesmoment indlejret i legen, ”for *hvornår* sker det?” Men samtidig er det genkendelsens glæde ved den voldsomme lyd, som deltagerne forbinder med Klim-Dask legen, fordi de ved at; ”*det sker på et tidspunkt*”. Lyden og voldsomheden i Klim-Dask legen spiller en væsentlig rolle i forhold til den løsslupne og vilde stemning. Men selvom det klasker godt, gør det ikke ondt at blive ramt. Den voldsomme lyd stammer fra de legendes klask i gulvet og ikke ved klask på hinandens (mere eller mindre skrøbelige) kroppe. Ligesom man kan se rigtig farlig ud som tyr uden at være det i virkeligheden, kan man med klim-daskeren i hånden fare frem med stor farlighed i sit kropssprog uden at agere nogen form for reel trussel. Farligheden er fiktiv, når vi ved, at vi leger. Og det er denne form for meta-kommunikation (Bateson, 2006), der hele tiden foregår - verbalt eller nonverbalt - i legen.

These actions in which we now engage do not denote what those actions for which they stand would denote. (Bateson, 2000).

6.4.2. Atmosfæren til HandiLeg

I det følgende vil analysen nærme sig en beskrivelse af det, jeg vælger at begrebsliggøre som atmosfæren i HandiLeg. Atmosfære kan forstås i forhold til, hvordan de legende sanser og fornemmer deres væren i et givet rum⁹. Et rum kan både være karakteriseret ved det fysiske (arkitektoniske) rum, men rum kan også være karakteriseret ved de sociale samspilsformer, der kendetegner kommunikationsformer, sociale muligheds- og handlerum i en given kontekst.

(Vi legede) "Alle mod alle med klim-daskere". Det var et kæmpe hit. Alle var involverede, og en enkelt borger løb rundt på en måde, som jeg ikke har set før. Alle syntes, det var sjovt. Generelt er kamp med klim-daskere et hit, som alle kan være med på. Mange får vækket en form for kampgejst på en sjov måde, hvor man ser noget "vildt" og "nu-skal-hun-bare-ha"-udtryk i ansigtet. En særlig glæde ved, at "nu kan jeg bare slå løs uden hæmninger". Klim-daskerne er bare geniale. Det giver en særlig energi og glæde. (Logbog, Vordingborg Kommune).

Det første der kendetegner atmosfæren er, at den er *kropslig*. Atmosfæren mærkes af deltagerne med egen-kroppen i bevægelse i interaktion med anden-kroppen, og indimellem tredjekroppen, der spiller en vigtig rolle i den legende interaktion. Atmosfæren til HandiLeg er ofte præget af rummets *lyde*, fra deltagernes glædes- eller overraskelsesudbrud, der fylder rummet, når en eller flere fangere jagter de andre, sniger sig listigt ind på hinanden, eller med et drillende kropssprog og bevægelsesmønster løber tæt på ham eller hende, som de gerne vil fange eller fanges af.

Ovenstående citat fra en logbog kunne være fra et hvilket som helst andet sted, hvor HandiLeg er foregået. Beskrivelsen tydeliggør, hvad HandiLeg ofte "gør" ved dem, der deltager i HandiLeg, når den er bedst. Beskrivelsen giver indtryk af, hvordan bevægelsesglæden hos deltagerne vækkes ved det vilde og lidt ustyrlige kropslige samvær, der finder sted mellem borgere og medarbejdere til HandiLeg.

Den "vilde" atmosfære

Legen opildner deltagerne og lydene vidner om, hvordan det føles *at være tæt på* at blive fanget, eller *at man bliver fanget*, og lidt efter selv farer afsted med skumrøret (i strakt arm eller placeret på kørestolens støttefod) optaget af at fange og klaske efter de andre legende.

Atmosfæren er kendetegnet ved en intensitet og en kropslig vildskab, der kommer til udtryk i deltagernes ansigtsudtryk og bevægelser samt fremfor alt i deres lyde, som tilsammen skaber en særlig atmosfære af kropslig intensitet. Såvel medarbejdernes logbogsnotater og refleksioner i gennemførelse af interviewene viser med al tydelighed, at såvel personalets

9 I forhold til atmosfærebegrebet har jeg i min tidligere forskning været optaget af den atmosfære et fysisk (arkitektonisk) rum eller et sted kan have og som spiller en vigtig rolle for den leg, der foregår det pågældende sted (Petersen, 2014, 2018). I denne analyse af atmosfæren i HandiLeg fokuseres alene på den atmosfære, de legende skaber i kraft af deres kropslige bevægelse og interaktion, fantasien og historiefortællingerne i legenes fiktive univers. Men udfoldelsesmulighederne i et givet fysisk rum spiller en væsentlig rolle, særligt når der skal praktiseres HandiLeg lokalt, hvor lokalet fx er trangt eller skal tilgodese både afslappede hjemmeaktiviteter for beboerne efter arbejdstid samtidig med, at HandiLeg skal kunne udfolde sig vildt og farligt.

aktive deltagelse i HandiLeg-aktiviteterne samt deres engagement og opmuntring har afgørende betydning for den muntre stemning og atmosfære, der opstår mellem de legende ved HandiLeg. Det kan imidlertid også forekomme, at atmosfæren ikke er præget af intensitet og vildskab. Dette afhænger bl.a. af medarbejdernes både kropslige, sanselige og nærværende tilstedeværelse og nærvær i øjeblikket.

Midt i legens voldsomhed og vildskab er det naturligvis meget afgørende for den gode fælles oplevelse i legen, at tredjekroppen har sans for det alt det, der måtte være på spil for den enkelte i legen.

Den emotionelle bevægelse, som deltagerne oplever i HandiLeg, spreder sig så at sige ofte som ringe i vandet. Det sker ofte i takt med, at deltagernes mange højrystede og frydefulde stemmeudbrud – når de fx er optaget af Klim-dasker fangelegen - præger det samlede lydbillede i rummet. Udbruddene har karakter af skrig, men tydeligvis er der tale om glædesfyldte skrig, som et udtryk for forventningens glæde. En af medarbejderne udtrykker det således;

”Det er tilladt at være fuldstændig sindssygt ud-af-kroppen, hvor jeg tænker okay, jeg er måske lidt af det i forvejen, men giver den bare max gas, når vi har idræt, så skal der bare trykkes på alle knapperne, fordi Lars kan, så kan jeg dælen dylme også. Ja, så skal vi bare være fjollede altså, så er det ikke bare, jeg skal være fransk klovn for at få en borger til at lave et eller andet, men så gør vi det også, når der er idræt.” (Medarbejder på aktivitetscenter).

Lyden af HandiLeg afspejler således den pirrende farlighed, som deltagerne oplever, når fangerne sætter i bevægelse efter hinanden med skumrøret klart til at daske vildt og voldsomt efter de endnu ”frie deltagere”. Det ofte høje lydniveau, der fylder rummet, når medarbejdere

og borgere styrer ind og ud imellem hinanden med og uden kørestole, vidner om, at både de der sidder i kørestolene, og de der bevæger sig på to ben har lige stor fornøjelse af ”den vilde kropslige leg”. I en af de kommuner, hvor flere af de borgere, der har deltaget er kørestolsbrugere med svære fysiske funktionsnedsættelser, er medarbejderne blevet særlig opmærksomme på, at legen for denne målgruppe af borgere meget gerne må være meget vild;

De fleste af vores borgere, syntes det er sjovt, når det er vildt. (Logbog fra aktivitets- og dagcenter).

6.5. HandiLeg som social bevægelse?

I de foregående kapitler har analysen stillet skarpt på den kropslige og den emotionelle dimension i HandiLeg. HandiLeg er for det første karakteriseret som *kropslig bevægelse*, der foregår i samspil og interaktion mellem flere interagerende kroppe; mellem egen-kroppen og anden-kroppen, og i flere tilfælde også med tredjekroppen som en betydningsfuld aktør. Den ”kompetente tredjekrop” forstår at afstemme egen-kroppens bevægelsesintentioner og sansninger i legen i forhold til anden-kroppen. HandiLeg er desuden karakteriseret som *emotional bevægelse* hos mange af de deltagere, der har været med til HandiLeg på kursusforløbet og efterfølgende. Disse emotioner kommer til udtryk, når de legende mærker det kropslige nærvær i legen, når legen overrasker og pirrer nysgerrigheden, når lyden af HandiLeg fylder rummet med grin og latter og skrig og skrål, når deltagerne oplever hinanden på nye måder i legen og meget mere. Den kropslige og emotionelle bevægelse har antaget mange forskellige former afhængig af de deltagere, der har leget sammen på tværs af de forskellige institutionelle kontekster.

I det følgende stiller analysen skarp på en tredje dimension, der spiller en afgørende rolle i HandiLeg, og som vil kunne spille en endnu større rolle, hvis det lykkedes kommunerne at implementere HandiLeg som en væsentlig del af den pædagogiske praksis og som en mere overordnet strategisk satsning i kommunerne. Denne tredje dimension handler om HandiLeg karakteriseret som *social bevægelse*.

Men hvad ligger der i begrebet social bevægelse? En social bevægelse kan være karakteriseret ved flere ting. Mennesker forener sig i en social bevægelse, når de fx melder sig ind i en *forening*, der har en særlig social eller politisk dagsorden, eller hvor man deler et interessefællesskab. Derudover kan der være tale om, at man søger samvær med ligesindede i kammeratskabsgrupper (Eichberg, 2013). HandiLeg er som udgangspunkt ikke en social bevægelse – ikke endnu i hvert fald. Men visionen om at det kunne blive det, har været oppe at vende i den dialog, der har været blandt medarbejderne i flere af kommunerne. I nogle kommuner har man arbejdet på eller talt om at lave en HandiLeg-bande, der tager rundt og formidler HandiLeg, andre steder har der været talt om, at man ville organisere HandiLeg på en måde, hvor det var muligt at ”gå til HandiLeg”, ligesom man kan gå til fodbold eller Handicapidræt. Denne vision er noget, som flere af kommunerne har og vil arbejde for at virkeliggøre, hvilket vil blive nærmere beskrevet senere i rapporten.

Den analyse, der er blevet præsenteret ovenfor, har tegnet et billede af, hvad der kendeteg-

ner fænomenet HandiLeg og den lege-praksis, der er foregået på kursusforløbene i HandiLeg, og som Lars Hazelton har gennemført i de syv kommuner. HandiLeg har været til stor glæde for deltagerne – både for de borgere med udviklingshandicap, der har deltaget, og for de medarbejdere som har deltaget sammen med deres borgere.

I det følgende stilles der skarpt den kompetenceudvikling, som medarbejdere og borgere med udviklingshandicap har fået på kurserne, og hvilken betydning HandiLeg praksis og kompetenceudviklingen på kurset har fået for borgerne og for medarbejdernes fremadrettede pædagogiske praksis i forhold til gennemførelse af HandiLeg lokalt i de forskellige institutionelle kontekster.

7. Kompetenceudvikling i HandiLeg

Et væsentligt formål med denne undersøgelse var (som beskrevet indledningsvist i rapporten) at undersøge, hvilke kompetencer medarbejderne (som i projektet betegnes som 'den sekundære målgruppe') har tilegnet sig gennem kursusforløbet i forhold til at kunne planlægge og stå for HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap. Mere specifikt skulle fokus være på, hvilke sider af kursusforløbet som især har betydning for tilegnelsen af disse kompetencer, og om der er kompetencer, der eventuelt mangler hos deltagerne efter kursusforløbet for at kunne gennemføre HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap.

I det følgende stilles skarpt på den praktisk-pædagogiske kompetenceudvikling på kursusforløbet i HandiLeg. Indledningsvist ses der på, hvad der karakteriserer den praktisk-pædagogiske formidling af HandiLeg, som Lars Hazelton har præsenteret deltagerne for (dvs. den samlede gruppe af borgere og medarbejdere). Dernæst ses der på, hvilke perspektiver medarbejderne anlægger på de kompetencer, de selv har erhvervet sig på kurset i forhold til gennemførelse af HandiLeg, og de kompetencer deltagerne har fået. Analysen ser således både på den kompetenceudvikling, medarbejderne har fået, og på medarbejdernes vurderinger af, hvad borgere har fået ud af kursusforløbet i HandiLeg i forhold til selv at skulle arbejde videre hermed på deres bo- og aktivitetssteder for borgere med udviklingshandicap eller for borgere udenfor det socialpædagogiske område.

7.1. Hvordan er der blevet arbejdet med HandiLeg?

"Mine damer og herrer! Rigtig hjertelig velkommen til HandiLeg kursusdag nummer to. Vi skal se på nogle af de lege, der er i kompendiet. Så nu vil jeg bede Karen om at tage paraplyen og gå ind i midten".

På de første to kursusdage blev deltagerne præsenteret for en lang række forskellige typer af lege. Allerede efter første kursusdag fik kursisterne hjemmearbejde for, som handlede om at formidle og gennemføre nogle af de lege, de havde leget på kurset, på deres eget bosted. Som en del af projektet fik hvert sted en stor HandiLeg taske med grej til leg og spil til mere end 20 forskellige lege og spil. Med lege-tasken fulgte også en håndbog, hvor alle legene var udførligt beskrevet i forskellige versioner af, hvordan legene kan organiseres og gennemføres afvekslende i forhold til kompleksitet¹⁰. Deltagerne kunne således begynde at lege HandiLeg med grejet i tasken og øve sig i at formidle de lege, de havde lært at kende, for medborgere, der ikke deltog på kurset. Programmet for den anden og tredje kursusdag handlede om erfaringsudveksling med de lege, deltagerne havde leget siden seneste kursusdag og tog derfor afsæt i en repetition af de kendte lege.

¹⁰ Denne håndbog udgjorde et katalog med 20 lege, og er i løbet af projektperioden blevet gennearbejdet til en bog om HandiLeg, der udover beskrivelsen af de enkelte lege og forskellige versioner heraf formidler baggrunden for den måde, der arbejdes med legeformidling i Gerlev Legepark med afsæt i Jørn Møllers forskning i historiske idræts-lege.

Anden kursusdag til HandiLeg

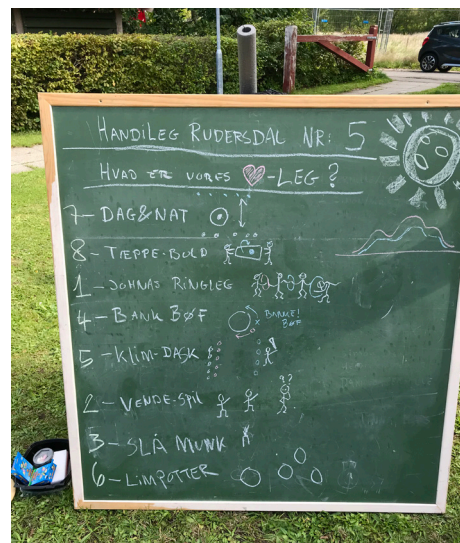
Derudover blev deltagerne aktivt inddraget i udviklingen og justeringen af nye lege, som Lars Hazelton satte rammerne for. De sidste to dage var deltagerne selv med til at vælge, hvilke lege de gerne ville formidle for resten af deltagerne, hvilket de havde forberedt hjemmefra sammen med medarbejderne. Hensigten hermed var at få deltagerne så meget som muligt i centrum som HandiLeg-instruktører. Efterfølgende blev der evalueret og talt om det praktisk-pædagogiske håndværk, og hvad der skal til for at blive en god legeformidler af HandiLeg, fx hvordan skal man stå, når man taler til deltagerne, hvilket kropssprog og hvilken stemmeføring er passende, i hvilket tempo man skal introducere legene, hvordan man tager hensyn til deltagernes individuelle forskelligheder osv.

7.1.1. Legeformidling i et roligt tempo - et trin ad gangen

Kendetegnende for den måde, HandiLeg formidles på, er, at de enkelte lege præsenteres i små bidder, et trin ad gangen, hvorefter der langsomt kobles mere konkret information på, afhængig af hvad deltagerne kan overskue, således at det fremstår enkelt og klart, hvad der skal ske.

Det er den femte kursusdag i Rudersdal Kommune. Lars Hazelton og de deltagende borgere og medarbejdere er forsamlet ude på den store græsplæne. Vi har leget en times tid, og nu skal deltagerne i gang med at tale om, hvilke lege de skal lege til HandiLeg eventen i oktober måned sammen med de borgere, der forhåbentlig dukker op til arrangementet. Planen er, at borgere og medarbejdere med hjælp fra Lars skal gennemføre et HandiLeg-arrangement i forbindelse med Kulturnatten i Birkerød i oktober 2019. Lars taler om, hvordan man bedst tilrettelægger en god legedag for andre; *"Man skal helst ... starte lidt roligt. I virkeligheden skal man også starte med noget, der er ret let. Noget der er rart og hyggeligt. Og så kører man lidt op ... pyh... så bliver man måske lidt forpustet, og så tager man det lidt mere roligt... og så giver man den masser*

af gas, og så slutter man det af. Kan I se, så får vi sådan ligesom en slags bakkedal, bakke, bakkedal, bakke”. Mens Lars har talt, har han også tegnet et bølgende bakkelandskab på tavlen. En af pædagogerne siger, at de har talt om, hvordan det nu lige var, at man skulle starte; ”Skulle man bare starte med en leg eller med noget opvarmning...?” Lars foreslår en stille leg, og en af pigerne siger ivrigt ”Jacobs’s ringleg”. Det er en leg, som de har leget flere gange på kurset, som Jacob har stået for formidlingen af, og deraf navnet. Lars siger, at man fx aldrig bør starte med en leg som ”nat og dag”, fordi den foregår i hurtigt løb, og at man kan risikere at lave skader. En borger siger; ”man skal lege nogle af de andre inden”. ”Det er nemlig rigtigt...” bekræfter Lars. ”.... for hvis man starter med en leg, der er meget svær, eller folk er bange for at blive til grin, så vil folk måske ikke være med. Så i virkeligheden skal man også starte med noget, der er meget let for folks tanker. Noget der er rart, og noget der er hyggeligt. Og så kan man udfordre folk senere hen, kan I se det...?” fortsætter Lars, mens han grifler på den store tavle, som er placeret på græsplænen. (Observation i Rudersdal, september 2019).

Ovenstående vidner om det rolige tempo, der karakteriserer kursusforløbet, hvor legens didaktik præsenteres på en let tilgængelig måde for deltagerne, og hvor de enkelte dele forklares så enkelt som overhovedet muligt. Samtidig gives der god tid til, at deltagerne selv får tid til at reflektere over udvælgelse af de lege, der skal leges, og hvilken rækkefølge der er bedst. Flere af borgerne deltager aktivt i snakken om, hvordan man bedst formidler HandiLeg på en måde, der giver mening for deltagerne. Lars benytter sig desuden ofte af at illustrere legenes forløb ved hjælp af tegninger. Ikke mindst af hensyn til de borgere, der ikke kan læse.

"Hvis man skal gå op ad en trappe, starter man så på det øverste trin...?" spørger Lars. En af borgerne svarer ivrigt "nej, man starter ved første trin", mens hun bevæger sig henimod tavlen, hvor Lars sidder på hug, mens han taler og skriver på tavlen. "Ja, og det, jeg har prøvet at vise jer, når jeg har fortalt jer om legene, det er så meget af legen, at I ligesom kom op på det første trin. Men jeg har sjældent fortalt jer, hvad hele legen går ud på." Lars holder en lang pause. Ingen siger noget, deltagerne ser tænksomme ud, de venter på fortsættelsen. "Den gang vi lavede "Dag & Nat", der havde jeg lagt en række hvide og en række blå kegler ud, og så sagde jeg til jer; "Kan I se keglerne?" Og nu skal I tænke på, er I på dagholdet eller på natholdet? Og det var simpelt hen det første trin. Se keglerne... Jeg sagde ikke, hvad I skulle. Og så stod I der og kiggede på keglerne" (HandiLeg i Rudersdal, september 2019).

DAG & NAT

Dag & Nat er en leg, som mange borgere med udviklingshandicap har taget til sig. Dag & Nat er klar og enkel, samtidig med at den er udfordrende, spændende og sjov. Man kan lege Dag & Nat ved at gå eller løbe, og kørestolsbrugere kan fint være med. Det er en fangeleg med et stort element af tilfældighed.

Deltagerne er i to hold: Dag & Nat. Du drejer en skive, som snurrer rundt, for til sidst at lægge sig med en af siderne opad – Dag eller Nat. Hvem skal fange hvem? Når man er blevet fanget, skifter man hold. Alle er med hele tiden – alle vinder!

Antal: Fra 8 og til ca. 25.

Hvor: Legen kan leges indendørs og udenfor. Græs er skønt at lege og falde på. Hvis der er deltagere på hjul (kørestol/rollator), er et hårdt underlag at foretrække.

Redskaber: En Dag & Nat-skive (hvid & sort), markeringskegler i en lys farve og i en mørk farve. Beregn ca. 1 kegle pr. 3 deltagere (brug de små, lave kegler, dem falder man ikke over, og de blokerer ikke hjul på kørestol/rollator).

Uddrag af legebeskrivelser i bogen "HandiLeg" (Hazelton, 2020)

7.1.2. Legens gentagelse

Gentagelsen af den samme (gode) leg har stor betydning for de borgere med udviklingshandicap, der har deltaget i HandiLeg. På kurset i HandiLeg har Lars Hazelton gjort meget ud af, at deltagerne præsenteres for de samme lege flere gange, samtidig med at de også er blevet præsenteret for nye lege. Den gode legeoplevelse opfylder en forventningens glæde i erindringen om den fælles legeoplevelse og det meningsfulde samvær, der opstod i legen sidste gang. Medarbejderne understreger betydningen heraf for deres borgere;

Altså, de har taget nogle bestemte lege til sig, som de virkelig er glade for, og vi kan næsten ikke lave HandiLeg uden, at det er de samme lege. Det er den der gentagelse (...) det er virkelig en succes med de der gentagelser, kan vi se. (Pædagog, juli 2019).

I går lavede vi HandiLeg på tværs i grupperne her, og der nåede vi ikke hospitalslegen, og det er der bare blevet snakket om lige siden, og jeg er blevet mindet om "Husk et godt råd, det er hospitalslegen" (...) så jeg har lovet næste gang, så er den altså på banen. (Pædagog, juli 2019).

HOSPITALS-TAGFAT

Hospitals-tagfat er en sjov leg med fokus på samarbejde. Samtidig har legen en klar og enkel historie; vi skal have bragt de syge til hospitalet i en fart. Det er skægt at være fælles om at bære hinanden og lyde som en ambulance.

Antal: Fra 8 og til ca. 100.

Hvor: Legen kan leges indendørs og udendørs. Græs er skønt at lege og falde på. Hvis der er deltagere på hjul (kørestol/rollator), er et hårdt underlag at foretrække.

Start: Alle står på et afgrænset område markeret med kegler, f.eks. 20 x 25 m. Hospitalet er markeret med røde kegler i centrum.

Redskaber: Kegler som markerer hospitalet. Tørklæder, som markerer fangerne, som gør folk syge. Brug en Klim-Dasker (et skumrør) til fangeren, hvis vedkommende bruger kørestol/rollator.

OBS: Markér fangeren/ fangerne med gule tørklæder (karantæne-flaget på sejlskibe i gamle dage gult = pest ombord! – så har du historien til legen.)

Uddrag af legebeskrivelser i bogen om HandiLeg (Hazelton, 2020)

Det, at de samme lege gentages, gør borgerne trygge, fordi de ved, hvad legen går ud på. Men udover at det opfylder en forventningens glæde, gør gentagelsen af den samme leg flere gange også, at formidlingen heraf bliver bedre og bedre for hver gang, legen leges. I det første fokusgruppeinterview i Slagelse reflekterer flere af pædagogerne herover.

Det er sådan lidt en aha-oplevelse for mig, fordi jeg tænker, at det bliver da også kedeligt, hvis vi skal lege de samme fem lege, men det er det ikke (Pædagog, juli 2019).

Jeg synes, at de gange, vi har leget, der havde jeg selv den der med, at ej vi skulle lave nogle nye lege hver gang, så det ikke bliver det samme. Eller sådan de skulle præsenteres for noget nyt. Jeg har ligesom måttet give slip på den, fordi jeg kan se, at det er ikke det, der virker. Det er de der gentagelser (Pædagog, juli 2019).

Derudover har gentagelsen af de samme lege betydet, at de borgere, der har formidlet legene, er blevet mere tydelige i deres formidling, når de skulle introducere legen for de andre.

Men det bliver også bedre for hver gang. Formidlingen af den. Det bliver meget mere kortere og meget mere konkret. (Pædagog, juli 2019).

Jeg tror også en af grundene til, at hun har fået succes med den der "nat og dag", når vi leger den, det er, at de andre, de ved efterhånden, hvad det går ud på. Det kan godt være, at de ikke helt forstår, hvad hun siger, men det føler hun. Hun får en positiv oplevelse. Fordi de kender efterhånden legen, fordi vi har leget den så mange gange. Så det der med, at det er okay at lege de samme lege igen og igen, fordi de bliver bedre for hver gang (Pædagog, juli 2019).

7.1.3. Legen og legeredskaberne må tilpasses borgernes individuelle kompetencer

For at legen skal fremstå meningsfuld for deltagerne må den nødvendigvis afstemmes med deltagernes individuelle fysiske, kognitive og mentale kompetencer. Ofte kan der fx være fem til seks forskellige typer af bolde i gang på en gang, der afprøves i forsøget på at tilpasse legen til deltagernes fysiske formåen. Små og større bolde, bløde og hårde bolde, hurtige og langsomme bolde, hvilket betyder at de legende alle kommer i nærheden af at kunne gribe, kaste, ramme noget osv. Mens nogle borgere motorisk kan håndtere små hurtige bolde har andre brug for en stor bold, og for en tredje borger kan det vise sig at være hensigtsmæssigt at have en tagrende, som borgeren kan trille bolde nedad for at ramme keglerne for enden.

Det har med andre ord afgørende betydning for hvor meningsfuld HandiLeg opleves, at legen justeres i forhold til borgergruppernes individuelle fysiske og mentale kompetencer. Medarbejderne beskriver både i logbøger og i interview, hvordan de forsøger at differentiere, justere, forenkle og tilpasse legene og redskaberne i forhold til de enkelte deltagere. Ligeledes beskriver de også, hvad det kræver af medarbejderne, nemlig at de hele tiden er kreative og evner at improvisere i forhold den konkrete situation og de individuelle legende, der er tilstede. En af de største udfordringer i alle kommunerne har været at integrere kørestolsbrugerne på lige fod med de øvrige deltagere.

Vi synes, at vi har lært følgende om HandiLeg:

- *At det kan differentieres efter deltagernes fysiske formåen, og at det kan samle eleverne på kryds og tværs.*
- *HandiLeg kræver, at man er omstillingsparat og kreativ i forhold til vores målgruppe. Ofte skal legene gøres mere simple og forenkles.*
- *Vi havde kun en leg den formiddag, og det var rigeligt, borgerne var trætte på den gode måde.*
- *Vi har lært, hvor vigtigt det er at tilpasse legene i forhold til et hus med mange forskellige ressourcer og udfordringer.*
- *At det er nødvendigt med tilpasninger, så vores borgere kan deltage.*
- *Med vores borgere er det nødvendigt at lave de samme lege flere over flere gange (for genkendelsen) og i længere tid ad gangen (for forståelsen).*
- *Vores borgere har brug for flere gentagelser, for at kende legen.*
- *Vi har i denne periode lært, at vi skal planlægge lidt bedre, hvornår vi skal afholde HandiLeg. Ellers løber tiden fra os.*
- *At starte HandiLeg spontant.*
- *At legene må tilpasses både efter dagene og de enkelte borgere.*
- *At det virker bedst at have en enkel ide før legens start, og derefter lade legen udvikle sig efter det, der interesserer borgerne lige nu*
- *Inspiration til nye lege*
- *Det skaber rammer for deltagelse i lege uden at skulle være på elektronisk.*
- *At det er vigtigt, at alle bakker op om dette, og at personalet er aktivt deltagende, så det smitter af på vores borgere. Og at legene skal tilpasses vores borgergruppe. Det vil sige, at niveauet ligger, så flest mulig kan deltage.*
- *Det er vigtigt at finde det rette niveau af legene, korte beskeder og hurtig til at komme i gang fra starten og hver gang vi startede en ny leg. Vi spørger om der er nogen, der har ønsker til, hvilken leg vi skal lege næste onsdag. Det gør, at vores borgere også får ejerskab til HandiLeg.*
- *Vi har gennem HandiLeg pådraget os læring om, hvordan vi kan aktivere vores kørestolsbrugere. At vi er opmærksomme på at se, når den enkelte borger bliver mættet af indtryk.*
- *Man ikke behøver lang tid til at lege HandiLeg.*
- *At man spontant en dag kan tage tasken frem og lege.*
- *At der ikke skal så lang tid til før oplevelsen er god.*
- *Det er for tidligt at svare på.*
- *At det nytter at drage legen ind i de aktiviteter vi udfører.*

7.1.4. Andre værktøjer i den legedidaktiske redskabskasse

En anden væsentlig erkendelse, som medarbejdere har fået i forhold til selv at gennemføre HandiLeg, er, at HandiLeg handler om *"at gøre fremfor at spørge"*. Det er der mange eksempler på både i kursussammenhæng og i den leg, der er blevet gennemført lokalt, hvor de borgere, der ikke har deltaget i kursusforløbet, er blevet inspireret til at deltage på bostedet eller aktivitetscentret, efter lige at have set det an først. En pædagog i Rudersdal Kommune fortæller herom i interviewet;

En ting, som jeg ikke sådan tænkte over, førend Lars sagde det til mig er: "Jamen lad være med at presse på for, at de skal være med i legen. Lad dem hellere kigge på i de der 5-6 minutter eller hvad det er. Bliver de ved med at stå og kigge på, jamen så prøv med et eller andet redskab. Giv dem et eller andet i hånden, kast en bold hen til dem, eller spørg dem, om de vil stå og være en kegle. Eller et eller andet, man lige skal runde eller noget i den stil, ikke? Og det synes jeg fungerede rigtig godt (Pædagog i aktivitetscenter, oktober 2019).

Generelt giver medarbejderne udtryk for, at de føler sig klædt godt på til at gå i gang med HandiLeg aktiviteterne, og mange af medarbejderne giver i de første fokusgruppeinterviews og logbøger udtryk for, at de har en intention om at arbejde mere *spontant* med HandiLeg på bosteder og aktivitetscentre.

Jeg synes også, at jeg lige pt er klædt rigtig godt på, og jeg føler mig egentlig klar til at... hvad kan man sige, modificere min faglighed... eller hvad kan man sige... Så der er kun en vej, og det er at klø på (Pædagog på bosted, oktober 2019).

Jeg har fået nogle grundværktøjer, og jeg synes da, den der taske, vi har fået, det er et fantastisk værktøj, som vi kommer til at bruge rigtig, rigtig meget. Og den skal bare stå fremme. Jeg tænker ikke, at den skal ligge nede i kælderen. Vi skal bare finde den rigtige plads (Pædagog i aktivitetscenter, oktober 2019).

7.2. Didaktisk overskud, improvisation og relationskompetence

Der er flere ting, der spiller en væsentlig rolle for, at man bliver en god legeinstruktør. Det handler for det første om at have en vis form for didaktisk overskud, for det andet er det vigtigt at kunne improvisere i situationen og for det tredje er det af stor betydning, at man besidder relationskompetencer (Klinge, 2018; 2018). Af den følgende beskrivelse, som er hentet fra HandiLeg bogen, (Hazelton, 2020) fremgår det, hvordan disse tre kompetencer er i spil på en gang til HandiLeg.

Det er tidlig morgen, da jeg ankommer til dagcenteret. Fra bilen bærer jeg tasker med grej til leg ind i bygningens store multisal, hvor dagens kursus i HandiLeg skal afvikles. "Hej" lyder en glad stemme, Karen kommer ind sammen med sin pædagog.

De er kursister i projekt HandiLeg. Sammen med 28 andre borgere og ansatte inden for handicapområdet er Karen og hendes pædagog på kursus i at blive instruktører i HandiLeg. "Hvad skal vi lege i dag?" Karen har taget sin våde cykelhjelme af og står ved den hvide Whiteboard tavle. Jeg trækker mit svar lidt – vi har en del lege, som kursisterne skal igennem, men i dag er den fjerde kursusgang, og jeg vil se, hvor meget kursisterne selv kan. Karen tegner en fisk på tavlen – "fisk" siger hun. Da jeg spørger, om hun tænker, at det kunne være sjovt, at vi legede fiske-sangen, nikker Karen ivrigt. Ud for den tegnede fisk skriver jeg Fiske-sang. Nu går det stærkt, på få minutter har Karen med tegninger sat formiddagens program, suppleret af min skrift. Andre borgere kommer ind i lokalet. Gensynsglæden er stor, der er gået en måned siden sidste kursusgang. Karen er udviklingshæmmet og arbejder til dagligt på en produktionsvirksomhed sammen med Mikkel og Kim, som netop er dukket op. "Skal vi ikke også spille bold". Mikkel har siden starten på HandiLeg været meget glad for boldlegene, så de tegnes og skrives på. Ind i mellem tegner og skriver jeg de undervisningsmål, jeg har for kursusdagen, og til sidst er dagens program vokset frem. Der lyder et højt skrig – af glæde – Finn griner over hele ansigtet, da hans pædagog kører ham ind i salen. På et øjeblik fyldes rummet af dagcentrets brugere, de er alle i kørestol, som de færreste kan styre selv, de fleste har personale bagved og ved kursets første leg. Under Fiske-sangen går pædagogerne med rundt. Da sanglegen ebber ud og alle har prøvet at være "fisken" – på gåben eller i kørestol, samler jeg kursisterne ved tavlen. Fiske-sangen har kursisterne haft flere gange, og alle kender den, derfor vil jeg efter Fiske-sangen introducere en ny og mere kompleks sangleg – Tyv, ja tyv det skal du være. (Praksisfortælling fra bogen om HandiLeg, Hazelton, 2020).

Ovenstående eksempel fra praksis illustrerer det didaktiske overskud, Lars Hazelton har som underviser, men også hans evne til at improvisere, således at han på den ene side imødekommer deltagernes individuelle forventninger og ønsker, samtidig med at han sikrer sig, at de når det meste af det, som han har planlagt på forhånd. Men eksemplet (og de foregående beskrivelser fra praksis) tydeliggør desuden de *relationskompetencer* (Klinge, 2017; 2020), der ligger til grund for den lege-pædagogiske praksis, Lars udfolder i forhold til deltagerne til HandiLeg. Han har dem "på sinde". Louise Klinge, der har forsket i læreres relationskompetence, beskriver tre synlige kendetegn ved relationskompetencehandlinger. Disse er karakteriseret ved evnen til at;

- At understøtte deltagernes psykologiske behov.
- At man forstår at afstemme i forhold til deltagernes intention.
- At handle omsorgsetisk.

Disse relationskompetencer spiller en særdeles afgørende rolle i forhold til, hvordan det lykkes at komme de individuelle borgere i møde og invitere dem ind i legen på deres præmisser. Samtidig handler det om at udvikle en lege-pædagogisk praksis, hvor instruktørerne har blik for de fysiske, funktionelle og mentale forskelle hos deltagerne, der er afgørende for det samspil i legen, der forekommer meningsfuldt for alle legens deltagere.

Det, som er kendetegnende for den måde, Lars Hazelton gennemfører sine kursusforløb i HandiLeg på, er, at de foregår med en særlig grad af fornemmelse og åbenhed for den enkelte borgers ønsker og behov for at tage ejerskab. For det første er han nærværende i øjeblikket med blik for den enkelte borgers intentioner, legepræferencer og motivation. For det andet formår han at afstemme borgernes psykologiske behov. Her består kunsten i at balancere mellem det planlagte legeprogram med det ikke-planlagte og det improviserede, som tager højde for borgernes ønsker og motivation. Der er, som i alt andet pædagogisk arbejde, ikke én måde at gøre dette på.

Nedenstående beskrivelse af praksis med HandiLeg, der stammer fra en logbog fra Varde Kommune, illustrerer den kompleksitet, der karakteriserer HandiLeg-praksis samt de forskellige hensyn, medarbejderne må tage, og hvordan de må improvisere og prøve sig frem på forskellig vis, når de gennemfører HandiLeg lokalt. Medarbejderen skriver;

"Da vi havde HandiLeg kursus i hallen, blev der opfundet en ny leg af to kørestolsbrugere samt en medarbejder fra XXX og jeg. Kørestolsbrugerne havde fødderne så tæt på hinanden som muligt, og der blev placeret en gymnastikmåtte over deres ben. Der blev lagt en bold på måtten, og borgerne løftede i måtten for at få bolden til at trille over til modsatte side. Personale fra STU og jeg hjalp med at styre måtten, når der var behov for det. Borgeren, der var sammen med mig, har en spastisk arm, hvilket gjorde, at hun havde brug for, at jeg stod i den side, hvor hendes dårlige arm var og hjalp med at holde måtten. Da der var styr på at få bolden i bevægelse, blev det besluttet, at vi var to hold, og at siderne på måtten var to mål. Bolden skulle styres i mål, samtidig med at man skulle beskytte sit eget mål ved at løfte i måtten. Legen fungerede rigtig godt, og derfor ville borgeren og jeg gerne afprøve dette på bostedet, XXX. Borgeren inviterede en anden borger fra Bo-gruppe X over i sin lejlighed, hvor vi havde sørget for at lave fri guldplads til legen. Borgeren fra gruppe X havde ikke el-stol som borgeren fra gruppe Y, og derfor var måtten ikke helt i samme højde begge sider. Dette var en lille udfordring, men kan måske rettes med en pude eller andet til næste gang. Begge borgere syntes, at legen var sjov, men jeg havde muligvis ikke fået talt projektet ordentligt igennem med min kollega, der havde forstået, at begge borgere skulle forstå spillens "regler". Jeg var godt klar over, at borgeren fra gruppe X ville have svært ved at forstå, at man kunne score mål, men dette betød heller ikke så meget i min verden, så længe at begge borgere havde det sjovt. For den ene borger var det sjovt at score mål, mens det for den anden borger var sjovt at få bolden i bevægelse. At den ene borger "vandt" var vigtigt for hende, mens det for den anden var nok at få bolden til at hoppe afsted. Borgeren fra gruppe X bad flere gange min kollega om at "gå hjem", da hun rettede meget på, hvordan borgeren holdt måtten. "Nej det er ikke sådan man gør". Dette resulterede desværre i, at begge borgere blev trætte af legen. Min kollega syntes ikke det gav mening, når borgeren ikke kunne forstå reglerne, men vi havde efterfølgende en snak om, at det handlede om, at det skulle være sjovt og ikke om at følge regler. (Logbog, Varde Kommune).

Bestræbelserne i forhold til at udvikle en pædagogisk lege-praksis rundt omkring i kommunerne var i fuld gang i starten af 2020. Medarbejderne er enige om, at HandiLeg rummer mange potentialer, men også store og svære vanskeligheder, som medarbejderne udfordres af, når det handler om at implementere HandiLeg. I den sidste del af rapporten vil analysen se nærmere på de vanskeligheder, der har vist sig i forhold til bestræbelserne med at implementere HandiLeg. Men først skal analysen se på, hvilken betydning deltagelse i projekt HandiLeg har haft for de borgere og medarbejdere, der har deltaget.

8. HandiLegs betydning for borgere – og for medarbejderne

I den foreliggende analyse er det blevet beskrevet, hvad der karakteriserer HandiLeg-praksis, samt hvilken form for kompetenceudvikling, der er blevet formidlet og arbejdet med på kursusforløbene i de syv kommuner. I det følgende ser analysen nærmere på, hvilken betydning medarbejderne oplever, at HandiLeg har fået for de borgere med udviklingshandicap, der har deltaget, men derudover også hvilken betydning HandiLeg vil kunne få fremadrettet i de professionelle arbejder med at implementere HandiLeg som en væsentlig del af den pædagogiske praksis – for borgere med udviklingshandicap – og sammen med disse borgere. Analysen fremdrager fem forhold, som har betydning på forskellig vis.

Analysen stiller for det første skarpt på begrebet bevægelsesglæde og betydningen af legen for legens egen skyld. For det andet ses på det rum for selvforglemmelse, og det ”frirum for besværet”, som HandiLeg har skabt flere steder. I forlængelse heraf ses der for det tredje på betydningen af deltagernes oplevelse af mestring. For det fjerde ser analysen på, hvordan deltagelsen i HandiLeg har haft betydning for, at nogle borgere har taget ejerskab og er blevet mere initiativrige end medarbejderne ellers oplever, at de er. For det femte ser analysen på betydningen af det legefællesskab, der er opstået til HandiLeg, samt hvilken betydning dette legefællesskab har fået for de relationer og samværsformer, der er eller har udviklet sig borgerne imellem og mellem borgere og de professionelle.

Denne del af analysen tager afsæt i medarbejdernes refleksioner i logbøger og interviews samt i den dialog og erfaringsudveksling, der fandt sted på midtvejsseminaret i Gerlev Legepark i september 2019.

8.1. Bevægelsesglæde og livsglæde – at bevæge sig og at blive bevæget – sammen med andre

I naturvidenskabelig og sundhedsvidenskabelig sammenhæng anvendes bevægelsesbegrebet sjældent, hvorimod man taler om fysisk aktivitet defineret ved muskelaktivitet og øget energiforbrug. I et fænomenologisk perspektiv forstås bevægelse som mere end den muskelaktivitet og øgede energiomsætning, som fysiologisk finder sted i kroppen, når de, der leger, bevæger sig fysisk og får sved på panden. I HandiLeg er der, som analysen har vist, fokus på den kropslige bevægelse, som deltagerne involverer sig i sammen med de andre legende. I HandiLeg handler det både om *at bevæge sig* og om *at blive bevæget* på en gang.

Hvis man oplever glæde ved at bevæge sig, behøver man ikke yderligere begrundelse for at give sig i kast med bevægelsesaktiviteter. Man bevæger sig så at sige for bevægelsens skyld. Det er meningsfuldt at bevæge sig, og aktiviteten har værdi i sig selv. (Jensen, 2020 p. 206-207).

Igennem de senere år har vi set en stigende sundhedspolitisk bevågenhed ift., at både børn, unge og voksne bevæger sig for lidt. Det gælder for mennesker med udviklingshandicap i særlig grad. Endvidere er der blandt forskere og praktikere et stigende fokus på den ulighed i sundhed, som er blevet dokumenteret igennem de seneste år (Forebyggelseskommissionen, 2009), og som har udmøntet sig i sundhedspolitiske strategier samt interventionsprojekter med sigte på sundhedsfremme og at skabe rammer for, at børn, unge og voksne kan blive mere fysisk aktive. På denne ene side indskrifter projekt HandiLeg sig i målsætningen om at skabe mulighedsrum for leg og bevægelse for en særlig gruppe af borgere, der ”bevæger sig for lidt”.

Unge, voksne og ældre med udviklingshandicap er en overset gruppe, når der lanceres sundhedsfremmende tiltag. De har ikke mulighed for at vælge ”det sunde aktive liv” på samme vilkår som resten af befolkningen. Viden fra forskning i ”det brede sundhedsbegreb” har tydeliggjort, hvorledes ensomhed, udsathed, sårbarhed og mangel på venskaber har en negativ påvirkning af den enkeltes livskvalitet. (Projektbeskrivelsen, HandiLeg, Hazelton, 2017).

Om end der findes mange rationelle grunde for at deltage i idræts- og bevægelsesaktiviteter, blandt andet at det er sundt at bevæge sig, fremstår de eksistentielle bevæg(e)grunde for at bevæge sig på den anden side mere relevante for målgruppen af borgere i projekt HandiLeg. Denne undersøgelse viser da også med al tydelighed, at de borgere med udviklingshandicap og de professionelle, der har deltaget HandiLeg, er langt mere optaget af, hvad HandiLeg ”betyder” for deltagernes livsglæde og bevægelsesglæde end af, hvor sunde eller fysisk aktive deltagerne *bliver* af HandiLeg. Den kropslige bevægelse og legende interaktion – sammen med andre - opleves som meningsfuld *i sig selv*. Det udelukker imidlertid ikke, at HandiLeg også kan have og helt sikkert også har haft sundhedsmæssige sidegevinster for nogle af de deltagere, der har fået godt med sved på panden. Det vigtigste er imidlertid den livsglæde deltagerne oplever, og som pædagogerne både ser hos deres borgere og i deres eget samvær med borgere og kolleger.

Medarbejderne tegner tydelige billeder af, hvilken betydning borgernes deltagelse i HandiLeg har haft i forhold til deres glæde ved deltagelse i legeaktiviteterne – nogle nævner eksplicit; ”borgernes livsglæde”.

”HandiLeg kan fremelske livsglæden. Det handler om meningsfuldhed. Vi laver noget med kroppen, som giver mening” (Koordinator for HandiLeg).

”Vi har en borger, som er helt utrolig motiveret og glad i aktiviteterne i forhold til, hvordan vi ellers oplever hende i hverdagen” (Pædagog).

Analysen viser, at borgere og medarbejdere oplever, at det at lege og bevæge sig har en værdi i sig selv, de engagerer sig i legen, og glæder sig til at skulle lege igen. Nogle af de borgere, der i starten virker tilbageholdende, gribes stille og roligt. Den emotionelle bevægelse kommer til

udtryk i de legendes latter og vilde bevægelsesudfoldelse, og den atmosfære, der kendetegner HandiLeg, er præget af deltagernes lyst til at være i bevægelse i legen.

Vi oplevede at borgerne ved HandiLeg var:

- *Nysgerrige og gerne ville være med. Der kom flere til efter, at de havde været observerende (Aftenklub for borgere med udviklingshandicap, juni 2019).*
- *Aktive, glade, smilende, deltagende (Særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse, feb. 2019).*
- *Glad og opmærksomme, gik op i legen (Botilbud, 16.april 2019).*
- *Havde det sjovt (Botilbud, 28 april 19).*
- *Glade, begejstrede og grinende (Aktivitetscenter, nov.2018).*
- *Var glade for at lege og det skaber en dejlig stemning. Både borgere og personale blev grebet af det, og det skabte en masse sjov og ballade og god stemning (Produktionssted, jan. 2019).*
- *Først skeptiske, men blev mere engagerede (Aktivitetssted, nov. 2018).*
- *Positive, efterspørger HandiLeg (Værested, dec. 2018).*
- *Smilende og glade (Aktivitetshus).*
- *Glade og engageret i legene. Nogle var aktivt deltagende og andre med på sidelinjen (Aktivitetshus).*
- *For næsten alles vedkommende var de meget glade og medlevende, og de var koncentreret om legene. Især sidste gang var der en meget intens stemning (Aktivitetshus).*
- *De var med på en positiv og åben måde. Vi oplevede livsglæde fra borgerne. Alle var åbne for nye lege og ideer. (Aktivitetscenter).*

I forhold til om medarbejderne har oplevet konkrete ændringer i forhold til beboernes trivsel, nævner medarbejderne flere steder, at HandiLeg har påvirket borgernes trivsel på flere måder. Nogle af medarbejdernes notater fra logbøgerne er listet i boksen nedenfor. Logbogsnotaterne vidner også om, at kollegernes deltagelse i HandiLeg sammen med deres ”egne” og ”kollegers” borgere samt med deres kolleger har betydning for deres egen trivsel på arbejdspladsen. Nogle skriver, at HandiLeg er ”et fint afbræk i hverdagen”, at lege- og bevægelsesglæden hos borgerne smitter, at ”det er dejligt at få et godt grin sammen” med borgere og kolleger, og endelig giver nogle udtryk for, at HandiLeg har skabt ”et fælles tredje”.

Vi kan se, at HandiLeg påvirker borgernes trivsel på følgende måde:

- *De taler om det bagefter og siger, at det er sjovt, vi skal gøre det en anden dag (Bosted, 16.april 2019).*
- *De er forventningsfulde (Bosted, 28 april 19).*
- *De glæder sig til at skulle lege (Bosted, 28 april 19).*
- *Lidt forsigtige. Kunne være i samme rum over længere tid (Bosted 13. april 19).*
- *At de kommer i bevægelse og deltager i et fællesskab (Aftenklub, juni 2019).*
- *God aktivitet og deltagelse under aktiviteten. Mange deltager. (Særligt tilrettelagt Ungdomsuddannelse 27. feb. 2019)*
- *Mere efterspørgsel efter legene (Aktivitetssted, februar 2019).*
- *Der er stor forventningsglæde omkring HandiLeg legene, og de bliver tit efterspurgt.*
- *HandiLeg giver motion, fællesskab og glæde og derved også trivsel.*
- *Ikke noget endnu (Aktivitetscenter, oktober 2018).*
- *Det er for tidligt at sige noget om (Værested, dec. 2018).*
- *Borgere opsøger hinanden mere end før, da de gerne vil deltage i den fælles leg.*
- *De griner og nyder hinandens selskab, selvom det ikke er borgere, der normalvis opsøger hinanden.*
- *De udstråler velvære og glæde og ser frem til næste gang.*
- *Velvære og hygge.*
- *At vores borgere får sig rørt og vi får tillige en god snak om sundhed og vigtigheden af at røre sig. Det samme anden gang.*
- *Vi snakkede lidt om dag og vigtigheden om at røre sig.*
- *Der er foretaget målinger på nogle borgere i opstart, men der er ikke fulgt op på dette endnu, da projektet stadig er under udvikling. Borgerne er blevet mere aktive og deltager engageret i dagligdagen*

Vi oplever, at HandiLeg har indvirkning på personalets trivsel på følgende måde:

- *HandiLeg er et fint afbræk i hverdagen.*
- *Vi kan se, hvordan medarbejderne, der har deltaget, pludselig har fået et fælles tredje og har noget fælles at snakke om. Medarbejdere, der ikke tidligere har haft så meget kontakt med hinanden, indgår nu i dialog. De giver hinanden feedback efter legene og er gode til at give hinanden plads.*
- *Personalet er glade, smilende og grinende lige så vel som borgerne.*
- *Personalet griner og hygger sig ligesom borgerne.*
- *De gode grin, vi får undervejs, smitter af på hverdagen.*
- *Vi får de gode grin sammen, og det er medvirkende til et godt arbejdsklima.*

8.2. Rum for “selvforglemmelse” eller “et frirum fra besværet”

HandiLeg forekommer meningsfuld i kraft af oplevelsen af nærvær og bevægelsesglæde i den legende interaktion med de andre deltagere. Fordybelsen i legen har desuden vist sig at have fået betydning for, at deltagerne indimellem ”glemmer sig selv” eller oplever ”et frirum fra besværet” (Aggerholm, 2020), som den enkelte borger måtte opleve med sit fysiske eller mentale udviklingshandicap. Et godt eksempel på en sådan selvforglemmelse ses hos to søstre, som begge er kørestolsbrugere og ikke har noget sprog. Normalt er pigerne meget generte og tilbageholdne, og det er vanskeligt for andre end deres nærmeste pædagog at komme tæt på og kommunikere med dem. Til HandiLeg ændrede deres måde at være tilstede på sammen med de andre fuldstændig karakter, hvilket en sundhedskonsulent og koordinator for HandiLeg beskriver således;

Jeg må sige, at de to piger, søskende, der har været med, se dem åbne sig. Både overfor os andre personer. Men især også overfor de andre borgere, det, synes jeg, har været helt vildt. Den anden dag, ikke... de sad virkelig... og grinede helt herop. Og de kiggede alle i øjnene hele dagen ikke? Hvor de i starten var så forknytte, så var de da også lidt anderledes. Hvordan skulle vi andre lige gå til dem? (Sundhedskonsulent og koordinator for HandiLeg).

En anden væsentlig erfaring er, at en borger, som normalt virker meget diffus og er dement og derfor har svært ved at huske detaljer, pludselig fremtræder meget anderledes til HandiLeg;

Altså jeg har oplevet med en af vores borgere, som har noget demens, og som nogle gange ikke kan huske det ene og det andet. Han har lige pludseligt kunne huske nogle af de der lege og regler. Hold da op. Det er jo virkelig imponerende, hvordan kan det lade sig gøre? (Pædagog, juli 2019).

Borgerens demens synes altså på bemærkelsesværdig vis at træde i baggrunden i forbindelse med gennemførelse af HandiLeg.

8.3. Mestring og initiativ hos borgerne i HandiLeg

Et væsentligt formål med kursusforløbet i HandiLeg var at klæde såvel medarbejdere og borgere på til selv at kunne gennemføre og organisere HandiLeg lokalt på de forskellige steder og i forskellige kontekster i kommunerne. På grund af den store forskel på deltagernes fysiske og mentale kompetencer er det ikke alle de borgere, der har deltaget, der har prøvet kræfter med lege-instruktørrollen. I det følgende stilles der skarpt på, hvordan de borgere, hvis fysiske og mentale udviklingshandicap er i den letteste ende af skalaen, er lykkedes med selv at formidle HandiLeg på kurset sammen med Lars Hazelton og sammen med medarbejderne lokalt i de syv kommuner. I forlængelse af ovenstående perspektiver på selvforglemmelse hos

flere af borgerne giver medarbejderne i interviewene flere eksempler på, at borgerne virker mere initiativrige, når de deltager i HandiLeg, end medarbejderne ellers oplever dem.

Jeg har nogle borgere, der normalvis hurtigt løber træt i tingene. Og gerne... Hun løber træt i ting. Hun vil gerne sætte sig tilbage og bare sidde og slappe af. Men det er ikke det, jeg oplever, når hun er på kurset. Der tager hun virkelig ejerskab. Her kan hun godt lide at være midtpunkt og "Se mig, nu skal I høre her, sådan her skal man gøre". Så for hendes vedkommende, så har det virkelig betydet rigtig meget med det ejerskab (Pædagog på produktionssted, marts 2019).

Undersøgelsen viser, at flere af de borgere, der har deltaget i kursusforløbet i HandiLeg, som er blevet uddannet som legeinstruktører, både har haft glæde ved selv at deltage i HandiLeg men også at få mulighed for selv at fungere som legeinstruktører. Flere af borgerne har både haft lyst, gå-på-mod og evner til at arbejde med den formidlende rolle som legeinstruktør, både i forbindelse med kursusforløbet og i den mellemliggende periode og efter kursusforløbets ophør på de respektive steder eller på tværs af steder i kommunen. I de tilfælde, hvor borgerne har turdet kaste sig ud i rollen som legeinstruktør ved selv at stå frem og formidle, hvad en leg går ud på, fortæller medarbejderne, at der er sket rigtig meget med disse borgere, både i forhold til hvordan de fremstår i rollen som legeinstruktører og i forhold til deres selvforståelse. I logbøgerne skriver medarbejderne bl.a. om disse borgers mestringsoplevelser, at deres selvværd og selvtillid er vokset i takt med, at de har arbejdet med legeinstruktør rollen;

Vi oplever, at borgerne kan gøre følgende i HandiLeg:

- *Nogle borgere er selv i stand til at formidle legene allerede nu (Logbog bosted, april 2019).*
- *Vi oplever, at borgerne får mere og mere selvværd og selvtillid i forhold til at turde stille sig op foran de andre og fremføre en leg. Her har vi virkelig oplevet en stor udvikling (Logbog aktivitetssted).*
- *Komme med egne ideer (Logbog værested, nov. 2018).*
- *Selv tage initiativ (Logbog værested, dec. 2018).*

I fokusgruppeinterviewene var borgernes mestring og ejerskab også noget, der blev talt meget om i forhold til, hvordan borgerne er lykkedes med selv at skulle rammesætte legen og med at være "på" som instruktør til HandiLeg. Her giver flere af medarbejderne udtryk for, at HandiLeg har skabt et øve-rum, hvor deres borgere får nogle meget positive oplevelser af mestring. Oplevelsen af egen mestring har desuden haft betydning for, at nogle af borgerne stille og roligt er begyndt at tage ejerskab til gennemførelse af HandiLeg.

8.4. Ejerskab og empowerment

I det følgende skal vi se nærmere på, hvordan det er gået de borgere, der har deltaget i kursusforløbet, og som har prøvet kræfter med at formidle HandiLeg for andre borgere – både inden for det socialpædagogiske område og eksternt for borgere i det offentlige rum.

Jeg (...) kommer fra Kulturhuset i Slagelse. Jeg har været med i HandiLeg det sidste lange stykke tid. Det, som HandiLeg betyder for mig, er at det er sjovt at undervise folk og være med i forskellige lege og være på sådan nogle kurser, og så bruger vi legene meget i Kulturhuset. Og det her med at lave lege på tværs af Huset, det giver rigtig, rigtig meget (...) det gør en glad i hverdagen. Det HandiLeg har gjort for hele Kulturhuset, det var jo det her fællesskab, vi har, og det var også fedt at have HandiLeg på tværs af grupperne. Jeg vil helt klart anbefale HandiLeg, fordi det giver motion, og man får grint, og man skal lære at sige noget til den sjoveste leg, og det er helt klart hospitalsstafetten, og den kan helt klart anbefales (Borger med udviklingshandicap, som har deltaget i HandiLeg instruktørkurset).

Ovenstående fortælling stammer fra en borger i Slagelse Kommune, som har taget HandiLeg til sig, og som både har haft lyst og mod til og evner for at fungere som HandiLeg-instruktør. I Slagelse er der særligt to borgere, der har arbejdet ihærdigt med rollen som legeinstruktør. Ovenstående beretning stammer fra en video, som medarbejderne fra Slagelse Kommune præsenterede på midtvejsseminaret i Gerlev Legepark. På seminaret og i logbøger og interviewene kommer medarbejderne med mange refleksioner i forhold til, hvordan deltagerne i projekt HandiLeg stille og roligt har taget ejerskab til projekt HandiLeg. I logbøgerne skriver medarbejderne, at ”HandiLeg ambassadørerne¹¹ var velforberedte og tog ejerskab af deres leg og rolle som ambassadør”, og i interviewet fortæller de om den store udvikling, der er sket med disse to borgere;

Vi oplever det jo rigtig meget med særligt to af vores ambassadører, hvordan de er vokset med opgaven. Det synes jeg faktisk har været rigtig spændende at se, hvordan de simpelthen blev en hel meter højere nærmest. (...) De føler virkelig, at de kan byde ind med noget, at de er noget særligt på en eller anden måde. At de kan noget. Den ene har været ude og præsentere en leg ude ved jer, ikke også, og han var simpelthen så stolt og glad. Det øger virkelig hans livskvalitet. (Pædagog, juli 2019).

Den udvikling, der er sket i forhold til formidlerrollen, men også i forhold til borgerens selvforståelse og måde at være på sammen med deres medborgere, er imidlertid ikke sket fra den ene dag til den anden. Tværtimod har der været tale om en for nogle af borgerne lang og svær proces, hvor de hver gang, de har leget HandiLeg, har øvet sig i at være ”på”, og på at sige det, der skal siges, når legene skulle introduceres eller justeres undervejs, og eventuelle nye

¹¹ I nogle af kommunerne har medarbejderne valgt at kalde de borgere, der er uddannet som legeinstruktører på HandiLeg forløbet – og som de arbejder videre med at klæde på til opgaven – for ”ambassadører”. Men det er borgere som legeinstruktører, der tales om i ovenstående citater.

reviderede regler skulle formidles. Pædagogerne fortæller om, hvordan det særligt for den ene af deres borgere har krævet blod, sved og tårer, men også om hvor stor betydning det har haft for hende og hendes selvtillid, at hun voksede i sin rolle som legeinstruktør. Pædagogerne fortæller også om, hvordan de har støttet borgeren så godt som muligt i hendes formidling af legen ved at udvikle nogle piktogrammer, som hun kunne støtte sig til i starten.

Selvom vi har en borger, som er rigtig tryk ved den der "Nat og Dag" leg, så opstår der stadig en udfordring i at skulle formidle den videre, og hun udviser meget frustration over ikke at kunne formidle på den rigtige måde, hvor vi så har været inde og lave nogle piktogrammer og nogle billeder for at hjælpe hende lidt bedre på vej. Men jeg tror, at det er et rigtig godt grundlag det der med, at det er en leg, hun kan lide, og det er en leg, hun synes er speciel og føler sig tryk i. Og så kan hun faktisk (...) give den videre, skulle jeg til at sige, på en eller anden måde (Pædagog, juli 2019).

I det andet fokusgruppeinterview, som blev gennemført i samme kommune et halvt år efter, fortæller de samme pædagoger om, hvordan denne borger er vokset med opgaven som instruktør, men også om den store betydning, det har haft for hende, at hun oplever at være lykkedes med formidlerrollen i HandiLeg.

Der er sket rigtig meget. Hun har taget nye lege til sig nu. Fordi det var jo meget Nat og Dag, og det var hver gang, vi skulle lege (...) hun har jo taget nogle nye lege, og det kunne vi jo overhovedet ikke i starten, der var det jo nærmest kun den ene leg, der gjaldt. Også når vi var ovre i gymnastiksalen, kan I huske det, det var ligesom, hun var ikke med, når de andre legede, det var kun, når det var Nat og Dag, hvor nu er hun jo med til faktisk alle legene fra start og vil gerne undervise i nye lege også, (...) og det er jo faktisk et kæmpe spring, kan man sige, fra at det handlede om hende og hendes leg til, at nu er det også de andre og roser de andre for, når de har sat i gang. (Pædagog, januar 2020).

Generelt er der sket meget med disse borgere og deres selvforståelse, idet de er lykkedes i rollen som legeinstruktører, hvor de selv har stået for at formidle lege for andre.

En borger har stolt fortalt til sine forældre, at det er hende og jeg, der står for Handi-Leg på bostedet (Logbog fra bosted).

Vi oplever, at borgerne får mere og mere selvværd og selvtillid i forhold til at turde stille sig op foran de andre og fremføre en leg. Her har vi virkelig oplevet en stor udvikling (Logbog aktivitetssted).

Senere vil analysen se på, hvordan man i de forskellige kommuner er lykkedes med at lade borgerne stå for formidling af legeaktiviteter i forskellige sammenhænge, men også de vanskeligheder, der er forbundet med at borgerne kan fungere som legeinstruktører på den lange bane.

8.5. Relationer

Analysen viser, at deltagelsen i HandiLeg kursusforløbet har fået betydning for deltagernes relationer på forskellig vis. Samværet om HandiLeg spillede i de fleste kommuner en positiv rolle for relationerne mellem borgerne, og for relationen mellem borgere og personale på de enkelte arbejdssteder samt på tværs af steder i kommunen. Men derudover giver flere af medarbejderne udtryk for, at HandiLeg også fik betydning for de kollegiale relationer mellem medarbejderne.

8.5.1. Relationer mellem borgerne

I forhold de udfordringer, som man er stødt ind i, i forhold til borgernes forskellighed og selvforståelse (som analysen ser nærmere på senere) er det i langt de fleste tilfælde de positive tilkendegivelser, som medarbejderne fortæller om i forhold til borgernes relationer. I flere af logbøgerne fremhæver medarbejderne, at borgerne har lært hinanden bedre at kende på tværs af grupperne ved deres deltagelse i HandiLeg, og at det har påvirket borgernes indbyrdes relationer i en positiv retning, idet de har fået et fælles tredje at samles om. I logbøgerne skriver de følgende herom;

- *Vi kan se, hvordan borgerne, der har deltaget, pludselig har fået et fælles tredje og har noget fælles at snakke om. Borgere, der ikke tidligere har haft så meget kontakt med hinanden, indgår nu i dialog. De giver hinanden feedback efter legene og er gode til at give hinanden plads.*
- *Vi oplever, at borgerne oftere efterspørger HandiLeg og snakker meget positivt om det. Det har givet mange gode fællesoplevelser på tværs af grupperne.*
- *Borgere er hensynsfulde overfor hinanden og giver plads til, at alle kan være med.*

I Slagelse Kommune fortæller to pædagoger, der arbejder i Kulturhuset, hvordan de oplever, at der i kraft af de HandiLeg aktiviteter, de har deltaget i på kurset, og som de selv har gennemført efterfølgende, stille og roligt er blevet skabt et fælles rum for aktivitet og samvær på tværs af de grupper, som borgere og kolleger normalt er en del af, hvilket nedenstående dialog fra fokusgruppeinterviewet i Slagelse beskriver;

De vil helst bare, måske bare male hver dag, og de vil helst ikke noget andet. (...), men når de så har været med, så har de fundet ud af, at det er faktisk sjovt, og det giver noget andet, og de har fået noget fælles med nogen af de andre grupper. De har også fx med den sommerfest, vi skal holde, der er der også nogen, der har budt ind med, at vi også skal lave noget HandiLeg.... af sig selv, ikke? (Pædagog).

Det fællesskab, der er opstået omkring HandiLeg i Kulturhuset, er noget, der er blevet skabt over tid, og noget der skal holdes ved lige, for at det vedbliver med at være et fællesskab på tværs af de grupper, der kommer i Kulturhuset.

Inde i vores gruppe snakker vi HandiLeg hver dag. Så jeg synes, at det er lidt min fornemmelse... det er lidt de sidste par måneder, der har det bare taget til. Det er virkelig dejligt at se. Altså fordi i starten, der oplevede jeg det slet ikke på den måde. (...) Men jeg tror også, at det er fordi, der begynder at være rutine i det nu. At de ved at... at vi har sat den der rutine med, at det er hver anden mandag næsten. Det begynder at have lidt af den der... ja, genkendelige rutine i det også faktisk, på en eller anden måde. (Pædagog).

En pædagog fra specialcenteret i Slagelse nævner også, at borgerne er begyndt at hjælpe hinanden mere;

De er også begyndt selv at tage hånd om de borgere, der ikke kan så meget, altså er inde over og snakke med dem, og det så vi slet ikke før – der var det meget delt op (Pædagog).

I logbøgerne reflekterer medarbejderne over hvilken evt. social udvikling, de ser, samt hvordan HandiLeg påvirker borgernes trivsel. Her skriver medarbejderne bl.a.;

Vi ser en social udvikling på ”stedet” i retning af følgende under/efter HL:

- *At det er en god måde for de 3 bo-grupper i huset at være sammen med hinanden på tværs af grupper.*
- *Alle skaber gode relationer til hinanden – på kryds og tværs af grupperne. De giver plads til hinanden og accepterer deres forskellighed.*
- *Borgere og personale er mere sociale i aktiviteten. Det giver nogle spontane, sjove oplevelser.*
- *Forandring i relationer blandt eleverne.*
- *At igennem oplevelser, skaber man en interaktion og har noget fælles tredje, som skaber en god relation. Både borger til borger, men også borger og personale imellem.*

Vi kan se, at HL påvirker borgerne trivsel på følgende måde:

- *Borgere opsøger hinanden mere end før, da de gerne vil deltage i den fælles leg.*
- *De griner og nyder hinandens selskab, selvom det ikke er borgere, der normalvis opsøger hinanden.*

8.5.2. Relationer mellem borgere og medarbejderne

Deltagelsen i HandiLeg har desuden fået betydning for relationen mellem medarbejdere og borgere flere steder. I interviewene giver flere af medarbejderne udtryk for, at de har fået et andet blik for de borgere, de arbejder med til daglig, men også at de lært ”andre” borgere at kende i kraft af deres fælles deltagelse i kursusforløbet. Flere af pædagogerne har fået øjnene op for nogle nye sider af deres borgere, end dem de oplever i deres daglige arbejde. At disse borgere med svære funktionsnedsættelser elsker det, når legen bliver vild, har været noget af en øjenåbner for flere af medarbejderne. En socialpædagog, der arbejder på et aktivitetscenter for borgere med svære fysiske funktionsnedsættelser fortæller følgende herom;

Noget af det første, jeg faktisk sådan mærkede nede på parkeringspladsen den første kursusdag, det var, at det edder-manne er slut med at lege, at ”du (borgeren) er en glasdukke, for det er du ikke. Det kan godt være, du ligner en, men det er du ikke”. De kan meget. Og det ved jeg godt, at selvom man er så multihandicappet, som nogle af dem er, så er de jo selvfølgelig ikke lavet af glas, og de går heller ikke i stykker”. (Socialpædagog, marts 2019).

En koordinator for HandiLeg, som er sundhedskonsulent og har deltaget på alle kursusdagene, fortæller, at de borgere, der har deltaget i HandiLeg nu kender hende på en helt ny måde og er meget trygge ved hende. Særlig bemærkelsesværdigt er det, hvordan to borgere, der har været meget generte, nu pludselig smiler bredt, når hun møder dem, fordi de har deltaget i det legende fællesskab sammen til HandiLeg;

Når jeg nu møder den søster, jeg normalt ikke ser til daglig, og hun ser mig, så smiler hun bare når jeg smiler. Der er ikke noget med ”Uha, nej, bare hun nu ikke siger noget hende der”. Hun er slet ikke bange. Altså, det har rykket noget. (...) Bare det der, at de har turdet vælge en anden end sin søster, når de har skullet vælge en anden. Det er meget stort, fordi de to, de er hinandens verden. Det kan legen”. (Sundhedskonsulent og koordinator for HandiLeg, marts 2019).

I forlængelse af ovenstående beskriver en pædagog fra Specialcenter Slagelse, at han i kraft af HandiLeg nu har fået en tættere kontakt til nogle af de borgere, han ikke kendte på forhånd. De er i kraft af HandiLeg kommet hurtigere ind på hinanden, end de ellers typisk gør.

”Når der kommer en kørestolsbruger over på Kulturhuset, som man ikke kender eller har set før, så står man pludselig og skal have denne her borger inkluderet i en leg, og ligesom skal have dennes accept af, at nu er det mig, der kører kørestolen ind for dig og hjælper dig med at skyde denne her ting, eller hvad det nu kan være, der er brug for. Så får man pludselig en anden relation til et andet menneske, som man ikke er vant til at være sammen med, og de skal så også lige pludselig vænne sig til én. Og normalt så skal de måske bruge mange måneder på at vænne sig til én, men lige pludselig så [knips], så er det nu, der skal reageres ikke? (Pædagog).

I logbøgerne er der også medarbejdere, der reflekterer over den stemning, der opstår mellem personale og borgere til HandiLeg, som i høj grad handler om personalets engagement og aktive deltagelse i legen.

Når vi gennemfører HandiLeg oplever vi, at relationerne mellem borger og personale er karakteriseret ved at;

Noget personale er gode til at opmuntre og være tydeligt deltagende. Det er med til at løfte stemningen. Andre er mere passive og deltager mere som borgernes forlængede arm, der hjælper der, hvor det kniber (Logbog fra aktivitetscenter, 20. september 2019).

8.5.3. Relationer (og legegejst) mellem kollegerne

En anden væsentlig ting, som analysen peger på, er, at det synes at have stor betydning for den gensidige oplevelse af at lege sammen, at pædagogerne (medarbejderne) en gang imellem helt "glemmer", at de er pædagoger, når de leger, og at de er sammen på andre måder, end de er vant til i deres arbejde.

Det er med til at skabe fællesskab i personalegruppen, da legen viste andre sider af os og vi sammen med borgerne deltog i legen. (fælles tredje) (Logbog fra aftenklub, juni 2019).

En del glæder sig til næste uge, hvor vi igen skal have HandiLeg. Der bliver en løsslupenhed og en følelse af, at vi er sammen om det her (Logbog aktivitetshus).

Den stemning og vilde legende atmosfære, som analysen har vist karakteriserer legen på legeinstruktør-kurset, skal etableres på ny blandt deltagerne, når der gennemføres HandiLeg lokalt. Men her er virkeligheden måske, at der kun er få medarbejdere tilstede, og den enkelte medarbejder kan derfor være udfordret i forhold til at skabe den samme (gode, intense, vilde) stemning. Men det er ikke desto mindre af stor betydning, at medarbejderne udviser engagement og bidrager til at skabe den særlige legestemning. Men også den enkelte medarbejders gejst og begejstring for legen spiller en væsentlig rolle, hvilken en medarbejder beskriver;

Jeg forlanger ikke, altså vi står ikke alle sammen og laver den samme leg i HandiLeg. Jeg forlanger ikke, at mine kollegaer skal synes, at den leg er sjov. De kan vælge de ti andre aktiviteter, og hjælpe borgere med at kaste dåser, lave tyren, vælte de der trædimser, og om det er at kaste bold i en spand. Det er så simpelt, men det handler om at finde den der gejst. (Pædagog, februar 2020).

8.6. Legefællesskabet i HandiLeg og dets betydning(er)

Et fællesskab handler om at dele noget med hinanden. I HandiLeg har deltagerne – både medarbejdere og borgere - været en del af et *legefællesskab*, hvor Lars Hazelton har skabt rammer for et spirende *socialt fællesskab* mellem borgere og medarbejdere på tværs af steder, som muligvis vil kunne række udover legefællesskabet til HandiLeg. I det følgende skal analysen se nærmere på, hvad der karakteriserer de fællesskaber, der er blevet skabt i forbindelse med HandiLeg, og hvordan medarbejderne vurderer betydningen heraf. Spørgsmålet om hvilken betydning legefællesskabet vil få på den lange bane er vanskeligt at sige noget entydigt om på baggrund af denne undersøgelses foreliggende resultater, først og fremmest fordi projekt HandiLeg – på det tidspunkt dette skrives - har ligget stille i mere end et halvt år¹². Analysen tager afsæt i medarbejdernes perspektiver på, hvad HandiLeg har gjort ved deltagernes samvær og relationer indtil nu.

8.6.1. Fællesskab i forskellighed – potentialer og udfordringer

På HandiLeg instruktørkursen er det i høj grad lykkedes at skabe et legefællesskab på tværs af meget store forskelligheder hos de deltagende borgere – men også på tværs af de medarbejdergrupper, der har deltaget i projektet. Til trods for at forskellighederne enkelte steder har været meget store, og til trods for at projektleder Lars Hazelton selv oplevede udfordringer i starten i forhold til at spænde over disse forskellige målgrupper, lykkedes det at skabe et særdeles meningsfuldt legefællesskab på tværs af de meget forskellige borgergrupper. På den første kursusdag i Køge Kommune reflekterede Lars Hazelton herover over i frokostpausen;

Her i Køge er det jo tre ekstremt forskellige grupper, vi har. Vi har Blumesvej, som er multihandicappede med masser af fysiske handicap oveni og psykisk udviklingshæmmede. Og så har vi ITC, hvor nogle af borgerne er i dagcentret, og nogle af dem er i produktionen og i grøn service. Og så har vi de unge fra støttecentret Døren, hvor flere af dem jo bor i deres egen bolig med lidt støtte, men som stort set er selvkørende. Det eneste, der er fælles for dem, er, at de i en eller anden grad er udviklingshæmmede. Men jeg synes, det er et meget smukt eksempel på, hvad HandiLeg umiddelbart ser ud til at kunne, nemlig at på tværs af disse grupper af borgere, der normalt ikke har noget med hinanden at gøre, der begynder vi jo at se noget nu, hvor de interagerer med hinanden til fælles glæde (Lars Hazelton, oktober 2018).

Fornemmelsen af kvaliteten i det fællesskab i legen, der allerede opstod blandt de legende den første kursusdag, blev ikke mindre i løbet af kurset. Tværtimod bar kursusforløbet i Køge præg af at være særdeles meningsfuldt både for deltagere med svære fysiske funktionsnedsættelser (kørestolsbrugerne, hvoraf mange også er uden verbalt sprog) og de øvrige deltagere fra de to øvrige steder; ITC og Huset i Køge Kommune. På trods af disse endog meget store

12 På grund COVID 19 pandemien har Projekt HandiLeg og gennemførelsen af de sidste aktiviteter ligget stille siden midten af marts 2020, og projektets sidste aktiviteter vil først blive gennemført i løbet af 2021. Denne undersøgelses empiriske materiale er genereret i perioden oktober 2018-februar 2020. Projekt HandiLeg vil blive genoptaget i 2021, når dette igen er muligt ift. de gældende retningslinjer på bosteder, i aktivitetshuse og produktionssteder i kommunerne.

forskelligheder blandt de deltagende borgeres fysiske og mentale kompetencer blev der skabt en stor fællesskabsfølelse.

Man kan se, hvordan nogle af borgerne med udviklingshandicap fra støttehuset Døren og fra ITC, som har et bedre funktionsniveau, nyder at hjælpe deres medborgere. Og de er jo meget tålmodige og samtidig jo også selv får noget ud af det, fordi de vokser simpelthen med opgaven. (Lars Hazelton, december 2018).

Noget af det, som medarbejderne fremhæver som særlig værdifuldt udover fællesskabet mellem borgerne, er desuden det kollegiale fællesskab, som de har oplevet i forbindelse med HandiLeg;

Det jeg ser, det er, at det er, altså det der kollegiale fællesskab, som I jo også får på tværs af jeres forskellige institutioner, altså for det første, så har I fået dobbelt så mange kollegaer, der er med til det her, og borgerne, de er sådan set rigtig ligeglade med for de flestes vedkommende, om det er en medarbejder fra her eller der, eller om det er en anden borger. Der er kommet sådan en, jeg er lige ved at sige en flad struktur ift., man hjælper bare, vi kender alle sammen præmissen for at være her; det er, vi skal have det sjovt, og vi skal hjælpe hinanden med at have det sjovest (Sundhedskonsulent og koordinator for HandiLeg, december 2019).

Borgernes meget forskellige udviklingshandicap er dog noget, medarbejderne har været udfordret af i forhold til gennemførelse af HandiLeg lokalt, hvilket fremgår af logbøgerne, hvor medarbejderne bl.a. skriver at;

Nogle borgere forstår, at der kan vindes i et spil, mens andre borgere nyder succesen ved at få bolden sendt afsted. (Logbog, 2019)

Det sidste citat fra logbogen i Varde vidner om medarbejdernes erkendelse af, at lege-aktiviteterne godt kan foregå i den samlede gruppe, om end forskelligheden blandt borgerne og det, de får ud af det eller er optaget af, er til hindring herfor. HandiLeg synes på mange måder at bidrage til et fællesskab, hvor medarbejdere og borgere, når de leger sammen, er mindre optaget af, hvem der ansvaret for hvem, og mere optaget af det fælles oplevelsesrum, som legen tilbyder.

Fordi man er fælles om legen, så er det jo ikke vigtigt, hvem man er i virkeligheden, så er det jo det, vi er fælles om, men at vi jo alle sammen står og giver en hånd med til alt det, vi skal lave. Og om det hjælper den ene borger eller den anden borger, også fordi jeg tænker, at vi jo også er fra en arbejdsplads med nogle borgere, der har brug for hjælp, så er man jo vant til også at være den, der ligesom tilbyder hjælp, så om man tilbyder den til den ene eller til den anden, det gør ikke den store forskel, fordi vi jo netop gerne vil have det sjovt alle sammen, så vi skal jo med i alt det her. Legen har ligesom gjort, at der er blevet dannet nogle relationer. Både kollegialt, men også på borger-niveau og personale-borgere også (Fysioterapeut på aktivitetscenter).

Samlet set har analysen vist, at gennemførelsen af legeinstruktør kurserne til HandiLeg er foregået på en måde, hvor de meget forskellige borgergrupper har formået at deltage i legefællesskabet, og hvor deltagerne sammen har fået skabt et fælles rum, hvor deltagerne har haft respekt for hinandens forskelligheder i forhold til sprog, fysiske og kognitive færdigheder og oplevet glæde i dette legefællesskab. I det følgende skal vi se nærmere på, hvordan medarbejderne har oplevet og vurderer de legefællesskaber, der har været kendetegnende for samværet mellem borger og medarbejdergrupper, når der er blevet gennemført HandiLeg lokalt de enkelte steder – efter deltagelsen i kursusforløbene.

8.6.2. Modstand mod legefællesskabet – og barrierer for at lykkes med HandiLeg lokalt

Analysen viser, at det mange steder har vist sig at være vanskeligere at etablere det fællesskab om HandiLeg, som deltagerne har oplevet på kurserne. Det er der flere grunde til.

Flere steder er man stødt på udfordringer, når mange af borgerne havde brug for meget støtte fra medarbejderne og man ikke var så mange ”hjælpere”, som der var på kurset.

Kørestolsbrugere og rollatorbrugere har sværere ved at deltage på lige fod med de andre og må ofte sidde over (Logbog, februar 2019).

Der har imidlertid også været flere eksempler på ”modstand” mod legefællesskabet først og fremmest blandt borgerne, men i en mindre udstrækning også blandt nogle kolleger til de medarbejdere, der har været på kursus eller har stået for gennemførelsen af HandiLeg lokalt. Modstanden har handlet om flere ting, bl.a. borgernes selvforståelse, det sociale hierarki på bostedet, eller at nogle borgere (som ikke har deltaget i kurset) har syntes, at det er barnligt at lege, og hvor navnet HandiLeg var en barriere i sig selv. Nogle steder har man valgt at kalde HandiLeg noget andet, idet navnet *leg* har mødt modstand hos nogle af de borgere, der befinder sig tættest på normalområdet.

I det første interview i Slagelse fortæller to pædagoger om, hvad der er på spil i relationen mellem borgerne og deres selvforståelse.

Vi har ikke så mange deltagende på hendes niveau nede ved os. Og der ser hun sig selv (...) at så bliver det barnligt. Når vi skal tilpasse de andre borgere også, så alle kan være en del af det, så trækker hun sig. Men når vi er fælles (på kurset) så... så er der mange på hendes niveau, og så bliver det lige pludseligt noget helt andet. (Pædagog, juli 2019).

Eksemplet er ikke enestående, og lignende udfordringer er også forekommet i de andre kommuner. Men det viser, hvordan det meningsfulde legefællesskab, som stort set alle de deltagende borgere og medarbejdere har oplevet på kurset, tager sig noget anderledes ud, når der skal gennemføres HandiLeg lokalt de enkelte steder. Borgerne selvforståelse udgør en væsentlig barriere og derudover er der endnu en problemstilling, der handler om ”kampen om opmærksomhed”.

For et halvt år siden, hvor vi snakkede om, at når vi var til store arrangementer sammen med ddd og ggg heroppe, så ville de rigtig gerne, fordi de var en del af noget stort, men når vi havde HandiLeg nede i vores egen gruppe, så var det barnligt, så gad de ikke være med, og det havde de aldrig meldt sig til, og der var mange problematikker omkring det. (Pædagog).

Den modstand, som medarbejderne oplevede blandt de borgere, der havde deltaget med glæde på kurset, men som ikke havde lyst til HandiLeg, når det foregik hos dem selv, var en svær udfordring, som medarbejderne brugte både tid og ressourcer på at få løst, og de fik desuden sparring fra Lars i forhold til at løse disse problematikker på en hensigtsmæssig måde.

Vi er to grupper nede hos os, hvor vi ligesom har prøvet at implementere det i begge grupper, så vi er fælles om det i hele huset nede hos os hver anden fredag, og det har altså givet noget, fordi nu er vi flere, og nu vil de gerne være på igen, dem, fra vores gruppe, som ikke ville til at starte med, fordi nu er den anden gruppe med, og så skal man lige vise, at det er altså os, der har været en del af det her fra start af. Så det har givet et fællesskab på den måde, at hver anden fredag, når vi har fast HandiLeg, så er det hele huset nede hos os, der har det. (Pædagog).

Det handler om, at den håndfuld borgere inde i vores grupper, der egentlig er med i HandiLeg, de kan meget mere end den anden halvdel af gruppen, så når vi bare har haft det i vores egen lille gruppe, så har det ikke lige været noget for dem, fordi de andre kan jo ikke deltage, de kan ikke snakke, og de kan ikke gå, og de kan ingenting, så de kan ikke se, hvorfor det skulle være nødvendigt, og de gad ikke de fire selv at lege HandiLeg, men der er også en håndfuld meget velfungerende borgere inde i den anden gruppe, så det der med at (de) skal være lidt bedre end dem og vise, at det her, det kan vi. Det har på en eller anden måde givet en relation de borgere imellem, men også et fællesskab på den gode måde faktisk, altså de andre tager imod, at det er dem, der kan det, og nu skal vi nok vise og sådan noget. (Pædagog).

I Rudersdal Kommune stødte man ind i lignende udfordringer. Her oplevede medarbejderne stor modstand imod HandiLeg blandt nogle af de borgere, man oprindeligt havde forestillet sig netop skulle uddannes til HandiLeg-ambassadører. Man havde forestillet sig, at de skulle have stået for formidling af HandiLeg og være med til at forankre og implementere HandiLeg i Rudersdal Kommune, men disse borgere havde imidlertid ikke nogen interesse heri. Koordinator og pædagogerne på aktivitetsstedet fortæller, at det både handlede om borgernes selvforståelse og en modstand mod begrebet ”at lege”;

Jeg havde sat borgerne på højere piedestaler, altså i forhold deres evne til at gå ind og tage over. Altså, jeg var virkelig naiv ift. borgerne i xxx, at ”yes det ville de gerne”, og der må vi bare sige, det er ikke lykket os særlig godt. Altså det er jo os medarbejdere, der dukker op, det er jo ikke borgerne, altså til uddannelse og sådan noget. De kommer jo ikke. De vil sgu ikke tage fri fra arbejde for at deltage i det. Og det har vi snakket me-

get om også på kryds og tværs, (...) vi har også talt meget om det der ord "leg". Altså, der sker noget i de bedst fungerende af borgerne, når vi taler om leg. I har jo leget med det nede ved jer, hvor de (borgerne) siger, lad være med at kalde det leg, nu laver vi en quiz, altså vi gør noget andet, så er det jo motiveret på en helt anden måde. Det er som om, at de har en eller anden, og det er jo lidt spændende, synes jeg, sådan en barrikade imod at lege, altså det er pjattet og sådan noget. (Koordinator for HandiLeg og leder af klubtilbud, januar 2020).

De udfordringer, der blev beskrevet ovenfor, handlede ifølge medarbejderne om de enkelte borgers selvforståelse og "det sociale hierarki" i borgergrupperne. På en måde kan man tale om, at selve HandiLeg konceptet har udfordret det sociale hierarki i gruppen af borgere. Det var tilfældet i Slagelse og Rudersdal Kommune. Analysen peger på, at nogle af de borgere, der befinder sig tættest på normalområdet, har haft sværest ved at overgive sig til legen og sværest ved umiddelbart at skulle lege med nogle af borgerne med svære fysiske funktionsnedsættelser eller mentale udviklingshandicap. Disse udfordringer viste sig ikke på kursusforløbene, men først efterfølgende, når HandiLeg skulle gennemføres lokalt på stederne.

9. Samarbejde om gennemførelse af HandiLeg og implementering heraf

Et af formålene med gennemførelsen af denne undersøgelse var at undersøge, hvorvidt det lykkes at udvikle et frugtbart samarbejde om implementering af HandiLeg. Dels samarbejdet mellem kommunen og bostederne, aktivitetscentrene og produktionsværkstederne og dels mellem disse steder og borgere med udviklings-handicap om implementeringen af HandiLeg i de syv kommuner. I forlængelse heraf skulle det undersøges, hvilken betydning dette samarbejde har fået i forhold til realiseringen af indsatsen i de lokale kontekster.

Det har imidlertid ikke været muligt at undersøge implementeringsdelen i det omfang, der oprindeligt var hensigten, idet Projekt HandiLeg og gennemførelsen af de sidste af de planlagte aktiviteter har ligget stille siden midten af marts 2020 pga. COVID 19 pandemien. I løbet af vinteren 2020 indgik projektlederen aftaler om de sidste vejledninger og events, som skulle have været gennemført i foråret og sommeren 2020. I efteråret 2020 var det planen, at der skulle afholdes forankringsdage i de syv kommuner med lederne inden for handicapområdet.

Det er en del af forankringen, at projektet støtter op om de borgere og personaler, som går videre ud med HandiLeg til nye interessenter – og ”bryder ud af Handicap-verdenen”- og dette sker bl.a. gennem vejledninger” (Hazelton, 2019).

Denne undersøgelse er imidlertid gennemført inden for den oprindeligt planlagte tidsperiode og tager derfor kun afsæt i de tiltag, der var foregået på projekt HandiLeg indtil midten af marts 2020.

I det følgende ser analysen indledningsvis på, hvilke samarbejder, der er etableret i forhold til implementeringen af HandiLeg, herunder hvilke former for HandiLeg events, der blev gennemført i de syv kommuner indtil marts 2020. For det andet ser analysen på, hvordan det er gået med implementeringen af HandiLeg lokalt de enkelte steder i aktivitetshusene, på dagcentrene, i produktionsværkstederne, på bostederne og på STU'erne mv. med fokus på, hvor godt man var på vej til at implementere HandiLeg. Hvilke steder havde man etableret en fast praksis med HandiLeg, og hvilke steder var man udfordret i forhold til at implementere HandiLeg i større eller mindre grad - og i forlængelse heraf hvilke grunde synes der at være til disse forskelle. For det tredje ser analysen mere specifikt på samarbejdet mellem ledelse og medarbejdere i forhold til gennemførelse af HandiLeg som en del af den pædagogiske praksis lokalt. For det fjerde ser analysen på, hvordan det er gået med de tiltag, der er gjort i forhold til, at borgerne har fungeret som lege-instruktør, eller hvor der er taget initiativ til, at borgerne kunne komme i praktik som HandiLeg instruktør. Analysen tager afsæt i de to årsrapporter for HandiLeg i 2018 og 2019, i kommunernes præsentationer på midtvejsseminaret i Gerlev Legepark i september 2019 samt primært anden runde af fokusgruppeinterview, der blev gennemført umiddelbart inden nedlukningen i februar 2020.

9.1. Hvilke samarbejder er der blevet etableret eller taget initiativ til?

Af årsrapporterne for HandiLeg i 2018 og 2019 fremgår det, at samarbejdet om gennemførelsen af HandiLeg udvikler sig positivt i alle de syv deltagende kommuner. I 2018 var fire kommuner i gang med gennemførelsen af projekt HandiLeg, og i 2019 påbegyndte de sidste tre kommuner deres forløb. I 2019 var alle syv kommuner i gang med kurser, vejledninger og events. I årsrapporten for 2019 beskrives det, hvilke begivenheder i form af events eller samarbejder, der er blevet gennemført i de syv deltagende kommuner.

I Viborg Kommune har man indgået et samarbejde med pædagoguddannelsen på VIA-Midtjylland. Her underviser borgere med udviklingshandicap fire gange om året på pædagoguddannelsen. Dette samarbejde vil blive nærmere beskrevet i det følgende. Derudover har HandiLeg instruktørerne stået for formidlet af HandiLeg aktiviteter i forbindelse med Sundhedsdagen på Rådhuset i 2019.

I Morsø Kommune har borgere med udviklingshandicap formidlet leg for en lokal spejdergruppe. Og på den årlige idrætsdag var HandiLeg den største aktivitet, hvor borgerne med udviklingshandicap instruerede i lege i mindre grupper.

I Varde Kommune har borgere med udviklingshandicap undervist børn fra 0.-5. klasse på en friskole i HandiLeg. Den årlige aktivitetsdag var en dag med HandiLeg, hvor borgere og personale sammen fungerede som legeinstruktører.

I Slagelse Kommune har borgere med udviklingshandicap formidlet HandiLeg i forbindelse med byens Sundhedsdag. Det foregik midt på byens torv og var et offentligt tilbud, som alle børn og voksne kunne deltage i. Her deltog tre skoleklasser fra indskoling.

I Rudersdal Kommune stod borgere med udviklingshandicap og deres personale for lege og spil i forbindelse med gennemførelse af Kulturnatten i Birkerød i oktober 2019. Arrangementet foregik foran Ruder Es. Derudover var man i slutningen af 2019 i gang med at planlægge et forløb, hvor borgere skulle formidle lege i lokale børnehaver i foråret 2020.

I Vordingborg Kommune blev der gennemført en offentlig event i forbindelse med Projekt HandiLeg. Eventen fandt sted foran Gåsetårnet i Vordingborg, hvor borgere og personale fungerede som HandiLeg-instruktører. Koordinatoren for HandiLeg i Vordingborg Kommune var derudover i gang med at gennemføre en ny uddannelse til instruktør i HandiLeg for de mest velfungerende borgere med udviklingshandicap (§85). Denne var så småt i gang, og det var meningen, at disse borgere skulle i praktik, hvor de skulle stå for formidling af legeaktiviteter for medborgere, som er mere besværede af deres handicaps (§105).

I Køge var den årlige OL-dag, der fandt sted på Køge Atletikstadion den 13. maj 2019, præget af HandiLeg sammen med andre aktiviteter. Borgere og medarbejdere, som havde deltaget i HandiLeg, stod for HandiLeg-aktiviteter på Køge Atletikstadion.

Af årsrapporten for projekt HandiLeg fremgår det, at ”velfungerende” borgere i Køge (§85) nu fungerer som instruktører hos borgere, der er mere belastede af deres handicap (multihandicappede) (§105). Det var to borgere fra produktionen ITC og en borger fra dagcentret, som var på Aktivitetscentret Blumesvej hvor de var med til gennemførelse af HandiLeg sammen med medarbejderne. Dette initiativ lukkede desværre også ned pga. COVID 19 pandemien, men der er planer om at genetablere dette samarbejde i Køge, når det igen bliver muligt at samles i større grupper på tværs af steder i løbet af 2021.

9.2. Gennemførelse og implementering af HandiLeg lokalt

Samlet viser denne gennemgang, at man nogle steder var godt i gang med at implementere HandiLeg lokalt, men at medarbejderne andre steder oplever det som meget ’op ad bakke’, til trods for at de har set betydningen heraf for borgerne i forbindelse med kursusforløbet. I det følgende skal analysen se nærmere på, hvad der karakteriserer de steder, som er lykkedes med at skabe rammer og struktur og en pædagogisk hverdagspraksis (dvs. inden alt lukkede ned pga. Covid19), og hvad der karakteriserer de steder, hvor det er lykkedes i mindre grad eller slet ikke.

Det første, der karakteriserer de steder, hvor man i starten af 2020 var godt i gang med at finde en passende form for gennemførelse af HandiLeg aktiviteter på tværs af de syv kommuner, er, at der er tale om *aktivitetshuse* og *dagcentre*, hvor HandiLeg er blevet gennemført som en fast tilbagevendende aktivitet, der er blevet indtænkt i stedernes samlede planlægning. Til forskel herfra er der en tendens til, at de fleste af *bostederne* og *produktionsværkstederne* har haft langt vanskeligere ved at få HandiLeg op at stå som en aktivitet i den pædagogiske

hverdagspraksis. I det følgende skal analysen se på, hvad medarbejderne oplever har været afgørende i forhold til at praktisere HandiLeg eller har været til hinder herfor.

9.2.1. Hvad karakteriserer de steder, hvor man er godt på vej?

En væsentlig del af forklaringen på, at gennemførelsen af HandiLeg er lykkedes bedre i aktivitetshusene og i dagcentrene, synes at være, at man her har haft bedre mulighed for at planlægge HandiLeg som en fast del af en skemalagt hverdag.

I Slagelse Kommune oplever de pædagoger, der deltager i projekt HandiLeg, at de er ved at lykkes med at implementere HandiLeg i Kulturhuset. Allerede i det første fokusgruppinterview talte pædagogerne om betydningen af at finde en fast struktur i husets ellers travle hverdag;

Generelt synes vi, at vi efterhånden har fået implementeret HandiLeg i Kulturhuset. Vi har fået det struktureret, så det er overskueligt for både medarbejderne (borgerne)¹³ og personale i en allerede travl hverdag. Det ligger fast hver anden mandag for alle i huset, der har lyst, og derudover bliver det brugt individuelt i grupperne, når der er tid, lyst og lejlighed". (Pædagog i Kulturhuset i Slagelse).

Det, at man har indlagt HandiLeg som en fast aktivitetsmulighed på tværs af grupperne i Kulturhuset, samtidig med at tilbuddet har været åbent for de, der har lyst, er en væsentlig del af forklaringen på, at det har fungeret. Tilsvarende er der i flere af de øvrige kommuner, bl.a. i Vordingborg Kommune, Køge Kommune, Morsø Kommune og Viborg Kommune blevet etableret en HandiLeg praksis. Og også her begrundes medarbejderne det i, at de er lykkedes med at finde en struktur for gennemførelsen af HandiLeg som en fast tilbagevendende ugentlig aktivitet. Dette er tilfældet på Blumesvej i Køge Kommune og i A-Huset i Præstø i Vordingborg Kommune.

Medarbejderne i Køge Kommune giver udtryk for, at den struktur, man har lavet på dagcenteret Blumesvej, er afgørende for, at der rent faktisk bliver gennemført HandiLeg hver uge af en halv times varighed.

I Vordingborg Kommune fungerer HandiLeg bedst i A-Huset, hvor aktiviteterne er forsøgt skemalagt på et fast tidspunkt hver uge. Koordinatoren for HandiLeg i Vordingborg fortæller, at A-Huset laver HandiLeg hver fredag i ca. 20-60 min. Og her prioriteres det, at det skal gennemføres, uanset om det bare er en eller to lege. Man har en oplevelse af, at det lykkes, og at borgerne bliver glade, og der er en fast ambassadør, som står for at igangsætte legene. Derudover er der blevet gennemført særlige arrangementer fx til stranden – som har indeholdt HandiLeg aktiviteter – med fokus på sanseoplevelser – og det har været gode oplevelser, vurderer koordinatoren for HandiLeg i Vordingborg Kommune.

I Rudersdal Kommune tegner det samme mønster sig. De steder, hvor HandiLeg aktiviteterne kan foregå på et fast tilrettelagt tidspunkt i dagtimerne, fungerer det bedst. Her er der to

13 Når pædagogen bruger omtalen "medarbejdere", mener hun de mennesker, som Kulturhuset i Specialcenter Slagelse virke handler om, og som mange andre kalder "brugerne" eller "borgerne". Stedet bruger ordet medarbejdere, da man gerne vil signalere, at man betragter alle medarbejdere som en ressource. I citatet er ordvalget "medarbejdere" derfor bevaret, om end det i forhold til nærværende analyse kan forstyrre forståelsen af, hvem der tales om, i dette tilfælde altså borgere med udviklingshandicap.

af de borgere, der har deltaget på kurset, der haft lyst til at fungere som HandiLeg instruktører, og som sammen med pædagogerne har prøvet kræfter med rollen som lege-instruktører.

Her i efteråret, der har han været meget stabil og har været den, der har taget teten. Og rent praktisk, så har det været, så har vi ligesom lagt det hen til både xx og yy om, at jeg har lige sagt, når jeg har mødt dem om morgenen, eller yy er kommet op og sagt; HandiLeg i dag, og så har jeg sagt, tænk lige over, hvad det er for nogle lege, vi skal lege senere, og så har det egentlig været op til dem, hvad det er for nogle lege, vi skal lege og så med guidning fra mig om, hvad det er, der så skal leges. (...) Og der er rigtig mange, der glæder sig til det, og som også snakker om det op til. (Pædagog på dagtilbud).

Men her er udfordringen, at flere af de borgere, der har deltaget i kursusforløbet, ikke altid har tid til at være med. Og de pædagoger, der arbejder med de samme borgere om eftermiddagen, har betragtelig sværere ved at få gennemført og motiveret borgerne til at deltage i HandiLeg;

De gange, hvor jeg så har haft dem, det har jo så været om eftermiddagen, og der har der godt nok været udfordringer med, at der kommer nogle og møder op, og tit har jeg jo stået faktisk med xxx og yyy alene, og så har de jo været rigtig gode til at finde på et eller andet, og der har jeg jo så bare deltaget for ligesom at være en person mere, så de ikke står alene. (Pædagog på dagtilbud).

Ifølge projektlederen er dette en generel erfaring i projekt HandiLeg (men også i de øvrige projekter Hazelton har gennemført i andre sammenhænge), at formiddagene er bedst, fordi deltagerne er mest friske om formiddagen. Efter frokost er det ofte sværere at få legeaktiviteterne i gang, fordi mange af borgerne er trætte.

9.2.2. HandiLeg på bosteder samt på produktions- og værksteder

I modsætning til de gode erfaringer med implementering af HandiLeg i aktivitetshuse og på dagcentre på tværs af kommunerne har de medarbejdere, der arbejder på bostederne, en oplevelse af, at det har været langt vanskeligere at få HandiLeg passet ind i en travl hverdag. Dels er det vanskeligt at finde tid til det i en travl hverdag, og dels står medarbejderne ofte meget alene med opgaven. Derudover tilkendegiver nogle af medarbejderne, at de savner opmærksomhed fra ledelsen i forhold til at få organiseret det i praksis på tværs af medarbejdergruppen. Og endelig oplever flere af medarbejderne stor eller mindre modstand fra borgerne i forhold til at lege. I det følgende skal disse problemstillinger eksemplificeres.

På flere af bostederne har det været vanskeligt at få HandiLeg implementeret til trods for, at de medarbejdere, der har været primus motor på det, er optagede af det og gerne vil samarbejde med deres kolleger og ledelse herom. Nogle af de væsentligste barrierer handler om den tid og de personalemæssige ressourcer, som man fra ledelsens side har været villig til at afsætte hertil. Både i forhold til at drøfte, hvordan samarbejdet om gennemførelse og udvikling af HandiLeg kunne koordineres – kolleger og ledelse imellem. Men også helt konkret i forhold til et øget fokus og erfaringsdeling i forhold, hvilken betydning HandiLeg har for de

borgere, der har deltaget. To medarbejdere fra et bosted er meget engagerede i HandiLeg og giver udtryk for, at borgerne rigtig gerne vil det, men til trods herfor er det svært at få ledelse og kolleger til at prioritere, at der sættes tid af til planlægning heraf;

Jeg har på personalemøder de sidste par måneder rakt ud og rakt ud og rakt ud. Jeg har bedt om tid på personalemødet til at fortælle om HandiLeg. Jeg vil gerne lave et oplæg for mine kollegaer, om hvorfor er HandiLeg vigtigt. Så får jeg at vide, at det skal nok komme på som et punkt af min leder, og så næste gang hov nej, så har vi lige fået noget andet ind fra siden (...) Jeg er nødt til at have medspillere. Jeg kan ikke bære det alene, (...) Giv mig ti minutter på et personalemøde, så skal vi lave nogle lege. Oh - ti minutter, får jeg at vide af ledelsen. Det kan vi så sandelig ikke, men prøv at høre; ”hvis dine medarbejdere startede et personalemøde med at rende rundt og daske til hinanden og grine i ti minutter, så gik mødet bare...” (Pædagog på bosted).

En anden udfordring i forhold til gennemførelse af HandiLeg på flere af bostederne er, at borgerne, når de kommer hjem, enten er trætte efter en lang dag, eller at der på bostederne ofte er begrænset med personale ad gangen, der kan støtte op om aktiviteterne;

Det har noget at gøre med, at borgerne der, altså dels kommer de hjem fra A-huset, og så har de jo haft en hel dag der. Udover det, så har de mange andre aktiviteter, og så om aftenen er der kun to personer på til (...) jeg tror, de er tolv derovre (...). Så der er heller ikke rigtig (...) altså der er ikke helt ressourcerne til det, men borgerne er egentlig fyldt op med alle de andre ting, de skal, så derfor har de meldt fra (Koordinator for HandiLeg).

Flere af de medarbejdere, der arbejder på bosteder på tværs af kommunerne, har talt om, at de gerne vil fortsætte samarbejdet om gennemførelse af HandiLeg med de andre bosteder eller aktivitetssteder, men støder ofte ind i udfordringer i forhold til at få koordineret det i tid og rum;

Den anden pædagog er der aldrig i weekenden, men så var der bare ikke nogen tidspunkter, hvor hverken xxx eller yyy var derude, og så dør den bare allerede der. Man kan sige, at så mister (...) eller så tænker jeg ”arh okay, så bliver det altså svært at få det sådan til at blive en fast et eller andet hver fjerde et eller andet lørdag formiddag, så kører vi lige ud en times tid og laver noget HandiLeg”. (Pædagog på bosted).

En tredje udfordring har været navnet HandiLeg, som har gjort, at nogle af borgerne ikke havde haft lyst til at deltage, fordi det hedder leg, hvilket blev beskrevet tidligere i analysen. Flere steder har man derfor valgt at kalde det noget andet end HandiLeg.

Vi tænkte også, vi ville prøve at kalde det noget andet, fordi der var nogle borgere, som også skulle reagere på HandiLeg. Jeg tror, vi kaldte det hygge og sjov, og så viste det sig så alligevel, at de, som er med, det er nogle, som måske i virkeligheden er ligeglade

med, at det hedder HandiLeg, så jeg tror, jeg skal hjem og snakke med min kollega, om vi måske alligevel skal kalde det HandiLeg. I hvert fald gør vi sådan, at vi sætter en halv time af til noget stolegymnastik, og det er stole i rundkreds og så noget stolegymnastik-bold-halløj en halv times tid. Tæppebold kan de rigtig godt lide, det kan man godt lave siddende, og jeg synes, at de, som er med, får noget ud af det. De synes, det er sjovt, og man får altså også rørt sig lidt. (Pædagog på bosted)

Der er en del (borgere) nede ved os, der tænker, at det der med leg, det er bare slet, slet ikke noget for os. Og jeg er faktisk på arbejde. Altså de kan slet ikke se meningen i det. Og så er der rigtig mange, der rigtig gerne vil. (Medarbejder på produktionssted i forbindelse med midtvejsseminaret)

Som ovenstående udtalelse vidner om handler udfordringen i forhold til at implementere HandiLeg om flere ting. De værkstedsaktiviteter, der foregår på flere af produktionsstederne, handler om produktion. Men flere af borgerne har vist stor interesse for at kunne komme i praktik som legeinstruktør og have det som en del af deres job. Muligheden herfor er noget Lars Hazelton har været i dialog med flere af kommunerne om, og helt konkret er det blevet drøftet, om HandiLeg kunne indgå som en arbejdsopgave, fx en gang om ugen eller en gang om måneden for disse borgere. Det er en overvejelse, man har gjort bl.a. i Køge Kommune, hvor det blev drøftet på et vejledningsmøde i april 2019. Visionen herom vakte stor begejstring hos medarbejderne fra ITC og koordinatorerne for HandiLeg, og det var noget af det, man ville forsøge at arbejde videre med i Køge Kommune. Ligeledes blev muligheden for, om nogle borgere kunne få et virke som instruktører for andre som en del af deres arbejde, drøftet i Varde Kommune. Her var det på tale i forhold til borgere på produktionen på Energivej i Ølgod, hvor borgerne havde været ude på en friskole for at gennemføre en lege dag for 0-5. klasserne. Dette initiativ blev imidlertid sat på pause pga. omstændigheder omkring Covid19.

I Morsø Kommune havde man planer om, at man i efteråret 2020 ville lade fire-fem borgere fra den beskyttede beskæftigelse på Produktionen på N. A. Christens vej fungere som HandiLeg-instruktører for multihandicappede medborgere i naboinstitutionen "Sansehaven". Morsø er en af de kommuner, der synes at være sluppet lettest igennem COVID19 nedlukningen, og man har kunnet åbne mere op i efteråret 2020, end man har kunnet i de øvrige kommuner. Efter de sidste vejledninger i Morsø, som Lars Hazelton har gennemført i efteråret 2020, er man startet op med at give fire borgere fra produktionen på N.A. Christenssensvej mulighed for at fungere som instruktører på Sansehaven, som ligger umiddelbart ved siden af produktionen. Her er der pædagoger med fra begge steder og Lars Hazelton har været med som vejleder¹⁴.

I Slagelse har koordinatoren for HandiLeg, som er fritidskonsulent i kommunen, forsøgt at få iværksat, at de unge fra STU kunne komme i en praktikordning som legeinstruktører for medborgere med tungere handicaps, end de unge havde. Desværre blev dette samarbejde mellem de forskellige institutioner for vanskeligt, idet idéen ikke passede ind i de samlede uddannelsesplaner, der var lagt for de unge på STU. Og det er derfor ikke blevet realiseret.

14 Dette er sket efter at dataindsamlingen til denne undersøgelse er afsluttet, men ifølge projektlederen fungerer det godt, og instruktørerne giver udtryk for, at de glæder sig til aktiviteterne, og at de multihandicappede medborgere oplever stor glæde ved deres deltagelse.

9.3. Prioritering af medarbejderressourcer til implementering af HandiLeg

En af de væsentlige barrierer, som medarbejderne oplever i forhold til gennemførelsen af HandiLeg, er, at der mange steder er begrænsede medarbejderressourcer, som gør det praktisk muligt i en hverdag, hvor der skal foregå en hel masse. Flere steder synes der at mangle en fælles drøftelse af, hvordan HandiLeg kan tilrettelægges på en hensigtsmæssig måde, hvor der er afsat tid til at tale med kolleger og ledelse om planlægning og gennemførelse af HandiLeg.

Nogle steder er det op til personalet alene at stå for implementeringen af HandiLeg – mens HandiLeg er noget der prioriteres fra ledelsens side på andre steder i samme kommune. Undersøgelsen viser, at der er særdeles stor forskel på den opbakning og opmærksomhed indsatsen om implementeringen af HandiLeg har fået fra ledelsen på de enkelte steder, der har deltaget i projektet. Flere af de medarbejdere, der arbejder på bostederne, er typisk alene med en gruppe borgere. Og nogle medarbejdere oplever, at der til trods for at ledelsen har sagt ja til at ville engagere sig i HandiLeg det pågældende sted, ikke afsættes tid og ressourcer til at diskutere, hvordan HandiLeg bedst planlægges.

Vores leder vil også gerne have det til at fungere, men vi (medarbejdere) skal bare få det til at fungere. Vi skal bare sørge for at implementere det – og så skal det køre. Men det er ikke noget, vi sådan skal snakke om eller fortælle så meget om. (Pædagog på bosted ifm. midtvejsseminaret).

Flere steder giver medarbejderne i interviewene udtryk for, at HandiLeg fra ledelsens side italesættes som noget, man gerne vil og skal, men at der ikke sættes de fornødne personalemæssige ressourcer eller tid til rådighed ift. til gennemførelse og implementering af HandiLeg. Disse forhold gør, at medarbejderne flere steder har oplevet at stå meget alene med ansvaret for gennemførelsen af HandiLeg. Det til trods for, at borgerne rigtig mange steder gerne vil deltage i HandiLeg og efterspørger det, men hvor det alligevel ikke synes muligt at gennemføre på en hensigtsmæssig eller meningsfuld måde for de medarbejdere, der skal løfte opgaven.

Undersøgelsen viser, at en af de mest afgørende forudsætninger for, at HandiLeg fungerer som del af hverdagen rundt omkring på de enkelte bosteder og institutioner handler om, at ledelsen prioriterer det. Det gælder både de steder, hvor HandiLeg foregår som en fast tilbagevendende begivenhed som en del af den hverdagsrytme, der er på stedet, og de steder, der vælger at gennemføre HandiLeg mere ad hoc og spontant med fornemmelse for, hvornår der er borgere, der kunne have lyst til leg, og som griber bolden, når personalet indbyder til HandiLeg, eller selv efterspørger det.

På langt de fleste steder praktiseres HandiLeg på et på forhånd fastlagt ugentligt tidspunkt.

Hos os startede det med, at vi havde bevægelse og motion om onsdagen, og så startede HandiLeg, og så kom det ligesom ind ad bagvejen, så der var der allerede skabt rammerne for tidspunktet og for hvornår ... og så skal vi jo ikke stå og lave mad og alt det der, som I skal, så det skal vi ikke bruge tid på. Og der er ikke alle de der undskyld-

ninger for ikke at komme med ud at lave HandiLeg (Pædagog på bosted ved midtvejsseminaret, sept. 2019).

9.4. Det kollegiale samarbejde og engagement på tværs af institutioner og borgergrupper

Det var langt fra alle deltagere i HandiLeg, der kendte hinanden i forvejen, og kursusforløbene i HandiLeg fik betydning for, at kolleger, som sjældent har særlig meget at gøre med hinanden til hverdag, fik lært hinanden bedre at kende gennem deres deltagelse i kursusforløbet i HandiLeg. Det samme gjaldt borgergrupperne, der kommer fra mange forskellige steder, og kun har begrænset samvær med hinanden i hverdagen.

En medarbejder på et dag- og aktivitetscenter, der er meget aktiv i forhold til at gennemføre idræts- og bevægelsesaktiviteter for de borgere, hun arbejder med, fortæller i interviewet, at noget af det, der for hende har været mest betydningsfuldt i forbindelse med deltagelse i projekt HandiLeg, er, at hun oplever at have fået kolleger, der nu går ind for mere bevægelse og leg, end de tidligere har gjort. Deltagelse i HandiLeg har gjort, at hun oplever, at kollegerne er blevet mere fortrolige med det at iværksætte legeaktiviteter, også når hende, som plejer at stå for idræts- og legeaktiviteter, ikke er der;

Vi har jo haft idræt nede hos os i mange år, men det har kun været mig, der har stået for det. Nu har jeg fået tre nye kollegaer, der ved, når jeg hiver den der ting frem eller begynder på en sang, så ved de lige, hvad det er, der skal foregå, og det har simpelthen været en lettelse for mig, at, nu er det ikke kun mig, der står med ansvaret (...) Der er tre andre i huset, der er ligeså tændt for det der, som jeg er. (Medarbejder på dag- og aktivitetscenter, december 2019).

Analysen viser med al tydelighed, at det er vigtigt med gensidig opbakning men også et stort engagement i selve legen, for at det skal lykkes.

Det er vigtigt, at alle bakker op om dette, og at personalet er aktivt deltagende, så det smitter af på vores borgere. Og at legene skal tilpasses vores borgergruppe. Det vil sige, at niveauet ligger, så flest mulig kan deltage (Logbog).

Der hvor HandiLeg ville kunne komme op på den store klinge i forhold til en implementering - ikke kun i de enkelte kommuner men evt. også på tværs af kommuner – ville være, hvis HandiLeg formåede at bygge bro til andre borgergrupper uden for det socialpædagogiske område.

Altså jeg sidder bare sådan og tænker, at hele det her, vi har siddet og snakket om her, hvor at vi jo snakker meget om hvad gør legen og alt sådan noget, hele tiden synes jeg bare, det sådan popper op i hovedet på mig, at det der med at nedbryde fordomme, altså det er meget det, vi sådan er optaget afdet der med, at vores borgere kan komme ud og vise, at vi kan også godt lege, og vi kan have, altså med børnene der til OL og sådan... det er virkelig bare en sidegevinst.

9.5. Potentiale i forhold til et fortsat samarbejde på tværs af steder – oplevelsen af et fælles tredje

I fokusgruppeinterviewene er der blevet talt meget om, hvordan man kan forankre HandiLeg ved at samarbejde på tværs af steder i kommunerne.

Jeg tænker, at vi måske kunne bruge hinanden lidt mere. Altså i forhold til den dag, I var nede ved os.

I er jo velkomne til at komme. Vi har jo hver anden uge (...) hver anden mandag har vi HandiLeg. Altså den ene er det jo så med hele, og så den tredje mandag i måneden (...). Det er I jo velkomne til. Det er en åben invitation, hvis det kunne sætte (...), fordi det gav os noget.

De får skabt et sammenhold blandt de borgere, der bor der, som de reelt set ikke har set tidligere. Der har været en tendens til, at man trækker sig til egen bolig. Men alligevel er det sådan, som de oplever kommer frem, som de normalt ikke ser, som bliver nysgerrige (Koordinator for HandiLeg på midtvejsseminaret, 16. september 2019).

Som det er beskrevet tidligere var der i flere kommuner gjort spæde antræk til sådanne tværstedslige samarbejder, hvor de bedst fungerende borgere skulle være med til at stå for HandiLeg for fx de meget funktionshandicappede borgere. I Morsø er man i skrivende stund i gang hermed¹⁵. De sidste vejledninger og besøg i Morsø, som blev gennemført i efteråret 2020, fokuserede ifølge projektlederen på, ”hvad man kan ude på stederne her til vinter og hvis alt bliver lukket ned igen” dvs. at der nu er fokus på små lege og enkle spil, der kan afvikles for mindre grupper, der hvor der er mindre plads indendørs, til forskel fra de lege og spil der er blevet gennemført i det store legefællesskab for 15-30 deltagere. For nuværende har man fokus på, hvad man kan på mindre plads, og når man blot er 4-5 personer f.eks. på et bosted, eller i en isoleret gruppe på et dagcenter eller på et produktionssted. Det er projektlederens vurdering, at disse erfaringer vil få afgørende betydning for forankringen af HandiLeg på bostederne.

9.6. Samarbejde med uddannelsesinstitutioner, daginstitutioner og skoler

I Viborg Kommune blev Ungdomsskollegiet Tårnlys beboere inddraget som instruktører i HandiLeg i forbindelse med kursusforløbet i HandiLeg, og efterfølgende er de blevet indtænkt i det samarbejde, der er etableret med pædagoguddannelsen og pædagogisk assistentuddannelsen på VIA. På midtvejsseminaret i Gerlev Legepark fortalte koordinatoren for HandiLeg i Viborg Kommune bl.a. følgende herom;

¹⁵ Disse tiltag har ikke været en del af den samlede undersøgelses resultater, men pågår for nuværende, hvor denne rapport er ved at blive publiceret.

Vi har lavet et samarbejde med VIA i Viborg, som nu er mindst to gange om året. Nu er det måske mere fire til seks gange om året, at vi er inde og undervise på seminaret på pædagoguddannelsen og på pædagogisk assistentuddannelsen. Det har faktisk i lang tid været en kongstanke for mig. Vi har tit studerende fra VIA ude at lave forskellige aktiviteter med vores borgere, men jeg synes faktisk lige så godt, at vores borgere kan komme ind på VIA og vise hvem de er. Fordi på den måde har vi også mulighed for at bryde nogle af de barrierer ned omkring, hvordan det er at arbejde på handicapområdet. Og for vores borgere er det et kæmpestort løft, når de kommer ind og skal undervise. (Koordinator i Viborg kommune, midtvejsseminaret september 2019.)

De borgere, der har stået for formidlingen på pædagoguddannelsen, er bl.a. de unge fra ungekollegiet Tårnly. Men også borgere og medarbejdere fra aktivitetshuset Gimle i Bjerringbro har været med som legeinstruktører for de studerende på VIA.

I Slagelse Kommune havde man flere visionære planer i forhold til implementering af HandiLeg. En af idéerne handlede om lave et praktikforløb for STU¹⁶ eleverne. Den plan blev imidlertid ikke til noget, hvilket fremgår af en logbog fra medarbejderne ved STU, der bl.a. skriver;

Vi havde en ide om at kunne lave en evt. praktik som instruktør for vores elever, men er aldrig kommet videre med ideen, da der reelt kun var to elever at bygge det på, og de begge kom i et fuldtidspraktikforløb. STU'en indeholder foruden undervisning i det daglige på skolen også erhvervspraktikker på alle tre år, som de er tilknyttet STU, hvorfor eleverne også træder ind og ud af skemaet og det kan være udfordrende at fastlægge HandiLeg kontinuerligt med de samme instruktører (Logbog fra STU i Slagelse Kommune).

En anden visionær plan, der blev drøftet ved begge fokusgruppeinterviews i Slagelse Kommune, handlede om at etablere et HandiLeg korps, som kunne rykke ud i børnehaver, på skoler og på plejehjem. Idéen var at samle de medarbejdere og borgere, der havde deltaget i kursusforløbet, og sammen planlægge, hvordan man mere præcist kunne etablere et sådan HandiLeg-korps – som en såkaldt prøvehandling¹⁷.

Det, der skal ske nu, det er, at om en måneds tid, der indkalder jeg dem, der sidder her (medarbejdere der har deltaget i HandiLeg) og de andre, der er med, plus de borgere, der kunne have interesse i at blive en del af et HandiLeg-korps. Og så skal vi sammen

16 STU (Særligt tilrettelagte ungdomsuddannelser)

17 Hensigten med prøvehandling i Slagelse Kommune er at give alle medarbejdere i kommunen mulighed for at påvirke den organisation, som de er en del af. Med prøvehandling kan man gøre noget ved den måde, man samarbejder på, eller den måde, man løser sine opgaver på. Det kan man gøre på tre måder. Ved at arbejde med innovation, ved at arbejde med samskabelse eller i forhold til teknologi. Hensigten med at udvikle kommunen ved gennemførelse af prøvehandling er, at der stadig kommer flere opgaver til kommunerne, som bliver stadig mere komplekse og derfor er der behov for, at kommunen finder nye måder at løse opgaverne på. <https://www.slagelse.dk/kommunen/som-arbejdsplads/udvikling-i-kommunen/proevehandling>

finde ud af, hvor skal vi hen. Skal vi i børnehaver, skal vi i skoler, hvor skal vi starte, hvem har lyst til at komme med ud, og hvordan skal vi gøre det. Og så skal vi i gang. (Koordinator for HandiLeg i Slagelse Kommune, januar 2020).

Dette initiativ var tænkt som en såkaldt prøvehandling, som man arbejder med i Slagelse Kommune, men det er indtil videre ikke blevet realiseret.

I Vordingborg Kommune har koordinatoren for HandiLeg arbejdet med at designe og gennemføre en instruktøruddannelse af 'ambassadører'¹⁸, der forløber over otte dage, for dem der kunne have lyst til fungere som HandiLeg instruktører. Herom fortæller koordinatoren for HandiLeg;

Mine tanker var oprindeligt, at nu får vi uddannet de her ambassadører, og så kan de blive koblet til de enkelte instruktører rundt omkring, sådan så dem, der boede i xxx kunne komme ned til xxx (bostedet) hver onsdag, og nogle andre kunne komme om søndagen på yyy, og nogle kunne hjælpe mig rundt omkring for at løfte det hele. (Koordinator for HandiLeg, januar 2020).

Der var imidlertid færre borgere, der var interesserede i at deltage, end koordinatoren havde forventet.

Til det her instruktørkursus, havde jeg håbet, eller egentlig forventet, der kom omkring 10-15 borgere. Det gjorde der ikke. Vi er fem, og måske kommer der en sjette til, hvoraf tre af dem går i STU. Der skulle bare være mange flere. (Koordinator for HandiLeg, januar 2020).

Hvis det skal blive til noget, for de borgere, der viser interesse, er det af afgørende betydning, at teamledere og kontaktpersoner for borgerne bakker op om det, hvilket ikke altid sker.

Der var en borger, der bor i Stege, hvor jeg tænkte; "fint, fordi så kan han komme i praktik oppe på xxx", men der vurderede personalet så, at han havde rigeligt om ørerne og kunne ikke deltage, og så er der ... altså så er det også svært at motivere borgerne, fordi uh ej det er for meget, jeg må hellere melde fra, også fordi det er nyt. (...) Hvis ikke det bliver bakket ordentlig op fra kontaktpersonen, og hvad det ellers er, så kan det ikke lade sig gøre, fordi det er også noget med, at når de kommer (og siger), "jamen jeg vil egentlig gerne være det der HandiLeg-instruktør, men jeg kan simpelthen ikke overskue det og så videre". Den pædagogiske opgave ligger så i, at er det noget, du rigtig gerne vil, ja det er det, okay så må vi finde ud af, hvordan vi kan få det til at fungere for dig, men hvis ikke de tager den opgave på sig, så falder det, og det kan det meget nemt gøre, også fordi det er i konkurrence med alt muligt andet (Koordinator for HandiLeg, januar 2020).

18 I Vordingborg Kommune kalder man de uddannede legeinstruktører for "ambassadører"

10. Mulighedsrum i HandiLeg – og kunsten at indtage disse mulighedsrum

Projekt HandiLeg er udviklet på Gerlev Center for Leg og Bevægelse for mennesker med fysiske og psykiske udviklingshandicap. Igennem mere end 30 år har seniorkonsulent og legeinstruktør Lars Hazelton arbejdet med legeformidling i Gerlev og i forskellige legeprojekter i samarbejde med mange danske kommuner. Projekt HandiLeg, som er støttet af Trygfonden, er det seneste skud på stammen og har til formål at ”implementere og forankre HandiLeg som en pædagogisk metode, der fremmer social og fysisk aktivitet i hverdagslivet for mennesker med udviklingshandicap på bosteder, institutioner, arbejdspladser og dag- og aktivitetscentre samt i foreninger og klubber m.v. i danske kommuner”.

Denne etnografiske undersøgelse af HandiLeg viser, at der er et stort potentiale i forhold til, hvad HandiLeg *gør* ved deltagerne og deres samvær på tværs af borger og medarbejdergrupper. Deltagelse i HandiLeg har haft stor betydning for de deltagende borgere med udviklingshandicap og medarbejdere i kommunerne, som har fået nye erfaringer med kropslig leg og bevægelse sammen – både på legeinstruktørkurset, hvor både medarbejdere og borgere har deltaget, på midtvejsseminaret for medarbejdere, og ved deltagelse i vejlednings- og sparingsmøder og i de HandiLeg events, der er blevet gennemført i de syv deltagende kommuner indtil nu (september 2020).

Både medarbejdere og borgere har sammen erhvervet sig lege- og formidlingskompetencer på kursusforløbet i HandiLeg og har prøvet kræfter med at etablere HandiLeg lokalt de enkelte steder. Nogle borgere har selv haft mod og evner til at prøve kræfter med legeformidlingsrollen til HandiLeg – for nogle borgeres vedkommende internt på kurset og lokalt de enkelte steder, for andre borgeres vedkommende også eksternt, fx i det offentlige rum i forbindelse med gennemførelse af HandiLeg events, som projektlederen har understøttet. I forhold til gennemførelse af HandiLeg lokalt var man i starten af 2020 nogle steder godt i gang med at finde en form og rytme i forhold til at gennemføre HandiLeg. Dette var primært tilfældet på dagcentre og i aktivitetshuse i flere af kommunerne. Andre steder – primært på bosteder og produktionssteder - viste det sig at være noget vanskeligere for medarbejderne at gennemføre og implementere HandiLeg som en del af den pædagogiske praksis.

I det følgende vil der indledningsvist blive samlet op på en række væsentlige forhold i forhold til de erfaringer, medarbejderne i kommunerne har gjort sig med gennemførelse og implementering af HandiLeg. For det første samles der op på, hvilken betydning HandiLeg har fået for de deltagende borgere med udviklingshandicap og for medarbejderne, som arbejder med disse borgere. For det andet ses der på den kompetenceudvikling af medarbejdere og borgere, der er foregået på kursusforløbet og efterfølgende lokalt de enkelte steder, og hvilken betydning de høstede erfaringer har fået for den pædagogiske praksis lokalt. For det tredje samles der op på medarbejdernes oplevelser i forhold til visionen om at implementere HandiLeg, dvs. hvilke gode initiativer der er blevet virkeliggjort, og hvilke der er blevet udsat eller helt opgivet.

I forlængelse af disse opsamlende perspektiver diskuteres tre væsentlige spørgsmål, som har betydning for om og i hvilket omfang, det vil lykkes kommunerne at implementere Han-

diLeg fremadrettet - og på hvilke måder. Med det første spørgsmål rettes opmærksomhed på betydningen af *legens egenverdi* og betydningen af det legende samvær og de (nye) relationer, der blev etableret på tværs af borger- og medarbejdergrupper. Det andet spørgsmål, der stilles, handler om, hvordan man i kommunerne kan lykkes med at *genskabe* det fælles legerum og den atmosfære, som blev skabt i forbindelse med kursusforløbene i HandiLeg på tværs af borger- og medarbejdergruppe fra forskellige steder i kommunerne. Det tredje spørgsmål handler om, hvordan borgerne kan få mere reel indflydelse på deltagelse i HandiLeg og evt. også - for udvalgte borgeres vedkommende - ansvar for gennemførelse af HandiLeg aktiviteterne lokalt – understøttet af og i samarbejde med medarbejderne.

10.1. HandiLegs betydning – kropsligt, emotionelt og socialt

Projekt HandiLeg har skabt rum for et meningsfuldt fællesskab, hvor borgere med udviklingshandicap og de pædagoger, fysioterapeuter, konsulenter mv., der arbejder med disse borgere til daglig, har leget sammen og interageret kropsligt og emotionelt på tværs af meget store forskelligheder mellem de legende – i første omgang på kursusforløbet men i anden omgang også lokalt. De legende har bevæget sig med egen krop i interaktion med anden-kroppen i de mange forskellige bevægelses- og fangelege til HandiLeg, hvor de legende har udfordret sig selv og hinanden, oplevet fryden ved den vilde og atmosfærefyldte leg, øvet sig i kropslig bemestring og fordybet sig i legen. De legende er blevet emotionelt bevæget i det legende samvær med andre til HandiLeg.

Som noget særegent for den legende interaktion i HandiLeg har projektlederen, medarbejderne og i flere tilfælde også borgerne med udviklingshandicap endvidere indtaget rollen som *tredjekroppen* i det legende samvær. Tredjekroppen udgør en særdeles vigtig aktør i HandiLeg. De legende til HandiLeg bevæger sig med deres egen fysiske krop (egen-kroppen) og interagerer med de andres kroppe (anden-kroppen) i legen. Egen-kroppens sanselige *blik* for og anden-kroppens individuelle kropslige formåenhed og intentionalitet er af stor betydning. Mens nogle (kroppe) kan løbe hurtigt, er andre afhængige af hjælp fra anden-kroppen til at bevæge sig. Det er fx tilfældet for de fleste af de deltagere, der befinder sig i en kørestol. Men uanset om den legende befinder sig i en kørestol eller ej, har praksis på kurset i HandiLeg vist, at det er muligt at deltage i legen på næsten lige vilkår med de øvrige deltagere, når anden-kroppen har særligt blik for det legende subjekts intentionalitet og motivation. Tredjekroppen er altså en legekrop, som tager afsæt i egen-kroppens intentionalitet, sanselighed og motivation for at bevæge sig på en bestemt måde i den legende interaktion understøttet af anden-kroppen. Når det lykkes pædagogen eller medborgeren at indtage rollen som tredjekrop bliver legen en glædesfuld og meningsfuld oplevelse – både for borgeren og for pædagogen – og er et smukt eksempel på, hvilken afgørende betydning pædagogens kompetencer i forhold til at afstemme borgerens intentionalitet har for den måde, legen udspiller sig på.

Oplevelsen af et legefællesskab på tværs af store kropslige og mentale forskelle imellem de legende har betydet, at alle deltagere har oplevet et fællesskab i legen. Betydningen af at bevæge sig kropsligt i legen og at blive bevæget emotionelt i samværet med andre er stor for de borgere, der har deltaget. Og medarbejderne har i deres samvær med borgerne og kolle-

gerne set og mærket på egen krop, hvad HandiLeg kan og gør ved de legende. Disse ”gode” og atmosfærefyldte legeoplevelser til HandiLeg udgør et vigtigt afsæt for tilegnelsen af de legeformidlingskompetencer, som medarbejdere og borgere skulle få erfaring med på kurset og efterfølgende har forsøgt at arbejde videre med lokalt.

Samlet set har HandiLeg haft betydning for deltagerne bevægelsesglæde og glæde ved ”legen i sig selv”. I legen har deltagerne oplevet et rum for *selvforglemmelse*. Flere medarbejdere giver således udtryk for, at borgernes måde at agere på adskiller sig fra det, de ”normalt” oplever hos deres borgere. Men derudover har det legende samvær også haft betydning for medarbejdernes relationer til borgerne og deres personlige kendskab til kolleger på tværs af institutioner. HandiLeg har gjort, at medarbejderne har lært deres egne borgere at kende på nye måder, men også at borgere, som ikke kendte dem på forhånd, er blevet trygge og fortrolige med medarbejderne ved at have leget sammen.

10.2. Kompetenceudvikling i HandiLeg

På legeinstruktørkurserne i HandiLeg i de syv kommuner er borgere med udviklingshandicap og medarbejdere blevet præsenteret for en række forskellige bevægelseslege med elementer af fantasifuld historiefortælling og sang. De lege og spil, som Lars Hazelton har formidlet på kursusforløbet i HandiLeg, har deres udgangspunkt i de klassiske lege og historiske spil som Gerlev Center for Leg & Bevægelse på Gerlev Idrætshøjskole har formidlet igennem årtier. Det, der adskiller legeformidlingen i HandiLeg forløbet, er for det første det *tempo*, som legene introduceres og formidles i. Legene skal tilpasses mennesker med udviklingshandicap på forskellig vis, således at det giver mening for den enkelte borger. Derudover har et overordnet pædagogisk fokus været at afstemme legenes kompleksitetsgrad i forhold til de legendes kompetencer og motivation. Ofte er legene blevet formidlet så enkle som muligt, og er derefter blevet udviklet med flere regler og en øget kompleksitetsgrad afstemt i forhold til deltagerne. Lars Hazelton har i sin formidling af de enkelte lege fokus på at dele legene op i overskuelige forløb, som, hvis det giver mening for de legende, kan gentages i det uendelige eller videreudvikles med nye og mere komplekse og udfordrende regelsæt eller lege-måder. På kurset er der blevet eksperimenteret og improviseret. Der er blevet jongleret med tagrenner, bolde, tæpper og gummimåtter, og latter, skrig og skral har lydt i rummet og skabt en atmosfære af vildskab og morskab samt kropslig mestrings og ihærdighed. Efterfølgende har medarbejderne arbejdet på at fortsætte legen ved at etablere et legefællesskab på aktivitetssteder og dagcentre samt på bosteder og produktionssteder. Både på kurset og lokalt har deltagerne prøvet kræfter med selv at stå for formidling af lege for de øvrige deltagere, borgere og medarbejdere, som de har forberedt sig på hjemmefra.

Den læring, som projekt HandiLeg har taget sigte på, er primært en ikke-formel læring. Ud over denne intentionelle læring har deltagerne oplevet en mere uformel læring, som foregår på en mere indirekte måde, hvor medarbejderne har lært af hinandens erfaringer og tilgange, men også fået blik for borgernes legekompetencer og evne til at ”se hinanden” på nye måder - ved fx at være i vild leg sammen og samtidig omsorgsfuld og professionel. Det har været i praksis, at erkendelserne ofte er kommet.

Samlet set viser analysen, at deltagelse i legeinstruktørkurset i HandiLeg har haft stor betydning for rigtig mange af borgerne med udviklingshandicap og medarbejderne, som har deltaget. Medarbejderne har fået blik for og mange praktisk-pædagogiske erfaringer med, hvad HandiLeg *kan* i en pædagogisk sammenhæng – dels i forhold til deres egne borgere og dels i forhold til samværet borgerne imellem og mellem medarbejdere og borgere. Medarbejderne giver udtryk for, at de selv og deres borgere har fået mange meningsfulde oplevelser, erfaringer og ”legeformidlingskompetencer” på kurset og i det legende samvær med ”egne” og ”andre” borgere og kolleger på legeinstruktørkursusforløbet.

10.3. Implementering af HandiLeg i den pædagogiske praksis

Medarbejderne har sammen med borgerne måttet øve sig i at gennemføre HandiLeg og at skabe tid og rum for HandiLeg som en tilbagevendende fast del af hverdagen på en meningsfuld måde i forhold til de øvrige aktiviteter. Inden Danmark lukkede ned som en følge af COVID-19-pandemien var man (i begyndelsen af 2020) godt i gang med at udvikle en HandiLeg praksis for og sammen med borgere med udviklingshandicap på flere af aktivitetsstederne og dagcentrene på tværs af kommunerne. I interviewene gav mange af medarbejderne på aktivitetssteder og dagcentre udtryk for, at de oplevede at være godt på vej med at implementere HandiLeg som en del af den pædagogiske hverdagspraksis på disse steder. På bosteder og produktionssteder på tværs af de syv kommuner oplevede medarbejderne derimod flere steder, at de var meget mere udfordret i forhold til at skabe rum for gennemførelsen og organiseringen af HandiLeg som en del af hverdagen. Her oplevede medarbejderne, at det var svært at få HandiLeg integreret i hverdagens øvrige aktiviteter, og flere medarbejdere havde en oplevelse af at stå meget alene med opgaven, hvilket der var flere grunde til. For det første gav medarbejderne på bostederne flere steder udtryk for, at der ofte kun er en eller få medarbejdere på arbejde ad gangen, hvilket gør det vanskeligt at gennemføre HandiLeg. En anden udfordring var en oplevelse af manglende ledelsesopbakning til trods for, at HandiLeg i projektsammenhæng blev italesat, som noget man gerne vil de pågældende steder. Medarbejdernes oplevelse var imidlertid, at der fra ledelsens side ikke blev afsat tid og ressourcer til planlægning og koordinering af HandiLeg aktiviteterne.

10.4. Legens egenverdi

”At lege og bevæge sig” i kropslig interaktion med andre samt *”at blive bevæget”* emotionelt i samværet med andre legende repræsenterer en værdi i sig selv. Legen har en værdi i sig selv. Fænomenet HandiLeg peger på den ene side væk fra et snævert og målrettet fokus på fysisk sundhed og udvikling. På den anden side skaber HandiLeg livskvalitet og mentalt og kropsligt velbefindende hos de legende. Samlet set kan man derfor sige, at projekt HandiLeg ”surfer” på det dilemma, der ligger i, at HandiLeg i sig selv er et formålsløst forehavende, som det ikke er meningen, at der skal komme noget bestemt ud af. Men samtidig med, at legen er nok i sig selv, *gør* legen og samværet noget ved deltagernes fysiske (kropslige) bevægelse og mentale sundhed.

10.5. At skabe "social bevægelse" på tværs af borger- og medarbejdergrupper

Et væsentligt spørgsmål, som undersøgelsen rejser, handler om, hvorvidt borgerne reelt set gives mulighed for at deltage i og tage medejerskab i forhold til implementeringen af HandiLeg på den lange bane. I skrivende stund, hvor de fleste aktiviteter for borgere og medarbejdere er sat på pause forårsaget af COVID-19-pandemien, står det endnu uklart, hvordan man i kommunerne vil vælge at arbejde videre med de tiltag, som der er taget initiativ til i forbindelse med deltagelsen i projekt HandiLeg. Her til sidst skal det imidlertid diskuteres og perspektiveres, hvordan man med fordel kunne tænke gennemførelse af HandiLeg og borgernes hverdagsliv og beskæftigelse grundlæggende anderledes, end det sker i kommunerne i dag.

Det legende samvær, som borgere og medarbejdere har delt, og de (nye) relationer, som blev skabt borgerne imellem, mellem borgere og medarbejderne og mellem medarbejderne indbyrdes, til HandiLeg, rummer et potentiale, i forhold til også at påvirke det sociale samvær mellem borgere og medarbejdere på tværs af institutioner og steder i en positiv retning. Men for at dette sociale legende fællesskab skal kunne genskabes, fordrer det, at der fra de enkelte steder findes en vilje til at prioritere at det sker, dvs. at det indtænkes i stedernes planlægning af øvrige aktiviteter, og at der sættes de nødvendige tids- og planlægningsmæssige ressourcer af hertil. Det vil, som undersøgelsen peger på, for det første kræve et stort engagement hos medarbejderne, der skal turde og ville kaste sig ud i legen. For det andet fordres det, at der er ledelsesopbakning og en målrettet prioritering, der gør, at HandiLeg indgår som en naturlig del af hverdagen. Sidst men ikke mindst kræver det, at der er en vilje til at gentænke borgernes beskæftigelse på en sådan måde, at borgere på tværs af institutioner og steder kan mødes til HandiLeg i dagtimerne, hvor det er muligt at samle borgere på tværs af institutioner.

10.5.1. At indtænke HandiLeg som en væsentlig del af borgernes beskæftigelse?

Undersøgelsen har vist, at der flere steder er blevet talt om muligheden for, at nogle borgere med udviklingshandicap i den lette ende kan medinddrages eller selv stå for gennemførelse af HandiLeg aktiviteter for deres medborgere. Dette fordrer en nytænkning ift. den beskæftigelse, disse borgere varetager for nuværende. En nærliggende mulighed i forhold til implementering af HandiLeg i kommunerne kunne være at arbejde videre med visionen om, at gennemførelse af HandiLeg ikke alene var kendetegnet ved noget, borgerne kun deltager i, men at HandiLeg kunne udgøre en væsentlig del af de bedst fungerende borgeres beskyttede beskæftigelse. Flere af borgerne med udviklingshandicap, som har deltaget på kurset, har vist interesse for og ikke mindst haft flair for formidling af HandiLeg. Lars Hazelton har i samarbejde med kommunerne haft et par borgere i praktik som legeinstruktør – med sigte på, at de skulle kunne stå for legeaktiviteter i forskellige sammenhænge. Projektlederen fortæller følgende herom;

Jeg havde en af borgerne med som min praktikant en gang i Skælskør. Han var dygtig og fik ros og han "voksede". Men hvis han skulle i praktik igen, hvem skulle så med som pædagog – hvem havde ansvaret? Kulturhuset havde ikke de personalemæssige

ressourcer til at tage med og Skælskør havde deres egne – ingen ser borgeren som en ressource, der kan tilføre noget, men kun som ”en belastning”, og så strander det jo på trods af de ellers gode intentioner. (Hazelton, september 2020).

Denne borgers praktik blev med andre ord kun muliggjort i kraft af, at projektet HandiLeg og projektlederen udgjorde den ekstra ressource, der skulle til. Og spørgsmålet er om de initiativer, der for nuværende tages i Morsø Kommune i forhold til, at borgerne fra Produktionen skal stå for HandiLeg for borgerne i Sansehaven vil blive forankret, når projekt HandiLeg ikke længere understøtter dette arbejde. Her er det en vigtig forudsætning, at de fornødne personalemæssige ressourcer mv. afsættes hertil, hvis initiativet skal fortsætte.

10.5.2. At skabe mulighed for at HandiLeg er noget man kan gå til?

En anden overvejelse, der har været drøftet, er muligheden for, at HandiLeg er noget, man kan ”gå til”. Dette har bl.a. været drøftet i Køge Kommune, hvor man har overvejet, om HandiLeg kunne være noget, man kan gå til, ligesom man kan gå til forskellige former for idræt i foreningsregi. Sundhedskonsulenten og koordinatoren for HandiLeg i Køge Kommune reflekterede over dette i det sidste fokusgruppeinterview og forestillede sig, at det kunne finde sted i kommunens nye store sundhedshus;

Jeg sidder og får en tanke, og det er fordi nu bor vi i det her (Sundheds)hus, og her kan man jo gå til noget. Der er folk, der går til sådan noget senior-fitness, og vi har også jump for fun, som er for overvægtige børn. Tænk om man kunne ”gå til HandiLeg”. (Koordinator for HandiLeg og sundhedskonsulent).

Denne tanke er nærliggende, ikke mindst fordi lokalerne i det nybyggede Sundhedshus indbyder hertil, og der er god adgang for borgere med tunge funktionsnedsættelser. På ITC i Køge Kommune tilbyder en af de medarbejdere, der har deltaget i HandiLeg et tilbud om HandiLeg en gang om ugen, som er kommet op at stå efter genåbningen i november 2020, men det er udelukkende et tilbud for de borgere med direkte tilknytning til ITC. I Morsø Kommune har koordinatoren, som er idrætskonsulent i kommunen oprettet tre hold på Morsø Kompetencecenter, hvor der både tilbydes bevægelse og HandiLeg. Men dette er heller ikke et åbent tilbud. Men der tages initiativer lokalt, som det er værd at have fokus på – og som hvis det fortsat understøttes vil kunne udvikles til at være et tilbud for flere borgere med udviklingshandicap på tværs af steder og institutioner i kommunerne.

10.6. Erfarings- og videndeling samt samskabelse om HandiLeg på ledelsesniveau

De sidste tiltag på projekt HandiLeg i form af opfølgende vejledningsmøder og events mv. er som beskrevet ikke fuldført med udgangen af 2020. Som følge af COVID 19 er gennemførelsen af de sidste tiltag blevet udskudt, men i kraft af beslutningen om projektets forlængelse vil disse blive gennemført i løbet af 2021. Dette åbner op for, at kommunerne i dialog med

Lars Hazelton og hinanden på tværs af medarbejdergrupper og ledelsesniveau kan arbejde videre med en forankring og implementering af HandiLeg som en pædagogisk indsats i kommunerne. Denne undersøgelse har vist, at de medarbejdere der har deltaget i forløbet har haft stor glæde og udbytte af den viden- og erfaringsudveksling, der har fundet sted på tværs af steder og kommuner – bl.a. på midtvejsseminaret. Men den vidner også om, at dialogen og videndelingen kun i mindre omfang er foregået på ledelsesniveau. Det vil derfor være hensigtsmæssigt, at den fortsatte dialog, på tværs af medarbejdere og koordinatore for HandiLeg også vil foregå på et overordnet ledelsesniveau i kommunerne, hvilket på baggrund af de hidtidige erfaringer ville kunne bidrage til en forankring af HandiLeg i form af mere varige tiltag og hverdagspraksisser. I de fælles bestræbelser på at implementere HandiLeg lokalt vil det derfor være hensigtsmæssigt, om den fortsatte dialog og videndeling i gennemførelsen af de sidste vejledningsmøder mv. inddragede ledelsesniveauet på tværs af de deltagende kommuner. Forankringen af HandiLeg ville herved kunne tænkes et skridt videre – og i bedste fald bidrage til tværkommunale og regionale samarbejder og samskabelse om borgere med udviklingshandicaps hverdags- og arbejdsliv. De foreløbige ansatser, der er gjort i forhold til samarbejder med børnehaver og skoler, med professionsuddannelser (bl.a. pædagoguddannelsen på VIA i region Midtjylland), samt idéen om en HandiLeg-bande, som har været på tegnebrættet i region Sjælland mv. kunne fortjene at blive udfoldet i en større skala. Forhåbentlig vil denne undersøgelse kunne bidrage til dette videre arbejde.

Litteratur

Aggerholm, Kenneth (2020); *Handicap – om det pædagogiske arbejde med besværligheder, forhindringer og ulemper*. I: Sans for Bevægelse, livsnerven i pædagogisk arbejde. Red; Ole Lund og Jens Ole Jensen. Hans Reitzels Forlag.

Anderson, Sally (2017); *Socialitet – samværets flertydighed*. I: Pædagogisk Antropologi – tilgange og begreber. Red. Eva Gulløv, Gritt B. Nielsen & Ida Wentzel Winther. Hans Reitzels Forlag. København.

Ahler, Maja (2013); *Lars Legemester & HandiLeg*. Center for Handicap og Bevægelsesfremme, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet. Movements, 2013:12.

Bateson, G. (2000); *A Theory of Play and Fantasy*. I: Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology. Chicago: University of Chicago Press.

Christensen, M. K. (2011). Problembaseret læring. I L. F. Thing, & U. Wagner (red.), *Grundbog i Idrætssociologi* (1. udg., s. 146-156). Munksgaard.

Dam, Jørn (2020); *Empati – på et fundament af kropslighed og bevægelsessansning*. I: Sans for Bevægelse, livsnerven i pædagogisk arbejde. Red; Ole Lund og Jens Ole Jensen. Hans Reitzels Forlag.

Damkjær, Søren (1991); *Bevægelseslege*. I: Turneringer, lege og fester – idræt er mere end gymnastik og sport. Redigeret af Jørn Hansen, Niels Kayser Nielsen og Jim Toft. Idrætshistorisk Årbog 1991. 7. Årgang. Odense Universitetsforlag.

Dannesboe, Karen Ida (2017); *Sted – situerede erfaringer*. I: Pædagogisk antropologi – tilgange og begreber. Red. Eva Gulløv, Gritt b. Nielsen & Ida Wentzel Winther. Hans Reitzels Forlag. København.

Eichberg, Henning (2013); *How to study Body Culture: Observing Human Practice*. I: Tæt på Kroppen. Red. Henning Eichberg, Lis Engel, Helle Winther. Idrottsforum.org.

Eichberg, Henning (2015); *Da legen kom drillende til Gerlev*. Oplæg i forbindelse med legekonference på Gerlev Idrætshøjskole, 8. november 2015.

Eichberg, Henning (2013); *“Du kan ikke fange mig...” Om leg og sport*. I: Leg gør os til mennesker. En antologi om legens betydning. FDF.

Ellström, P-E. (1997). *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet. Problem, begrepp och teoretiska perspektiv*. Publica. Stockholm.

Engel, Lis og Winther, Helle (2013); *Tæt på kroppen i nutidens og fremtidens idrætsforskning*. I: Tæt på Kroppen. Red. Henning Eichberg, Lis Engel, Helle Winther. Idrottsforum.org.

Forebyggelseskommissionen (2009); Vi kan leve længere og sundere. Forebyggelseskommissionens anbefalinger til en styrket forebyggende indsats.

Fristrup, Tine (2004); *Specialpædagogikkens sociale forhold*. I: Specialpædagogisk Praksis – indspil og udspil. Red; Niels Egelund. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Gibson, James J. (1977); *The theory of affordances*. In: Shaw, R.E. & J.B. (eds.) Perceiving, Acting and Knowing.

Goodley, Dan & Runswick-Cole Katherine (2015); *Big Society? Disabled people with the label of learning disabilities and the queer(y)ing of civil society*. Scandinavian Journal of Disability Research, 17:1, 1-13, DOI: 10.1080/15017419.2014.941924

Frørup, Anna Kathrine (2016); *Pædagogisk arbejde som evaluerende, dokumenterende praksis*. I: Pædagogiske ballader – perspektiver på pædagogens faglighed. Red: Line Togsverd & Jaap Rothuizen.

Gulløv, Eva (2017); *Institution – formaliserede fællesskaber*. I: Pædagogisk antropologi – tilgange og begreber. Red. Eva Gulløv, Gritt b. Nielsen & Ida Wentzel Winther. Hans Reitzels Forlag. København.

Hamre, Bjørn (2010); *Fællesskab i socialpædagogikken i et historisk perspektiv*. I: Fællesskab i forskellighed. Specialisering og det fælles i pædagogisk arbejde. Red.; Ulla Liberg & Carsten Schou. Akademisk Forlag, København

Hastrup, Kirsten (1992); *Det antropologiske projekt – om forbløffelse*. Gyldendal. Nordisk Forlag A/S, København.

Hastrup, Kirsten (2010/2003); *Introduktion. Den antropologiske videnskab*. I: Ind i Verden. En grundbog i antropologisk metode. Hans Reitzels forlag, Denmark.

Hazelton, Lars (2020); *HandiLeg*. Gerlev: Forlaget Bævnebanke - Gerlev Idræthøjskole, 2020. ISBN: 978-87-88986-64-8 (PDF) <https://centerforleg.dk/handileg/>

Hazelton, Lars; Årsrapporter for Handileg, 2018 & 2019 udarbejdet til Trygfonden og de deltagende kommuner.

Huizinga, Johan; *Homo Ludens. Om kulturens oprindelse i leg*. På dansk ved Niels Christian Lindtner. Gyldendal. 1963.

Hviid, Pernille & Villadsen, Jakob Waag (2017); *Et kulturelt-eksistensielt udviklingspsykologisk perspektiv på leg*. I: Dansk Pædagogisk Tidsskrift 4/2017 – Tema: Homo Ludens - et opråb for legen.

Ibsen, Bjarne og Espersen, Helle Hygym (2016); *Kommunernes samarbejde med frivillige aktører*. Side 4-13 Tidsskrift for Kultur og Fritid - Folkeoplysning.

Jensen, Jens-Ole (2020); *Bevægelsesglæde – et fysisk, metafysisk, traditionsbundet og forpligtende fænomen*. I: Sans for Bevægelse, livsnerven i pædagogisk arbejde. Red; Ole Lund og Jens Ole Jensen. Hans Reitzels Forlag.

Jensen, Jens-Ole (2019); *Vild leg – det dionytiske i leg*. I: Legens Magi – om det professionelle arbejde med at forstå, inspirere, understøtte og rammesætte 1-6-årige børns leg; Red: Lise Hostrup Sønnichsen & Hanne Hede Jørgensen. Akademisk Forlag.

Jensen, Ole Gybel (2002); *I legens land: et udviklingsprojekt*. I: Specialpædagogik - Tidsskrift for Specialpædagogik og inklusion. Årgang 22 nr. 1 s. 45-51.

Jespersen, Eigil (2020); *Selvbevægelse – Mellem aktivisme og passivisme*. I: Sans for Bevægelse, livsnerven i pædagogisk arbejde. Red; Ole Lund og Jens Ole Jensen. Hans Reitzels Forlag.

Jerg, Kim & Nielsen, Kaare Werner (2014); *Improvisation i et pædagogfagligt perspektiv*. I. pædagogens grundfaglighed. Grundbog til pædagoguddannelsen. Ida Konerup og Torben Næsby (red) Dafolo.

- Jørgensen, Hanne Hede (2019); *Humor, leg og latter*. I: Legens Magi – om det professionelle arbejde med at forstå, inspirere, understøtte og rammesætte 1-6-årige børns leg; Red: Lise Hostrup Sønnichsen & Hanne Hede Jørgensen. Akademisk Forlag.
- Kampmann, Jan (2008); *Atmosfæriske forstyrrelser*. I: Atmosfære i pædagogisk arbejde. Red. Søren Dupont og Ulla Liberg, Akademisk Forlag, København, 2008.
- Kampmann, Jan (2013); *Legens betydning for børn*. I: Leg gør os til mennesker – en antologi om legens betydning. Red; Jakob Zakarias Eyermann, Jesper Carlén Winther & Per Jørgensen. Forlaget 55 Nord P/S. Fredericia
- Karpatschhof, B. (1998). Competence – an introduction. *Psyke & Logos*, 19, 353–358.
- Kirkeby, Inge Mette, Gitz-Johansen, Thomas og Kampmann, Jan (2005): *Samspil mellem fysisk rum og hverdagsliv i skolen*. I: Arkitektur, krop og læring af Kristian Larsen (red.), Hans Reitzels forlag, København.
- Kisso, Anne-Merete (2013); *Idræt, handicap og social deltagelse*. Ph.d.-afhandling. Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning. Roskilde Universitet. April 2023
- Kisso, Anne-Merete & Therkildsen, Bo (2008); *Tilpasset Idræt og Bevægelse - en introduktion*. Udgivet af Handicapidrættens Videnscenter i samarbejde med VIA University College, UCL Lil- lebælt, Dansk Handicap Idræts-Forbund, MarselisborgCentret ISBN: 978-87-90388-15-7
- Klinge, Louise (2017); *Lærers relationskompetence: kendetegn, betingelser og perspektiver* (Dafolo)
- Klinge, Louise (2018); *Relationskompetence*. Pædagogisk rækkevidde 1-11. Aarhus Universitets- forlag
- Landsforeningen LEV; *Hvad vil det sige at være udviklingshæmmet?* https://www.lev.dk/media/615379/hvad-vil-det-sige-at-vaere-udviklingshaemmet_2018.pdf
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Learning in doing: Social, cognitive, and computational perspectives. Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511815355>
- Lund, Ole (2020); *Lidenskab – lidenskabelige bevægelser i pædagogisk praksis*. I: Sans for Bevægelse, livsnerven i pædagogisk arbejde. Red; Ole Lund og Jens Ole Jensen. Hans Reitzels Forlag.
- Lund, Ole (2019); *(Be)Draget ind i legen – når pædagoger deltager i børns ”frie” leg*. I: Legens Magi – om det professionelle arbejde med at forstå, inspirere, understøtte og rammesætte 1-6-årige børns leg; Red: Lise Hostrup Sønnichsen & Hanne Hede Jørgensen. Akademisk Forlag.
- Møller, Jørn (2000); *Gamle Idrætslege i Danmark - Snøre Vibe og 99 andre kamp- og kaplege*. Gerlev, Forlaget Bavnebanke.
- Møller, Jørn (2010); *Med leg skal land bygges*. Redigeret af Karen-Lis Egedal Kirschhoff & Henning Eichberg. Bevægelsesstudier 10. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet i samarbejde med forlaget Bavnebanke, Gerlev Idrætshøjskole.
- Møller, Jørn (2001); *Nærvær - forsøg på en nem definition af leg*. Forum for Idræt, 17(1). Redigeret af Jørn Hansen og Thomas Skovgaard. <https://doi.org/10.7146/ffi.v17i0.31742>.

Nick Hodge & Katherine Runswick-Cole (2013); *'They never pass me the ball': exposing ableism through the leisure experiences of disabled children, young people and their families*. Children's Geographies, 11:3, 311-325.

Nielsen, Niels Kayser (2013); *Topografi, krop og idræt – eller noget om at få en røget fisk som tak for kampen*. I: Tæt på Kroppen. Red. Henning Eichberg, Lis Engel, Helle Winther. Idrattsforum.org.

Niss, M. A. (1999). Kompetencer og uddannelsesbeskrivelse. *Uddannelse*, 9, 21-29.

Olofsson, Birgitta Knutsdotter (1992); *Skal vi lege? Om voksnes betydning for børns leg*. Forlaget Børn og Unge. København.

Olofsson, Birgitta Knutsdotter (1990); *Leg for livet. Iagttagelser og forskning om 0-7-åriges leg*. Forlaget Børn og Unge. København.

Palludan, Charlotte (2017); *Ulighed – institutionaliserede dominanslogikker*. I: Pædagogisk antropologi – tilgange og begreber. Red. Eva Gulløv, Gritt B. Nielsen & Ida Wentzel Winther. Hans Reitzels Forlag. København.

Petersen, Lise Specht (2014); *Legepladsens betydning for legen – sammenhænge mellem leg og arkitektur*. Ph.d. Afhandling forsvaret den 5. december 2014 på Syddansk Universitet.

Petersen, Lise Specht (2018); *En forskningsbaseret undersøgelse af My Playground: et midlertidigt byrum i fire byer i forbindelse med Europæisk Kulturhovedstad Aarhus 2017*. Movements 2018:2. Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.

Petersen, Lise Specht (2019); *Legeskibet – en forskningsbaseret evaluering*. Movements, 2019:7 Odense: Institut for Idræt og Biomekanik, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, 2019.

Petersen, Lise Specht (2020); *Drømmeskibet - en forskningsbaseret undersøgelse af leg og samvær i det maritime oplevelsesunivers på Museet for Søfart i Helsingør*. Movements, 2020:5. Odense.

Pettersen, Roar, C. (2001) *Problembaseret læring - for elever, studerende og lærere: en grundbog i PBL*. Dafolo.1. udgave. 2001.

Rasmussen, Kim (2016); *Pædagogik og de institutionelle rammer*. I: Pædagogiske ballader – perspektiver på pædagogens faglighed. Red: Line Togsverd & Jaap Rothuizen. Samfundslitteratur.

Rasmussen, Kim (2016); *Pædagogik som myndiggørelse*. Om pædagogikken som et demokratisk projekt. I: Pædagogiske ballader – perspektiver på pædagogens faglighed. Red: Line Togsverd & Jaap Rothuizen. Samfundslitteratur

Rasmussen, Kim (2010); *Om betydningen af sociale relationer og netværk for børn og unge med handicap*. I: Fællesskab i forskellighed. Specialisering og det fælles i pædagogisk arbejde. Red.; Ulla Liberg & Carsten Schou. Akademisk Forlag, København.

Rasmussen, Kim: *Sociologens fotografiske feltnoter, et bidrag til 'thick description'?* I Sosiologi i dag, årgang 37, nr. 1/2007.

Romild, Lars (2010); *Til ingen verdens nytte – Frihed som meningsfyldt vilkår for menneskers fællesskaber*. I: Fællesskab i forskellighed. Specialisering og det fælles i pædagogisk arbejde. Red.; Ulla Liberg & Carsten Schou. Akademisk Forlag, København.

Sandseter, Ellen Beate Hansen (2014); *Boblende glede og sug i magen: risikofylt lek i barnehagen*. I: Sandseter, E.B.H. & Jensen, J-O. (red.) Vilt og farligt. Om barn og unges bevægelseslek. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.

Sandseter, Ellen Beate Hansen (2011); *Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of thrilling Experiences*. Evolutionary Psychology, 2011, 9(2): 257-284.

Sandseter, Ellen Beate Hansen (2009); *Characteristics of risky play*, Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 2009, 9:1, 3-21.

Saugstad, Tone (2017); *Leg – et pædagogisk paradoks?* I: Dansk Pædagogisk Tidsskrift 4/2017 – Tema: Homo Ludens - et opråb for legen.

Schultz Jørgensen, Per, (2001); *Kompetence – overvejelser over et begreb*. Nordisk Psykologi, 2001, 53, 181-208.

Schultz-Jørgensen (2010); *Fællesskab i forandring*. I: Fællesskab i forskellighed. Specialisering og det fælles i pædagogisk arbejde. Red.; Ulla Liberg & Carsten Schou. Akademisk Forlag, København

Sundsøl, Einar & Øknes, Maria (2017); *Om å stille feil spørsmål i lekforskingen*. I: Dansk Pædagogisk Tidsskrift 4/2017 – Tema: Homo Ludens - et opråb for legen.

Sønnichsen, Lise Hostrup (2019); *Alle børn har ret til at lege*. I: Legens Magi – om det professionelle arbejde med at forstå, inspirere, understøtte og rammesætte 1-6-årige børns leg; Red: Lise Hostrup Sønnichsen & Hanne Hede Jørgensen. Akademisk Forlag.

Togsverd, Line og Rothuizen, Jan Jaap (2016); *Indledning. Pædagogik og opdragelse som ballade. Om pædagogik som en menneskelig udfordring*. I: Pædagogiske ballader – perspektiver på pædagogens faglighed. Red: Line Togsverd & Jaap Rothuizen. Samfundslitteratur.

Tuft, Karsten (2016); *Leg, pædagogik og viden*. I: Pædagogiske ballader – perspektiver på pædagogens faglighed. Red: Line Togsverd & Jaap Rothuizen. Samfundslitteratur.

Tuft, Karsten (2019); *Legens eksistentielle betydning*. I: Legens Magi – om det professionelle arbejde med at forstå, inspirere, understøtte og rammesætte 1-6-årige børns leg; Red: Lise Hostrup Sønnichsen & Hanne Hede Jørgensen. Akademisk Forlag.

Thybo, Peter (?) *"Det Dobbelte KRAM" - et salutogent arbejdsgrundlag for temagrupper om Mental Sundhed i Sund By Netværket*.

Wahlgren, B. (2009); *Transfer mellem uddannelse og arbejde*, København, Nationalt Center for Kompetenceudvikling.

Winther, Helle (2020); *Lær med kroppen*. Højskolens 10 bud. FFD's Forlag.

Winther, Helle (2013); *Bevægelsespsykologi*. I: Tæt på Kroppen. Red. Henning Eichberg, Lis Engel, Helle Winther. Idrottsforum.org.

Winther, Helle; Kissow, Anne-Merete; Pedersen, Mogens Theisen; Sandahl, Carsten (2018) *Forundersøgelse om Team Tvilling: Når Bevægelse Bevæger. Om betydningen af positive kropoplevelser, ligeværdige relationer og identitetsudviklende fællesskaber for mennesker med store bevægelsesbegrænsninger*. København. Institut for Idræt og Ernæring, Københavns Universitet.

Winther, Søren C. og Lehmann, Vibeke (2008); *Implementering af politik*. Hans Reitzels Forlag.

Bilag 1

LOGBOG ifm. HANDILEG i syv danske kommuner (2018-2020)

Dato for udfyldelse Dag/Måned/År/	”Sted”	Kommune	Udfyldt af
Antal gange vi har lavet HandiLeg i perioden	Vi havde HandiLeg i ca. så lang tid ad gangen	Antal borgere der deltog i Handileg	Antal medarbejdere der deltog i Handileg

Refleksioner om egen LEGEPRAKSIS							
Hvilke(n) leg(e)? (nævn eller beskriv legene)	Hvilke overordnede erfaringer gjorde vi ...?	Hvad virkede godt...?	Hvilke <i>udfordringer</i> stødte vi ind i...?	Hvilke justeringer af legen gjorde vi undervejs i legen eller i forhold til tidligere praksis med samme leg?	Vi oplevede følgende <i>atmosfære</i> i rummet og i samværet mellem de legende, da vi legede denne leg:	Vi oplever, at denne leg synes særlig god/ meningsfuld for en specifik borgergruppe – (beskriv hvilke borgere og hvorfor...?)	

Logbogen sendes løbende (ca. 1 gang om måneden) til forsker Lise Specht Petersen og cc til projektleder Lars Hazelton

Generelle oplevelser med HL i perioden	Pædagogisk udvikling:	Social udvikling	Trivsel	Samværsformer mellem borgere og personale	Organiseringen af Handileg
Vi oplevede at <u>borgerne</u> ved HL var:	Vi oplever, at <u>borgerne</u> kan gøre følgende i HL:	Vi fornemmer følgende " <u>stemning</u> " hos <u>borgerne</u> under/efter HL:	Vi kan se, at HL påvirker <u>borgernes trivsel</u> på følgende måde:	Når vi gennemfører HL oplever vi, at <u>relationerne mellem borger og personale</u> er karakteriseret ved at;	Vi organiserer Handileg på <u>vores sted</u> på følgende måde;
Vi oplevede, at <u>personalet</u> ved HL var:	Vi oplever, at vi/vore <u>kollegaer</u> kan gøre følgende i HL:	Vi fornemmer følgende " <u>stemning</u> " blandt <u>personalet</u> under/efter HL:	Vi oplever, at HL har indvirkning på <u>personalets trivsel</u> på følgende måde:	Samværet mellem personale og borgere ændrer sig når vi gennemfører HL i retning af;	Organiseringen af gennemførelsen af <u>Handileg</u> på tværs af " <u>steder</u> " i vores kommune foregår på følgende måde:
Vi havde en <u>seriøs oplevelse</u> ved HL, som handlede om:	Mens vi havde HL kunne vi se at:	Vi ser en social udvikling på " <u>stedet</u> " i retning af følgende under/efter HL:	Vi har oplevet følgende <u>konkrete ændring(er)</u> i forhold til <u>borgerens trivsel</u> :	Vi har haft en <u>seriøs oplevelse</u> ved HL, som <u>handler om relationen</u> mellem personale og borgere:	Vi oplever, at <u>samarbejdet mellem ledelse og medarbejdere</u> om gennemførelsen af <u>Handileg</u> fungerer på følgende måde:
Vi synes, at vi har <u>lært</u> følgende om HL:	Næste gang vi har HL vil vi være opmærksomme på/arbejde med følgende:	Vi kan se <u>udviklingen</u> gennem følgende reaktioner:	Vi oplever, at <u>personalets holdning til leg og bevægelse</u> ændrer sig i retningen af:	Vi oplever, at HL har betydning for <u>relationen mellem borgere og personale</u> på følgende vis:	I forhold til <u>organiseringen af Handileg</u> fremadrettet arbejder vi på følgende tiltag;
Andet ...	Andet ift. pædagogisk udvikling ift. HL:	Andet ift. social udvikling ift. HL	Andet ift. <u>borgernes og personalets trivsel</u> ift. HL	Andet ift. <u>samværsformer mellem borgere og personale</u> ift. HL	Andet ift. <u>organiseringen af Handileg</u>

Logbogen sendes løbende (ca. 1 gang om måneden) til forsker Lise Specht Petersen og cc til projektleder Lars Hazelton

Bilag 2

Hvem har deltaget i fokusgruppeinterviewene?

Samlet set er der gennemført to fokusgruppeinterview med medarbejdere i Køge Kommune samt to fokusgruppeinterview med i Slagelse Kommune og to interviews i Rudersdal Kommune. Derudover er der gennemført et fokusgruppeinterview med medarbejdere i Vordingborg Kommune.

Det første fokusgruppeinterview i Køge Kommune blev gennemført den 13. marts 2019, og det andet fokusgruppeinterview blev gennemført den 12. december 2019.

I det første fokusgruppeinterview deltog fem medarbejdere;

- en socialpædagog fra aktivitetscentret Blumesvej,
- en fysioterapeut fra aktivitetscentret Blumesvej,
- en pædagog fra ITC,
- en pædagog fra "Huset"
- den ene af to koordinatore for projekt HandiLeg i Køge, som er sundhedskonsulent i Køge Kommune

I det andet fokusgruppeinterview i Køge Kommune deltog fire medarbejdere; en fysioterapeut fra aktivitetscentret Blumesvej, en afspændingspædagog fra aktivitetscentret Blumesvej, en pædagog fra Huset samt sundhedskonsulenten fra Køge Kommune. ITC var ikke repræsenteret i det andet fokusgruppeinterview.

I Slagelse Kommune blev det første fokusgruppeinterview gennemført den 2. juli 2019, og det andet interview blev gennemført den 9. januar 2020.

I det første fokusgruppeinterview deltog i alt syv medarbejdere;

- to pædagoger fra Kulturhuset VASAC,
- to pædagoger fra Specialcenter Slagelse på Rosenkildevej
- to pædagoger fra Specialcenter Slagelse i Skælskør
- koordinatoren for HandiLeg, som er fritidskonsulent i Slagelse Kommune.

CSU/STU samt ACV Dagtilbud i Slagelse, som også har deltaget i projekt HandiLeg, havde ikke mulighed for at deltage i fokusgruppeinterviewet. I det andet fokusgruppeinterview deltog de samme medarbejdere, som deltog i det første interview. Her var CSU/STU og ACV desværre heller ikke repræsenteret.

I Rudersdal Kommune blev der ligeledes gennemført to fokusgruppeinterviews. Det første blev gennemført den 13. september 2019, og det andet blev gennemført den 22. januar 2020.

I det første interview deltog fem medarbejdere;

- en pædagog fra Botilbuddet Biskop Svanes Vej (BSV),
- en pædagog fra Bofællesskabet Langebjerg,
- en pædagog fra Dagtilbuddet Lærken (for borgere med autismespektrum forstyrrelser),
- en pædagog fra fritidstilbuddet Ruder Es,
- koordinatoren for HandiLeg i Rudersdal Kommune, som er leder af Ruder ES.

I det andet fokusgruppeinterview deltog de samme medarbejdere, som havde deltaget i det første, dog med undtagelse af pædagogen fra Bofællesskabet Langebjerg. I stedet deltog en pædagog fra Rude Skov, som ikke var med i første interview, men som lige som de øvrige havde deltaget i kursusforløbet.

I Vordingborg Kommune blev der kun et fokusgruppeinterview, som blev gennemført den 15. januar 2020. Her deltog i alt fire medarbejdere;

- en pædagog fra bostedet Rødegårdsvej i Præstø,
- en pædagogisk assistent fra bostedet Topasvænget i Stege
- en pædagog fra Aktivitetshuset i Præstø
- koordinatoren for HandiLeg i Vordingborg Kommune, som arbejder som psyko-motorisk terapeut i Center for Social Pædagogik og arbejder med bevægelsesaktiviteter for borgere i kommunens A-Huse.

Serien MOVEMENTS

Download publikationer i rapportserien på CISC's hjemmeside: www.sdu.dk/cisc

- 2020:7 Lise Specht Petersen. HandiLeg – en etnografisk undersøgelse af projekt HandiLeg for mennesker med udviklingshandicap
- 2020:6 Marlene Rosager Lund Pedersen, Jens Høyer-Kruse, Karsten Elmose-Østerlund, Anne Faber Hansen, Lars Breum Christiansen, Thomas Bredahl, Henriette Bondo Andersen & Mette Brandt Eriksen. Tabelrapport. Litteraturstudiet i 'Danmark i Bevægelse' - Motivation, muligheder og social baggrund.
- 2020:5 Lise Specht Petersen. Drømmeskibet - en forskningsbaseret undersøgelse af leg og samvær i det maritime oplevelsesunivers på Museet for Søfart i Helsingør.
- 2020:4 Astrid Ishøi, Trine Top Klein-Wengel og Søren Andkjær. "Det giver lidt mere ro oppe i hovedet". Kvalitativ evaluering af DGI's projekt STU - i bevægelse med naturen.
- 2020:3 Astrid Ishøi, Trine Top Klein-Wengel og Søren Andkjær. "Naturen kan meget, men den kan ikke det hele". Kvalitativ evaluering af Sund By Netværkets projekt Krop og bevægelse i Naturens Rige.
- 2020:2 Birgitte W. Dalgas, Nicoline Klokke, Nadia K. Rasmussen, Thomas V. G. Bredahl og Karsten Elmose-Østerlund. Det kvalitative forstudie i 'Danmark i Bevægelse'. Motivation og muligheder.
- 2020:1 Trine Top Thagaard Wengel, Astrid Ishøi og Søren Andkjær. "Naturen kan noget særligt" – kvalitativ evaluering af Friluftsrådets projekt Sund i Naturen.
- 2019:11 Marlene Rosager Lund Pedersen, Birgitte Westerskov Dalgas, Jens Høyer-Kruse og Bjarne Ibsen. Idræt, fritid og kultur i Vordingborg Kommune - aktiviteter og faciliteter.
- 2019:10 Jan Arvidsen, Mathilde Skov Kristensen, Karsten Elmose-Østerlund og Evald Bundgård Iversen. Gode rammer for rekreativt shelterfriluftsliv - brug, motiver og præferencer.
- 2019:9 Trine Top Thagaard Wengel og Søren Andkjær: Natur og friluftsliv i sundhedsindsatsen – et review af viden fra praksis.
- 2019:8 Bjarne Ibsen: Frivilligt arbejde i Vordingborg kommune.
- 2019:7 Lise Specht Petersen: Legeskibet - en forskningsbaseret evaluering.
- 2019:6 Bjarne Ibsen og Klaus Levinsen: Foreninger og frivillige i samspil med kommunale institutioner og forvaltninger 2018.
- 2019:5 Jens Høyer-Kruse, Evald Bundgård Iversen og Peter Forsberg: Idrætsanlægs fysiske tilstand i Danmark.
- 2019:4 Peter Mindegaard: Dansk Squash - foregangsmænd, foreninger og forbund.
- 2019:3 Bjarne Ibsen: Foreningslivet i Næstved Kommune. Analyse af Næstved Kommunes foreningsundersøgelse.
- 2019:2 Marlene Rosager Lund Pedersen, Birgitte Westerskov Dalgas og Bjarne Ibsen. Organiseringen af 'Hold Hjernen Frisk'
- 2019:1 Christian Røj Voldby, Christina Meisner Jørgensen og Bjarne Ibsen: Undersøgelse af Idrætspuljen under Åben Skole i Odense Kommune.
- 2018:6 Jens Høyer-Kruse, Christian Røj Voldby, Bjarne Ibsen og Christina Meisner Jørgensen: Idræt, fritid og kultur i Roskilde Kommune - aktiviteter og faciliteter.
- 2018:5 Christina Meisner Jørgensen og Bjarne Ibsen: Fællesskaberne i Rigtige Mænd.
- 2018:4 Jens Høyer-Kruse, Christian Røj Voldby, Bjarne Ibsen og Marlene Rosager Lund Pedersen: Børn og voksnes deltagelse i idræts-, fritids- og kulturaktiviteter i Faxe Kommune.
- 2018:3 Jens Høyer-Kruse, Christian Røj Voldby, Bjarne Ibsen og Marlene Rosager Lund Pedersen: Børn og voksnes deltagelse i idræts-, fritids- og kulturaktiviteter i Næstved Kommune.

- 2018:2 Lise Specht Petersen: En forskningsbaseret undersøgelse af MY PLAYGROUND: Et midlertidigt legende byrum etableret i fire byer i forbindelse med Europæisk Kulturhovedstad Aarhus 2017.
- 2018:1 Bjarne Ibsen, Marlene Rosager Lund Pedersen og Ann Sophia Bertelsen: Hjerteforeningens patientstøtteordning.
- 2017:8 Birgitte Westerskov Pedersen, Søren Andkjær og Jan Toftegaard Støckel: Evaluering af Naturprojektet. Sundheds- og beskæftigelsesprojekter i Furesø og Kerteminde.
- 2017:7 Jens Høyer-Kruse, Evald Bundgård Iversen og Peter Forsberg: Benyttelse og brugertilfredshed i idrætsanlæg.
- 2017:6 Søren Andkjær og Vagn Adler Sørensen: Grejbanker i Danmark – betydning for friluftsliv, udvikling og fremtidsperspektiver.
- 2017:5 Evald Bundgård Iversen, Peter Forsberg og Jens Høyer-Kruse: Organisering og ledelse af idrætsanlæg i Danmark.
- 2017:4 Bjarne Ibsen, Michael Fehsenfeld, Lise Specht Petersen, Klaus Levinsen og Evald Bundgård Iversen: 16 cases med samarbejde mellem kommunale institutioner og civile aktører.
- 2017:3 Søren Andkjær og Astrid Hadberg: Sociale mødesteder i naturen. Kvalitative casestudier af udendørs steder for børn og unge.
- 2017:2 Klaus Levinsen og Bjarne Ibsen: Foreningers samarbejde med kommunale institutioner.
- 2017:1 Bjarne Ibsen og Klaus Levinsen: Kommunale institutioners samarbejde med foreninger og frivillige - omfang, holdninger og udfordringer.
- 2016:4 Karsten Elmo-Østerlund og Christian Røj Jørgensen: Undersøgelse af foreningsudvikling med 'DM i foreningsudvikling' som case.
- 2016:3 Bjarne Ibsen og Klaus Levinsen: Unge, foreninger og demokrati.
- 2016:2 Søren Andkjær, Jens Høyer-Kruse og Jan Arvidsen: Børn og unges hverdagsfriluftsliv.
- 2016:1 Jens Høyer-Kruse, Peter Forsberg, Christian Gjersing Nielsen og Casper Due Nielsen: Undersøgelse af idræt- og fritidsfaciliteter i Lejre Kommune.

Se alle tidligere Movements udgivelser her:

https://www.sdu.dk/da/om_sdu/institutter_centre/c_isc/publikationer/movements